

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

ГУШИЛИК АНТОН БОРИСОВИЧ

Прим. № _____
УДК 346.9

ДИСЕРТАЦІЯ

ПРАВОВИЙ СТАТУС БОРЖНИКА У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО

08 «Право»

081 «Право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ / А.Б. Гушилик

Науковий керівник –
Бугирський Андрій Анатолійович,
доктор юридичних наук, професор

Маріуполь 2021

АНОТАЦІЯ

Гушилик А.Б. Правовий статус боржника у справі про банкрутство. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Донецький державний університет внутрішніх справ, Маріуполь, 2021.

Дисертація є самостійною завершеною науковою працею, присвяченою дослідженню правового статусу боржника у справі про банкрутство.

Робота є комплексним дослідженням правового статусу боржника у справі про банкрутство, в якому обґрунтовано нові наукові положення та сформульовано висновки, які містять наукову новизну, а також обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення законодавства України про банкрутство.

У розділі 1 «Поняття боржника у справі про банкрутство як суб'єкта права» проаналізовано теоретичні підходи до поняття та ознаки боржника у справі про банкрутство, розкрито правову природу відносин, що виникають за участю неплатоспроможного боржника та з'ясовано співвідношення матеріально-правового та процесуально-правового статусу неплатоспроможного боржника.

У роботі запропоновано визначати боржника у справі про банкрутство з позицій матеріального і процесуального права як суб'єкта права, який не в змозі виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами, щодо якого у господарському суді перебуває справа про банкрутство або застосовуються заходи досудової санації.

Аргументовано, що матеріально-правовий статус неплатоспроможного боржника є обов'язковою передумовою виникнення процесуально-правового статусу боржника у справі про банкрутство. Дослідивши співвідношення матеріально-правового та процесуально-правового статусу неплатоспроможного боржника, наголошено, що вони співвідносяться як

зміст і форма, при чому форма (процесуальний статус) не може існувати без змісту (матеріальний статус), адже якщо боржник розрахувався із своїми кредиторами, то ні про яку справу про банкрутство вже говорити не можна. Процесуально-правовий статус боржника у справі про банкрутство постійно змінюється, в залежності від стадії провадження. При чому, як правило, така зміна відбувається в сторону зменшення обсягу право- і дієздатності неплатоспроможного боржника.

Наголошено, що поділ факторів виникнення неплатоспроможності на зовнішні та внутрішні має важливе значення у справі про банкрутство, а саме у випадку наявності вини засновників у доведенні до банкрутства можливе притягнення таких осіб до відповідальності.

У розділі 2 «Особливості правового статусу боржника на різних стадіях провадження у справі про банкрутство» досліджено особливості правового статусу неплатоспроможного боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство, на стадії розпорядження майном, на стадії санації та у ліквідаційній процедурі.

Процедура санації існує у двох проявах – досудовій санації та санації, яка триває під час провадження у справі про банкрутство. Процедура санації є найбільш оптимальною, оскільки дозволяє задовольнити вимоги кредиторів та відновити платоспроможність боржника. Крім цього не варто забувати про соціальний ефекти санації, а саме: збереження містоутворюючих підприємств та робочих місць, сплата податків, тощо. Якщо говорити про правовий статус боржника у процедурі санації, то ця процедура є найбільш сприятливою для нього і являється «парасолькою», яка захищає його від кредиторів. У процедурі санації господарська діяльність боржника продовжується, однак керівництво боржником переходить до нейтральної особи – арбітражного керуючого. Фактично керуючий санацією стає керівником боржника, при цьому корпоративні права учасників боржника зберігаються, але їхня правомочність є обмеженою.

Визначено, що банкрут – це боржник, неспроможність якого відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному Кодексом України з процедур банкрутства, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури або процедури погашення боргів боржника, встановлена господарським судом.

У розділі аргументовано необхідність дозволити господарському суду, який розглядає справу про банкрутство, скасовувати всі арешти, накладені на майно боржника, у тому числі і накладені у межах кримінального провадження.

У розділі 3 «Особливості правового статусу окремих категорій боржників у справі про банкрутство» встановлено, проаналізовано та удосконалено положення щодо особливостей правового статусу таких категорій боржників у справі про банкрутство, як: окремі категорії боржників – юридичні особи та фізичні особи.

Порівняльний аналіз правового статусу боржника – фізичної особи або фізичної особи – підприємця та юридичної особи у процедурі банкрутства засвідчив певну подібність, не дивлячись на різні назви судових процедур. Однак існують і суттєві відмінності у застосуванні тих чи інших інститутів банкрутства. Запропоновано банкрутство фізичної особи – підприємця здійснювати за правилами, які застосовуються щодо боржників – юридичних осіб.

Ключові слова: боржник, банкрутство, неплатоспроможність, розпорядження майном боржника, банкрутство фізичних осіб, Кодекс України з процедур банкрутства.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у наукових фахових виданнях та наукових періодичних виданнях інших держав:

1. Гушилик А. Матеріально-правовий і процесуально-правовий статус неплатоспроможного боржника. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 8. С. 61–65.
2. Гушилик А. Б. Правова природа статусу боржника у справі про банкрутство. *Право і суспільство*. 2019. № 1. Ч. 2. С. 49–53.
3. Гушилик А. Б. Деякі особливості процесуального становища банкрута у ліквідаційній процедурі. *Судова апеляція*. 2019. № 4. С. 88–95.
4. Гушилик А. Правове становище боржника у справі про банкрутство на стадії санації. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 76–80.
5. Hushylyk A. Legal regulation of bankruptcy of individuals in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. No. 2. Vol. 1. P. 99–103.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів:

6. Гушилик А. Б. Судові процедури, що застосовуються до неплатоспроможного боржника. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : Матеріали Міжнародної наукової конференції (Чернівці, 26-27 жовтня 2017 р.). Чернівці : Технодрук, 2017. С. 282–284.
7. Гушилик А. Підготовче провадження за новою редакцією Господарського процесуального кодексу України. *Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету* (17-19 квітня 2018 року). Юридичний факультет. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2018. С. 23–24.
8. Гушилик А. Б. Правова природа відносин, що виникають за участю неплатоспроможного боржника. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 18-19 жовтня 2018 р.) [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), А. С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці, 2018. С. 313–314.

9. Гушилик А. Б. Перспективи запровадження банкрутства фізичних осіб. *Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю кафедри господарського права Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця, 11-12 жовтня 2019 р.). Наук. ред. А. Г. Бобкова, А. М. Захарченко. Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 77–78.

10. Гушилик А. Б. Деякі аспекти правового становища боржника на стадії розпорядження майном у справі про банкрутство в Україні. *Le tendenze e modelli di sviluppo della ricerche scientifici* : Raccolta di articoli scientifici «ΛΟΓΟΣ» con gli atti della Conferenza scientifica e pratica internazionale (Roma, Italia, 13 marzo 2020). Piattaforma scientifica europea, 2020. T. 3. P. 56–58.

11. Гушилик А. Б. Підвідомчість справ за участю боржника, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство. *Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень* : матеріали міжнародної наукової конференції (м. Херсон, 20 березня 2020 р.) Україна : МЦНД, 2020. С. 151–153

12. Гушилик А. Б. Генеза правового статусу боржника у справі про банкрутство в незалежній Україні. *Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень* : матеріали міжнародної наукової конференції (м. Луцьк, 10 квітня 2020 р.). Україна : МЦНД, 2020. С. 97–99.

13. Гушилик А. Б. Методологічні засади дослідження правового статусу боржника у справі про банкрутство. *Трансформація суспільних наук: соціально-економічний, лінгвістичний, політичний та IT-виміри* : Матеріали міжнародної наукової конференції (м. Дніпро, 11 вересня 2020 р.). Т. 1. Україна : МЦНД, 2020. С. 79–82.

14. Гушилик А. Б. Відповідальність засновників та керівника боржника у справі про банкрутство. *Суспільство XXI у дискурсі соціально-політичних наук, правознавства та суспільних комунікацій* : матеріали міжнародної

спеціалізованої наукової конференції (м. Хмельницький, 19 лютого 2021 р.). Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця : Європейська наукова платформа, 2021. С. 36–38.

15. Гушилик А. Б. Актуальні питання наповнення ліквідаційної маси у процедурі банкрутства. *Ricerche scientifiche e metodi della loro realizzazione: esperienza mondiale e realta domestiche* : Raccolta di articoli scientifici «ΛΟΓΟΣ» con gli atti della I Conferenza scientifica e pratica internazionale (T.1), Bologna, May14, 2021. Bologna-Vinnytsia : Associazione Italiana di Storia Urbana& Piattaforma scientifica europea, 2021. P. 58–59.

ANNOTATION

Hushylyk A. B. Legal status of the debtor in a bankruptcy case. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy by specialty 081 “Law”. – Donetsk Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Mariupol, 2021.

The dissertation is an independent completed scientific work devoted to the study of the legal status of the debtor in a bankruptcy case.

The work is a comprehensive study of the legal status of the debtor in the bankruptcy case, which substantiates the new scientific provisions and formulates conclusions that contain scientific novelty, as well as substantiated proposals to improve the legislation of Ukraine on bankruptcy.

Section 1 “The concept of the debtor in the bankruptcy case as a subject of law” analyzes the theoretical approaches to the concept and characteristics of the debtor in the bankruptcy case, reveals the legal nature of relations arising with the insolvent debtor and clarifies the relationship of substantive and procedural legal status of the insolvent debtor.

The paper proposes to define a debtor in a bankruptcy case from the standpoint of substantive and procedural law as a subject of law who is unable to fulfill its monetary obligations to creditors, in respect of which there is a bankruptcy case in the commercial court or pre-trial reorganization measures are applied.

It is argued that the substantive legal status of an insolvent debtor is a prerequisite for the emergence of procedural and legal status of the debtor in a bankruptcy case. Examining the relationship between the substantive and procedural status of the insolvent debtor, it is emphasized that they relate as content and form, and the form (procedural status) can not exist without content (material status), because if the debtor has settled with his creditors, then no it is impossible to speak about what bankruptcy case. The procedural and legal status of

the debtor in a bankruptcy case is constantly changing, depending on the stage of the proceedings. Moreover, as a rule, such a change occurs in the direction of reducing the legal capacity of the insolvent debtor.

It is emphasized that the division of insolvency factors into external and internal is important in a bankruptcy case, namely in the case of the fault of the founders in bringing to bankruptcy such persons may be prosecuted.

Section 2 “Peculiarities of the legal status of the debtor at different stages of bankruptcy proceedings” examines the features of the legal status of the insolvent debtor before the opening of bankruptcy proceedings, at the stage of disposition of property, at the stage of reorganization and liquidation proceedings.

The reorganization procedure exists in two forms – pre-trial reorganization and reorganization, which continues during the bankruptcy proceedings. The reorganization procedure is the most optimal, as it allows to satisfy creditors' claims and restore the debtor's solvency. In addition, we should not forget about the social effects of rehabilitation, namely: the preservation of city-forming enterprises and jobs, payment of taxes, and so on. If we talk about the legal status of the debtor in the reorganization procedure, this procedure is the most favorable for him and is an "umbrella" that protects him from creditors. In the reorganization procedure, the economic activity of the debtor continues, but the debtor's management passes to a neutral person – the arbitration trustee. In fact, the reorganization manager becomes the debtor's manager, while the corporate rights of the debtor's participants are preserved, but their authority is limited.

It is determined that a bankrupt is a debtor whose inability to restore its solvency through the reorganization and restructuring procedure and repay the monetary claims of creditors established in the manner prescribed by the Bankruptcy Code of Ukraine other than through the liquidation or debt repayment procedure established by the economic court.

The section argues the need to allow the economic court hearing the bankruptcy case to cancel all arrests imposed on the debtor's property, including those imposed in criminal proceedings.

Section 3 “Peculiarities of the Legal Status of Certain Categories of Debtors in a Bankruptcy Case” establishes, analyzes and improves the provisions on the peculiarities of the legal status of such categories of debtors in a bankruptcy case as: certain categories of debtors – legal entities and individuals.

A comparative analysis of the legal status of the debtor – a natural person or a natural person – an entrepreneur and a legal entity in bankruptcy proceedings showed some similarity, despite the different names of court proceedings. However, there are significant differences in the application of certain institutions of bankruptcy. It is proposed to bankrupt a natural person – entrepreneur according to the rules applicable to debtors – legal entities.

Key words: debtor, bankruptcy, insolvency, disposal of the debtor’s property, bankruptcy of individuals, Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures.

AUTHOR’S REFERENCE LIST

Articles in scientific professional journals and scientific periodical another state:

1. Hushylyk, A. (2018). Materialno-pravovyi i protsesualno-pravovyi status neplatospromozhnoho borzhnyka [*Substantive and procedural status of the insolvent debtor*]. *Pidpryiemnytstvo, gospodarstvo i pravo*. № 8. S. 61–65. [in Ukrainian].
2. Hushylyk, A. B. (2019). Pravova pryroda statusu borzhnyka u spravi pro bankrutstvo [*The legal nature of the status of the debtor in the bankruptcy case*]. *Pravo i suspilstvo*. № 1. Ch. 2. S. 49–53. [in Ukrainian].
3. Hushylyk, A. B. (2019). Deiaki osoblyvosti protsesualnoho stanovyshcha bankruta u likvidatsiinii protseduri [*Some features of the procedural position of the bankrupt in the liquidation procedure*]. *Sudova apeliatsiia*. № 4. S. 88–95. [in Ukrainian].
4. Hushylyk, A. (2020). Pravove stanovyshche borzhnyka u spravi pro bankrutstvo na stadii sanatsii [*Legal status of the debtor in the case of bankruptcy*].

at the stage of rehabilitation]. *Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 4. S. 76–80. [in Ukrainian].

5. Hushylyk, A. (2020). Legal regulation of bankruptcy of individuals in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. No. 2. Vol. 1. P. 99–103.

Publications of approbations of scientific results:

6. Hushylyk, A. B. (2017). Sudovi protsedury, shcho zastosovuiutsia do neplatospromozhnoho borzhnyka [*Court proceedings applicable to the insolvent debtor*]. Suchasni vyklyky ta aktualni problemy sudovoi reformy v Ukraini: Materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (Chernivtsi, 26-27 zhovtnia 2017 r.). Chernivtsi: Tekhnodruk, 2017. S. 282–284. [in Ukrainian].

7. Hushylyk, A. (2018). Pidhotovche provadzhennia za novoiu redaktsiieiu Hospodarskoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy [*Preparatory proceedings under the new version of the Commercial Procedural Code of Ukraine*]. Materialy studentskoi naukovoï konferentsii Chernivetskoho natsionalnoho universytetu (17-19 kvitnia 2018 roku). Yurydychnyi fakultet. Chernivtsi: Chernivetskyi nats. un-t, 2018. S. 23–24. [in Ukrainian].

8. Hushylyk, A. B. (2018). Pravova pryroda vidnosyn, shcho vynykaiut za uchastiu neplatospromozhnoho borzhnyka [*Legal nature of relations arising with the participation of an insolvent debtor*]. Suchasni vyklyky ta aktualni problemy sudovoi reformy v Ukraini: Materialy II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Chernivtsi, 18-19 zhovtnia 2018 r.) [redkol.: O. V. Shcherbaniuk (holova), A.S. Tsybuliak-Kustevych (vidpov. sekr.) ta in.]. Chernivtsi, 2018. S. 313–314. [in Ukrainian].

9. Hushylyk, A. B. (2019). Perspektyvy zaprovadzhennia bankrutstva fizychnykh osib [*Prospects for the introduction of bankruptcy of individuals*]. Pravove zabezpechennia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku: stan ta perspektyvy : Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, prysviachenoï 35-rychchii kafedry hospodarskoho prava Donetskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa (m. Vinnytsia, 11-12 zhovtnia 2019 r.). Nauk. red. A. H.

Bobkova, A. M. Zakharchenko. Vinnytsia: Donetskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stusa, 2019. S. 77–78. [in Ukrainian].

10. Hushylyk, A. B. (2020). Deiaki aspekty pravovoho stanovyshcha borzhnyka na stadii rozporiadzhennia mainom u spravi pro bankrutstvo v Ukraini [*Some aspects of the legal status of the debtor at the stage of disposition of property in a bankruptcy case in Ukraine*]. Le tendenze e modelli di sviluppo della ricerca scientifica: Raccolta di articoli scientifici «ΛΟΗΟΣ» con gli atti della Conferenza scientifica e pratica internazionale (Roma, Italia, 13 marzo 2020). Piattaforma scientifica europea, 2020. T. 3. P. 56–58. [in Ukrainian].

11. Hushylyk, A. B. (2020). Pidvidomchist sprav za uchastiu borzhnyka, shchodo yakoho vidkryto provadzhennia u spravi pro bankrutstvo [*Jurisdiction of cases involving the debtor, in respect of which bankruptcy proceedings have been opened*]. Tekhnolohii, instrumenty ta stratehii realizatsii naukovykh doslidzhen: materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (m. Kherson, 20 bereznia 2020 r.) Ukraina: MTsND, 2020. S. 151–153. [in Ukrainian].

12. Hushylyk, A. B. (2020). Heneza pravovoho statusu borzhnyka u spravi pro bankrutstvo v nezalezhnii Ukraini [*Genesis of the legal status of the debtor in the case of bankruptcy in independent Ukraine*]. Tradytsiini ta innovatsiini pidkhody do naukovykh doslidzhen: materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (m. Lutsk, 10 kvitnia 2020 r.). Ukraina: MTsND, 2020. S. 97–99. [in Ukrainian].

13. Hushylyk, A. B. (2020). Metodolohichni zasady doslidzhennia pravovoho statusu borzhnyka u spravi pro bankrutstvo [*Methodological principles of the study of the legal status of the debtor in a bankruptcy case*]. Transformatsiia suspilnykh nauk: sotsialno-ekonomichni, lnhvistychnyi, politychnyi ta IT-vymiry : Materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (m. Dnipro, 11 veresnia 2020 r.). T. 1. Ukraina: MTsND, 2020. S. 79–82. [in Ukrainian].

14. Hushylyk, A. B. (2021). Vidpovidalnist zasnovnykiv ta kerivnyka borzhnyka u spravi pro bankrutstvo [*Responsibility of the founders and the head of the debtor in the bankruptcy case*]. Suspilstvo XXI u diskursi sotsialno-

politychnykh nauk, pravoznavstva ta suspilnykh komunikatsii : materialy mizhnarodnoi spetsializovanoi naukovoï konferentsii (m. Khmelnytskyi, 19 liutoho 2021 r.). Mizhnarodnyi tsentr naukovykh doslidzhen. Vinnytsia : Yevropeiska naukova platforma, 2021. S. 36–38. [in Ukrainian].

15. Hushylyk, A. B. (2021). Aktualni pytannia napovnennia likvidatsiinoi masy u protseduri bankrutstva [*Current issues of filling the liquidation estate in bankruptcy proceedings*]. Ricerche scientifiche e metodi della loro realizzazione: esperienza mondiale e realta domestiche : Raccolta di articoli scientifici «ΛΟΗΟΣ» con gli atti della I Conferenza scientifica e pratica internazionale (T.1), Bologna, May14, 2021. Bologna-Vinnytsia : Associazione Italiana di Storia Urbana& Piattaforma scientifica europea, 2021. S. 58–59. [in Ukrainian].

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	16
ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ БОРЖНИКА У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО ЯК СУБ'ЄКТА ПРАВА	26
1.1. Поняття та ознаки боржника у справі про банкрутство	26
1.2. Правова природа відносин, що виникають за участю неплатоспроможного боржника	44
1.3. Співвідношення матеріально-правового та процесуально-правового статусу неплатоспроможного боржника	55
Висновки до розділу 1.....	69
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ БОРЖНИКА НА РІЗНИХ СТАДІЯХ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО	74
2.1. Правовий статус неплатоспроможного боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство	74
2.2. Особливості правового становища боржника на стадії розпорядження майном боржника	92
2.3. Правове становище боржника на стадії санації	104
2.4. Особливості правового становища банкрута у ліквідаційній процедурі.....	116
Висновки до розділу 2.....	128
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ БОРЖНИКІВ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО	132
3.1. Особливості правового статусу окремих категорій боржників – юридичних осіб у справі про банкрутство.....	132
3.2. Особливості правового статусу боржників – фізичних осіб у справі про банкрутство.....	149
Висновки до розділу 3.....	168

	15
ВИСНОВКИ	171
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	175
ДОДАТКИ	200

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

гл. – глава

ГК України – Господарський кодекс України

ГПК України – Господарський процесуальний кодекс України

Закон про банкрутство – Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»

КУзПБ – Кодекс України з процедур банкрутства

п. – пункт

ПАТ – публічне акціонерне товариство

ПрАТ – приватне акціонерне товариство

ст. – стаття

ТОВ – товариство з обмеженою відповідальністю

ЦК України – Цивільний кодекс України

ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Ефективність законодавства про банкрутство безпосередньо впливає на економічне життя держави та інвестиційну привабливість країни. Чи не основним учасником справи про банкрутство, заради якого власне ця справа і починається, є боржник. Мета участі добросовісного боржника у справі про банкрутство подвійна – відновити свою платоспроможність та розрахуватися з кредиторами. Разом з тим, на практиці доволі часто доводиться констатувати, що недобросовісні учасники господарських відносин використовують механізм банкрутства з метою звільнення від боргів та так званого «старту з чистого аркуша», при цьому не думаючи про задоволення вимог своїх кредиторів.

Правова природа інституту банкрутства неоднорідна – цей інститут, або навіть підгалузь, як це обґрунтовують багато науковців, містить у собі норми як матеріального, так і процесуального права. Адже до моменту відкриття провадження у справі про банкрутство боржник і його кредитори перебувають в основному в матеріальних правовідносинах, але вже на цьому етапі можуть виникнути передумови для відкриття провадження у справі про банкрутство. Після відкриття провадження у справі про банкрутство всі матеріальні відносини трансформуються у процесуальні, за участю господарського суду та професійного учасника справи про банкрутство – арбітражного керуючого.

Питання правової природи норм Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ) є дискусійним у науковій літературі: одні вчені вважають цей закон матеріально-правовим, інші – процесуально-правовим. Але більшість сходиться у думці, що КУзПБ містить норми як матеріального, так і процесуального права.

Питання правового регулювання та практичної реалізації застосування до неплатоспроможного боржника процедур банкрутства неодноразово

опинялися у центрі уваги вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких слід відзначити: О.М. Бірюкова, А.А. Бутирського, І.А. Бутирську, О.А. Беляневич, І.О. Вечірка, В.В. Джуня, Ю.В. Кабенюк, О.А. Латиніна, Я.О. Левшину, С.В. Мінковського, Б.М. Полякова, П.Д. Пригузу, В.В. Радзивілюк, Я.Г. Рябцеву, Л.Г. Талана, Т.М. Чубар та інших. У працях вказаних науковців всебічно досліджуються теорія конкурсного процесу, аналізується судова практика у справах про банкрутство (неплатоспроможність) і здійснюється порівняльно-правове дослідження систем неспроможності України та зарубіжних країн.

Разом з тим, доводиться констатувати відсутність комплексних досліджень статусу боржника у справі про банкрутство, особливо з урахуванням КУзПБ.

Враховуючи наведене, актуальним видається дослідження правового статусу боржника у справі про банкрутство та з'ясування правової природи відносин, що виникають за участю неплатоспроможного боржника.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Донецького державного університету внутрішніх справ за темами «Актуальні питання цивільного та господарського права» (держреєстрація № 0115U007086), «Правове забезпечення розвитку відносин між суб'єктами громадянського суспільства, суб'єктами господарювання, органами державної влади і місцевого самоврядування» (держреєстрація № 0120U105598), в межах яких автором проведено дослідження правового статусу боржника у справі про банкрутство та розроблено відповідні пропозиції щодо удосконалення законодавства в цій частині.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є теоретичне осмислення правового статусу боржника у справі про банкрутство, виявлення проблемних питань, що виникають під час застосування до неплатоспроможного боржника процедур банкрутства, а також розробка на

цій основі пропозицій щодо удосконалення законодавства України про банкрутство.

Мета дослідження зумовила необхідність постановки та вирішення наступних завдань:

- розкрити поняття та ознаки боржника у справі про банкрутство;
- охарактеризувати правову природу відносин, що виникають за участю неплатоспроможного боржника;
- встановити співвідношення матеріально-правового та процесуально-правового статусу неплатоспроможного боржника;
- надати характеристику правовому статусу неплатоспроможного боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство;
- розкрити особливості правового становища боржника на стадії розпорядження майном боржника;
- охарактеризувати правове становище боржника на стадії санації;
- визначити особливості правового становища банкрута у ліквідаційній процедурі;
- встановити особливості правового статусу окремих категорій боржників – юридичних осіб у справі про банкрутство;
- розкрити особливості правового статусу боржників – фізичних осіб у справі про банкрутство.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом.

Предметом дослідження є правовий статус боржника у справі про банкрутство.

Методи дослідження обрані з урахуванням поставленої мети та завдань дисертаційного дослідження. У ході написання роботи було використано загальнонаукові (історичний, соціологічний, аналізу, системно-структурний, класифікації, аналогії тощо) та спеціальні (формально-логічний, порівняльно-правовий, структурно-функціональний) методи дослідження. Так, оперування історичним методом сприяло аналізу подій минулого і пізнанню процесу

еволюції наукової думки щодо статусу боржника у справі про банкрутство. За допомогою методу аналізу у дисертаційній роботі досліджено практику національних та міжнародних судів в частині правового регулювання статусу боржника у справі про банкрутство. Формально-логічний метод був застосований для визначення використаної термінології, понять і категорій, покладених в основу дослідження. Системний метод використовувався для дослідження місця боржника в системі інших учасників справи про банкрутство, їх взаємодії, а також взаємозв'язку між правовим регулюванням правового статусу боржника на різних стадіях провадження у справі про банкрутство. За допомогою порівняльно-правового методу проаналізовано зарубіжний досвід правового регулювання визнання фізичної особи банкрутом.

Теоретичну основу дослідження, крім праць названих раніше вчених, склали наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців: А.Г. Бобкової, В.К. Богатиря, О.В. Васьковського, А.Х. Гольмстена, С.М. Грудницької, Б.В. Деревянка, С.В. Жукова, О.А. Зуєвої, Н.В. Іванюти, Л.М. Ніколенко, А.Н. Трайніна, Г.Ф. Шершеневича та інших.

Емпіричну основу наукового дослідження склали: законодавство України та зарубіжних країн, матеріали судової практики судових органів України та рішення Європейського Суду з прав людини.

Наукова новизна одержаних результатів. Робота є комплексним дослідженням правового статусу боржника у справі про банкрутство, в якому обґрунтовано нові наукові положення та сформульовано висновки, які містять наукову новизну, а також обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення законодавства України про банкрутство. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає у наступному:

уперше:

– запропоновано виділити такі етапи трансформації правових відносин за участю неплатоспроможного боржника: 1) боржник та його кредитори перебувають виключно у матеріальних правовідносинах, ще не усвідомили факт неплатоспроможності боржника, а має місце тільки затримка у виплаті

грошових коштів з боку боржника; 2) через несплату грошових коштів кредитори звернулися до суду в порядку позовного чи наказного провадження з вимогою про стягнення з боржника належних їм грошових коштів – матеріальні правовідносини перейшли у процесуальну площину; 3) стадія виконання судового рішення – процесуальні відносини між боржником та кредиторами, але вже за участю також органів примусового виконання судових рішень; 4) відкриття провадження у справі про банкрутство – матеріально-процесуальні відносини, які регулюються нормами і господарського, і господарського процесуального права;

– обґрунтовано, що процесуально-правовий статус неплатоспроможного боржника є похідним від матеріально-правових правовідносин і поєднує у собі декілька елементів: 1) обов’язкова участь боржника (юридичні особи (за певними виключеннями) та громадяни); 2) наявність матеріального правовідношення; 3) волевиявлення особи (кредитора або боржника) для відкриття провадження у справі про банкрутство; 4) дотримання заявником процесуальних норм щодо оформлення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство та надання необхідних доказів;

– здійснено класифікацію особливих категорій боржників – юридичних осіб за такими критеріями, як: за критерієм джерела правового регулювання та за критерієм спеціалізації арбітражного керуючого;

удосконалено положення щодо:

– визначення поняття боржника у справі про банкрутство шляхом пропозиції визначати боржника у справі про банкрутство з позицій матеріального і процесуального права як суб’єкта права, який не в змозі виконати свої грошові зобов’язання перед кредиторами, щодо якого у господарському суді перебуває справа про банкрутство або застосовуються заходи досудової санації;

– визначення поняття банкрута шляхом пропозиції визначати банкрута як боржника, неспроможність якого відновити свою платоспроможність за

допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному Кодексом України з процедур банкрутства, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури або процедури погашення боргів боржника, встановлена господарським судом;

– співвідношення матеріально-правового та процесуально-правового статусу неплатоспроможного боржника, а саме наголошено, що вони співвідносяться як зміст і форма, при чому форма (процесуальний статус) не може існувати без змісту (матеріальний статус), адже якщо боржник розрахувався із своїми кредиторами, то ні про яку справу про банкрутство вже говорити не можна. Процесуально-правовий статус боржника у справі про банкрутство постійно змінюється, в залежності від стадії провадження. При чому, як правило, така зміна відбувається в сторону зменшення обсягу право- і дієздатності неплатоспроможного боржника;

– повноважень господарського суду у справі про банкрутство шляхом аргументації необхідності дозволити господарському суду, який розглядає справу про банкрутство, скасовувати всі арешти, накладені на майно боржника, у тому числі і накладені у межах кримінального провадження;

– особливостей розгляду справ про неплатоспроможність фізичних осіб, а саме запропоновано банкрутство фізичної особи – підприємця здійснювати за правилами, які застосовуються щодо боржників – юридичних осіб;

– зворотньої сили законодавства про банкрутство в часі, а саме, наголошено, що навіть за відсутності справи про банкрутство суб'єкт господарювання повинен дотримуватись норм КУЗПБ і усвідомлювати, що до нього у майбутньому можуть бути застосовані норми КУЗПБ, який містить особливі механізми, спрямовані на задоволення вимог кредиторів. Відтак, господарська діяльність має здійснюватися з дотриманням діючих правових норм;

дістали подальшого розвитку положення щодо:

– процедури розпорядження майном боржника через аргументацію того, що процедура розпорядження майном складається з чотирьох стадій: підготовче засідання; попереднє засідання; збори кредиторів; підсумкове засідання. При цьому підготовче засідання дає старт процедурі розпорядження майном, попереднє засідання є своєрідним «екватором» процедури розпорядження майном, збори кредиторів є стадією, на якій формується представницький орган кредиторів – комітет кредиторів, а у підсумковому засіданні припиняється процедура розпорядження майном;

– правового становища боржника під час застосування до нього процедури санації шляхом аргументації того, що ця процедура є найбільш сприятливою для боржника, яка захищає його від кредиторів. У процедурі санації господарська діяльність боржника продовжується, однак керівництво боржником переходить до нейтральної особи – арбітражного керуючого. Фактично керуючий санацією стає керівником боржника, при цьому корпоративні права учасників боржника зберігаються, але їхня правомочність є обмеженою.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – при здійсненні майбутніх досліджень правового статусу боржника у справі про банкрутство;

– у нормотворчій діяльності – при підготовці та внесенні змін до законодавства України про банкрутство (неплатоспроможність);

– у правозастосовній діяльності – під час розгляду господарськими судами справ про банкрутство (довідка Адвокатського об'єднання «Юридична компанія «Фортуна» від 05 липня 2021 року № 5);

– в освітньому процесі – під час підготовки навчально-методичного забезпечення з курсів «Право неспроможності (банкрутства)», «Господарське право», «Господарське процесуальне право».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, в якій висвітлено авторське бачення та пропозиції щодо удосконалення відносин, які виникають за участю неплатоспроможного боржника у справі про банкрутство. Викладені у дисертації наукові положення, висновки, пропозиції і рекомендації, що виносяться на захист, отримані автором особисто.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження доповідалися на 10 міжнародних наукових та науково-практичних конференціях: міжнародній науковій конференції «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (Чернівці, 2017); студентській науковій конференції Чернівецького національного університету (Чернівці, 2018); II міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (Чернівці, 2018); Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій 35-річчю кафедри господарського права Донецького національного університету імені Василя Стуса (Вінниця, 2019); міжнародній науково-практичній конференції «Le tendenze e modelli di sviluppo della ricerche scientifici: Raccolta di articoli scientifici» «ΛΟΓΟΣ» (Рим, 2020); міжнародній науковій конференції «Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень» (Херсон, 2020); міжнародній науковій конференції «Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень» (Луцьк, 2020); міжнародній науковій конференції «Трансформація суспільних наук: соціально-економічний, лінгвістичний, політичний та ІТ-вимір» (Дніпро, 2020); міжнародній спеціалізованій науковій конференції «Суспільство XXI у дискурсі соціально-політичних наук, правознавства та суспільних комунікацій» (Хмельницький, 2021); I міжнародній науково-практичній конференції «Ricerche scientifiche e metodi della loro realizzazione: esperienza mondiale e realta domestiche» (Болонья, 2021).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційної роботи опубліковано у 15 наукових публікаціях, з яких 5 статей опубліковано у

наукових фахових періодичних виданнях (1 – у науковому періодичному виданні іншої держави), 10 тез доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що охоплюють дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 205 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ БОРЖНИКА У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО ЯК СУБ'ЄКТА ПРАВА

1.1. Поняття та ознаки боржника у справі про банкрутство

Інститут банкрутства існує вже дуже давно, оскільки там, де є грошово-кредитні відносини, обов'язково є боржники, які не здатні розрахуватися зі своїми кредиторами. Удосконалення законодавства про банкрутство напрямку впливає на інвестиційну привабливість України. У цьому контексті не можна не погодитися з Б. Деревянко, який наголошує, що потрібно створювати умови, що сприятимуть захисту інвестицій, підвищенню їх кількісних та якісних показників. Такі умови можуть реалізовуватися через надання та дотримання державою гарантій захисту внутрішніх та іноземних інвестицій. Серед таких гарантій іноземних інвесторів цікавить наявність права на дійсно чесний і неупереджений професійний судовий розгляд усіх суперечливих моментів і непорозумінь між ними, реципієнтами та державою Україна [63, с. 323]. Л.М. Ніколенко та Н.В. Іванюта відзначають, що для України, яка достатньо тривалий час перебуває у стані європейської інтеграції та модернізації правової системи, зазначений процес характеризується динамічною неоднорідністю й невизначеністю підходів до моделей запровадження дієвого захисту прав та інтересів [113, с. 90]. Стосується це і ефективності законодавства про банкрутство, яке завжди знаходилось у центрі уваги науковців та практиків.

До класиків вітчизняного права неспроможності (банкрутства) традиційно відносять дореволюційних вчених А.Х. Гольмстена, Г.Ф. Шершеневича, та А.Н. Трайніна. Вони досліджували конкурсний процес, який став прообразом сучасного провадження у справі про банкрутство, а також основоположні характеристики боржника у справі про банкрутство – такі, як неспроможність, неплатоспроможність та неоплатність.

Так, А.Х. Гольмстен ще у 1888 р. писав, що сутність цього процесу (конкурсного процесу – А.Г.) полягає у вирішенні конкуренції прав декількох кредиторів, викликаній недостатністю майна боржника. Відповідно, недостатність майна боржника, іншими словами його неспроможність, наявність декількох кредиторів і відомий порядок задоволення цих кредиторів – ось головні, характерні ознаки конкурсного процесу [40, с. 1].

Г.Ф. Шершеневич визначав конкурсне провадження як порядок рівномірного розподілу майна боржника між всіма його кредиторами. Порядок цей, на думку вченого, поєднаний з цілим рядом наслідків особистого та майнового характеру. Сукупність норм, що визначають особисті та майнові наслідки конкурсного провадження, складає конкурсне право у вузькому значенні слова і є невід'ємною складовою приватного, цивільного права [191, с. 77–78]. Що стосується неспроможності боржника, то з цього приводу Г.Ф. Шершеневич визначав, що для наявності неспроможності необхідні або визнана недостатність майна, тобто перевищення пасиву над активом, або неспроможність боржника сплатити, тобто точно задовільнити пред'явлені вимоги [192, с. 76].

А. Трайнін у 1913 р., виступаючи з доповіддю «Неспроможність та банкрутство», відзначав, що конкурсне провадження має своєю задачею пропорційний розподіл між кредиторами конкурсної маси. Пропорційний розподіл передбачає, що майна боржника недостатньо для покриття його боргів, – передбачає, відповідно, неоплатність. Звідси можна зробити висновок, що неоплатність – це основний принцип конкурсного провадження, без якого останнє неможливе [171, с. 10].

На сучасному етапі одним із провідних фахівців з банкрутства в Україні на сучасному етапі є професор Б.М. Поляков, який у 2003 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за темою «Правові проблеми регулювання неспроможності (банкрутства)». Дане дисертаційне дослідження стало одним із фундаментальних у вітчизняному праві неспроможності (банкрутства), в якому висвітлені питання правового

регулювання неспроможності (банкрутства) в історичному, теоретичному та практичному аспектах, розкриваються основні поняття права неспроможності (банкрутства), правовий статус суб'єктів неспроможності (банкрутства) [123].

О.М. Бірюков у 2010 році захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за темою «Транскордонні банкрутства і міжнародне приватне право» [7]. Ще один професор, якого не можна не згадати у даному дослідженні, який активно досліджує процедури банкрутства – це В.В. Джунь. Коло наукових інтересів даного дослідника сконцентроване на світовому досвіді систем банкрутства [64].

Що стосується процесуальних відносин у банкрутстві, то у 2011 р. І.О. Вечірко захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Правове регулювання процесуальних відносин у справах про банкрутство в Україні», яка стала першим дослідженням, у якому запропоновано комплексний підхід до вдосконалення правового регулювання процесуальних відносин у справах про банкрутство. У даній роботі вперше визначено основні елементи структури процесуальних правовідносин в справах про банкрутство, встановлено, що ці правовідносини характеризуються специфічністю складу суб'єктів, об'єкта та юридичного змісту [30, с. 5–6].

Щодо існуючих досліджень боржника у справі про банкрутство, то варто відзначити дисертаційне дослідження А.А. Бутирського на тему «Правове регулювання заходів щодо відновлення платоспроможності боржника» [21], в якому комплексно досліджено на основі порівняльного та історичного аналізу вітчизняних і зарубіжних джерел права заходи щодо відновлення платоспроможності боржника, вперше сформульовано авторське визначення поняття заходів щодо відновлення платоспроможності боржника.

Також слід обов'язково відзначити дослідників, які здійснювали аналіз правового статусу інших учасників провадження у справі про банкрутство – зокрема, Я.Г. Рябцеву, коло наукових інтересів якої стосується правового

статусу арбітражного керуючого [157], та О.А. Латиніна, який у своєму дисертаційному дослідженні аналізував правове регулювання захисту прав кредиторів у справі про неспроможність [98].

Дисертаційне дослідження І.А. Бутирської «Учасники провадження у справі про банкрутство» (2017 р.) стало першим у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням проблематики правового статусу учасників провадження у справі про банкрутство. І.А. Бутирською вперше запропоновано класифікацію учасників провадження у справі про банкрутство за декількома критеріями, а саме, залежно від: значимості учасника для справи та об'єму прав в останнього; нормативного закріплення статусу учасників провадження у справі про банкрутство; обсягу повноважень; змісту правовідносин, що зумовлюють правовий статус учасників справи про банкрутство. За останнім критерієм обґрунтовано поділ учасників провадження у справі про банкрутство на: учасників, правовий статус яких обумовлений матеріальними підставами (забезпечені кредитори, працівники боржника), учасників, правовий статус яких обумовлений процесуальними підставами (арбітражний керуючий, Фонд державного майна України, державний орган з питань банкрутства) та учасників, правовий статус яких обумовлений матеріально-процесуальними підставами (боржник, конкурсні кредитори) [16]. Дане дослідження стосується учасників провадження у справі про банкрутство загалом, однак боржнику у цій праці відведено тільки один підрозділ, у зв'язку з чим вважаємо за необхідне здійснити більш детальне комплексне дослідження правового статусу боржника.

Застосування законодавства про банкрутство, як і господарського законодавства в цілому, вимагає, на думку О.В. Титової та К.О. Калаченкової, постійного осмислення вже досягнутих результатів, негативних тенденцій та позитивних добутоків [168]. У зв'язку з цим, актуальним та необхідним видається дослідження правового статусу боржника у справі про банкрутство. Методологія дослідження правового

статусу боржника у справі про банкрутство повинна ґрунтуватися на положеннях діалектичного методу, який дасть можливість проаналізувати суспільно-правові явища для пізнання дійсності та її зв'язку з практичною діяльністю під час здійснення провадження у справах про банкрутство, що охоплюється проблемами правового статусу боржника [54, с. 80].

Боржник є основним учасником провадження у справі про банкрутство, правовий статус якого останніми роками зазнав суттєвих змін. Такі зміни пов'язані з прийняттям та набуттям чинності Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ) [90], який прийшов на зміну попередньому Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [142] (далі – Закон про банкрутство). Також у кінці 2017 року ми отримали нові редакції процесуальних кодексів, які також змінили порядок розгляду справ у судах. Оскільки провадження у справах про банкрутство є формою господарського процесу, то реформування процесуального законодавства неминуче вплинуло і на розгляд господарськими судами справ про банкрутство.

Внаслідок відкриття провадження у справі про банкрутство суб'єкт господарювання набуває спеціального, за законодавством про банкрутство, статусу – статусу боржника. Насамперед, це тягне за собою спеціальне управління та розпорядження його майном. Залежно від судової процедури повноваження щодо управління можуть покладатись на керівника (органи управління) боржника або на арбітражного керуючого [81, с. 87].

Перш ніж стати боржником у справі про банкрутство, відповідний суб'єкт обов'язково має бути учасником відповідних зобов'язальних правовідносин, а також може бути учасником виконавчого провадження. При чому і у зобов'язальних правовідносинах, і у виконавчому провадженні такий суб'єкт має виступати в ролі боржника. Якщо боржник у зобов'язанні та виконавчому провадженні не виконує своїх обов'язків, то він може, за певних умов, стати боржником у справі про банкрутство [15, с. 65].

Як бачимо, назва неплатоспроможного суб'єкта в усіх трьох видах правовідносин (зобов'язальних, у виконавчому провадженні та у справі про банкрутство) незмінна – «боржник». Однак зміст, що вкладається у дане поняття, кожного разу інший. Так, із змісту ст. 509 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) випливає, що боржник – це сторона зобов'язального правовідношення, яка зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії [184]. Закон України «Про виконавче провадження» у ч. 2 ст. 15 визначає боржника як визначену виконавчим документом фізичну або юридичну особу, державу, на яких покладається обов'язок щодо виконання рішення [141]. Відповідно ж до ст. 1 КУзПБ боржник – боржник – юридична особа або фізична особа, у тому числі фізична особа – підприємець, неспроможна виконати свої грошові зобов'язання, строк виконання яких настав [90].

Тут доречним буде погодитись із Ю.В. Кабенюк, яка вказує, що конкурсний процес за своєю природою, навіть у ретроспективі, завжди відрізнявся від виконавчого і, тим більше, від позовного проваджень. Відмітними особливостями завжди були: власний інструментарій для розгляду справ про банкрутство (неплатоспроможність); коло учасників, їх правосуб'єктність; арбітражне управління; судові процедури, що застосовуються до боржника та ін. [83, с. 233]

П.Д. Пригуза та А.П. Пригуза пропонують власне визначення поняття боржника у справі про банкрутство: «Отже, боржником у відносинах неплатоспроможності є неспроможний суб'єкт підприємницької діяльності юридична особа або фізична особа – підприємець, зобов'язаний сплатити гроші на користь кредитора, але прострочив виконання свого обов'язку понад три місяці, якщо грошова вимога до нього підтверджена судовим рішенням, що набрало законної сили, та постановою про відкриття виконавчого провадження» [139, с. 74].

К.В. Смолів, аналізуючи положення попереднього Закону про банкрутство та вищезазначені теоретичні здобутки, доходять до такого висновку стосовно правової природи поняття «неплатоспроможність»: це складний юридичний склад, що являє собою сукупність юридичних фактів, які перебувають між собою у жорсткій взаємозалежності, у зв'язку з чим повинні накопичуватись у даному складі в строго визначеній послідовності, відповідно до якої частина складу, що наступила, відкриває юридичні можливості для накопичення таких елементів складу, а саме: виникнення грошових зобов'язань боржника перед кредитором (кредиторами) у базовому розмірі, встановленому ч. 3 ст. 10 Закону про банкрутство (300 і більше мінімальних розмірів заробітної плати); надання зазначеним грошовим зобов'язанням безспірного характеру шляхом прийняття юрисдикційним органом відповідного судового рішення за результатами розгляду судового спору; набрання зазначеним судовим рішенням законної сили в порядку, передбаченому процесуальним законодавством; отримання кредитором (кредиторами) виконавчого документа на підставі рішення відповідного судового органу, що набрало законної сили; звернення кредитора (кредиторів) до органів державної виконавчої служби з метою примусового виконання відповідного рішення судового органу, що набрало законної сили; спливу строку неоплати (тримісячний строк, передбачений ч. 3 ст. 10 Закону про банкрутство); подання кредитором (кредиторами) заяви про порушення справи про банкрутство до господарського суду за місцезнаходженням боржника з доданням документів, передбачених ч. 2 ст. 11 Закону про банкрутство; винесення господарським судом ухвали про прийняття до розгляду заяви кредитора (кредиторів) про порушення провадження у справі про банкрутство за відсутності обставин, передбачених ст. 14 та ст. 15 Закону про банкрутство; проведення господарським судом підготовчого засідання у строки, передбачені ч. 2 ст. 12 Закону про банкрутство, метою якого є перевірка обґрунтованості вимог заявника, а також з'ясування наявності підстав для порушення провадження у справі про банкрутство; винесення

господарським судом ухвали про порушення провадження у справі про банкрутство за відсутності обставин, передбачених ч. 7 ст. 16 Закону про банкрутство [161, с. 122].

Наведений вище аналіз юридичних фактів, що становлять основу для відкриття провадження у справі про банкрутство, був актуальним за часів дії попереднього Закону про банкрутство. Новий же КУЗПБ суттєво спростив доступ до процедур банкрутства, у зв'язку з чим правовими підставами для відкриття провадження у справі про банкрутство є:

- наявність грошового зобов'язання боржника перед кредитором, строк виконання якого настав на дату звернення кредитора до суду;
- відсутність між кредитором і боржником спору про право стосовно заявлених вимог;
- відсутність задоволення боржником у повному обсязі вимог ініціюючого кредитора (кредиторів) до підготовчого засідання суду [65].

Таке спрощення доступу до процедур банкрутства для юридичних осіб викликало дискусії у юридичній спільноті. Так, Р. Поляков доходить висновку, що з метою покращання ефективності застосування КУЗПБ та унеможливлення зловживань процедурою банкрутства з боку як кредиторів, так і боржників пропонується встановити в КУЗПБ чіткі умови для відкриття провадження у справі про банкрутство для юридичних осіб. При цьому також вбачається необхідність звуження переліку юридичних осіб, які можуть бути суб'єктами банкрутства, введення більшої кількості умов для відкриття провадження у справі про банкрутство, зокрема введення такої передумови як дотримання виконавчого провадження [129, с. 93].

Т.В. Степанова також наголошує, що на даний час, на жаль, Україна переживає не найкращі часи, і революційні зміни законодавства про банкрутство (впровадження інституту банкрутства фізичних осіб, скасування мінімальних вимог для ініціювання в суді провадження про визнання банкрутом, встановлення додаткових гарантій забезпеченим кредиторам) можуть негативно відбитися на економічному стані нашої держави,

дестабілізувати господарський обіг та прискорити падіння економіки, тому їх не можна беззаперечно підтримати [164, с. 116].

Крім того, легкість відкриття провадження у справі про банкрутство може сприяти збільшенню випадків використання банкрутства як способу рейдерського захоплення підприємства. У науковій літературі наголошується, що майже кожна країна стикається з ситуаціями з нападами на власність суб'єктів господарювання. Такі атаки називаються корпоративними рейдерствами [197, с. 171].

Єдине, що має значення для відкриття провадження у справі про банкрутство, – це наявність безспірної заборгованості боржника перед кредитором чи кредиторами. Важливим тут є питання безспірності, на яке часто звертають увагу господарські суди, відмовляючи боржникам у відкритті провадження у справі.

З цього приводу Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у своїй постанові від 28 січня 2021 року у справі № 910/4510/20 вказав наступне.

Підставою для відмови у відкритті провадження у справі, положення частини шостої ст. 39 КУзПБ, визначають те, що вимоги кредитора свідчать про наявність спору про право, який підлягає вирішенню у порядку позовного провадження.

Відсутність спору про право, в розрізі процедури банкрутства, полягає у відсутності неоднозначності у частині вирішення питань щодо сторін зобов'язання, суті (предмету) зобов'язання, підстави виникнення зобов'язання, суми зобов'язання та структури заборгованості, а також строку виконання зобов'язання тощо.

Методом встановлення таких фактів є дослідження господарським судом відзиву боржника, заслуховування пояснень представника боржника або дослідження Єдиного реєстру судових рішень, відомості з якого є відкритими та загальнодоступними, на предмет наявності на розгляді іншого

суду позову боржника до ініціюючого кредитора з питань, що зазначені вище.

Можливість боржнику подати відзив на заяву про відкриття провадження у справі та викласти свої заперечення щодо вимог заявника (заявників) надана положеннями ст. 36 КУзПБ.

Верховний Суд зауважує, що заперечення боржника щодо вимог заявника у вигляді позову (предметом якого є оспорення боржником обставин, на яких ґрунтуються вимоги кредитора), який подано до суду до подання заяви кредитора про відкриття провадження у справі про банкрутство, беззаперечно свідчить про наявність спору про право, у розумінні положень частини шостої ст. 39 КУзПБ [134].

Стосовно підстав для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, КУзПБ у ч. 2 ст. 115 визначає:

Боржник має право звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність у разі, якщо:

- 1) розмір прострочених зобов'язань боржника перед кредитором (кредиторами) становить не менше 30 розмірів мінімальної заробітної плати;
- 2) боржник припинив погашення кредитів чи здійснення інших планових платежів у розмірі більше 50 відсотків місячних платежів за кожним з кредитних та інших зобов'язань упродовж двох місяців;
- 3) ухвалено постанову у виконавчому провадженні про відсутність у фізичної особи майна, на яке може бути звернено стягнення;
- 4) існують інші обставини, які підтверджують, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі (загроза неплатоспроможності) [90].

При чому наведені вище підстави повинні існувати не всі разом, а достатньо лише однієї підстави для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи.

З цього приводу Б. Поляков та В. Радзивілюк відзначають, що хоча законодавець і встановив для фізичних осіб підвищені порівняно з

юридичними особами бар'єри у відкритті справ про неплатоспроможність, однак вони не є великою перешкодою для масового банкрутства [126, с. 18].

С.В. Жуков зазначає, що при відкритті провадження у справі про банкрутство за ініціативою кредитора важливою умовою є відсутність спору про право щодо вимог кредитора, за заявою якого відкривається провадження у справі про банкрутство. Відкриття провадження у справі про банкрутство за ініціативою боржника відбувається за наступних умов: загроза неплатоспроможності такого боржника; наявність майна у боржника достатнього для покриття витрат, пов'язаних з провадженням у справі про банкрутство [71, с. 114].

Аналіз законодавчого визначення поняття боржника у справі про банкрутство дозволяє нам виділити такі його основні ознаки:

- 1) грошовий характер заборгованості;
- 2) безспірний характер заборгованості (підтверджена рішенням суду що набрало законної сили, або відсутність спору про право, тобто відсутність заперечень з боку боржника).

Стосовно безспірності Н.В. Махиніч вказує, що безспірність – це ознака, яка вказує на відсутність спору з приводу будь-чого; неможливість оспорити певний факт, явище, рішення. Тому якщо є рішення суду, яке набрало законної сили, є не оскарженим та яким, наприклад, вирішено стягнути з боржника на користь ініціюючого кредитора суму основного боргу, інфляційні витрати, 3 % річних, штраф, пеню та витрати зі сплати судового збору, тоді чому необхідно «відкидати» штраф і пеню зі складу безспірних? [107, с. 162]. Доречною у цьому аспекті є думка Б. Жили з приводу того, що у разі, коли боржник за грошовими зобов'язаннями погоджується із сумою боргу, у кредитора існує право вибору, що полягає у можливості як звернутися до суду з позовом про стягнення, так і скористатися можливістю застосування щодо такого боржника процедур, передбачених КУзПБ для задоволення своїх кредиторських вимог [68, с. 101];

3) нездатність боржника виконати свої зобов'язання перед кредиторами.

Визначення, наведене у КУЗПБ, а також більшість дефініцій, що пропонуються у науковій літературі, можна назвати матеріально-правовими, оскільки в них основна увага приділена саме матеріальним критеріям віднесення того чи іншого суб'єкта до категорії боржника, без вказівки на факт відкриття провадження господарським судом. У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне сформулювати додаткову ознаку боржника у справі про банкрутство, і на цій основі – власне визначення боржника у справі про банкрутство з позицій не лише матеріального, але і процесуального права.

Так, наявності наведених вище трьох ознак ще недостатньо для того, щоб іменувати суб'єкта боржником у справі про банкрутство – адже немає факту звернення до господарського суду. Адже, як зазначено вище, боржник може бути у цивільному праві, виконавчому провадженні і у справі про банкрутство.

Тут може бути два варіанти – або здійснення досудової санації щодо боржника, або звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство. І досудова санація, і судові процедури банкрутства застосовуються до боржника тільки у тому випадку, коли боржник або його кредитори звернулися до господарського суду. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне виділяти ще таку ознаку боржника у справі про банкрутство, як:

4) звернення до господарського суду з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) або про здійснення щодо боржника досудової санації.

Також важливим є те, що КУЗПБ запровадив банкрутство фізичної особи, що є абсолютно новим положенням, невідомим попередньому законодавству України. Таке нововведення абсолютизувало процедуру банкрутства для всіх боржників (за певним виключенням, наприклад, казенні підприємства) і на даний момент усунуто дискримінацію, коли лише

боржники – юридичні особи та підприємці, могли скористатись процедурою банкрутства.

Враховуючи викладене, пропонуємо визначати боржника у справі про банкрутство з позицій матеріального і процесуального права як суб'єкта права, який не в змозі виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами, щодо якого у господарському суді перебуває справа про банкрутство або застосовуються заходи досудової санації.

Донедавна однією з ознак справи про банкрутство вважалась обов'язкова участь арбітражного керуючого. Так, Ю.В. Кабенюк звертає увагу на те, що за загальним правилом, боржник у процедурі банкрутства не може існувати без призначеного арбітражного керуючого [79, с. 132]. Дійсно, у більшості випадків, жодна справа про банкрутство не обходиться без такого особливого учасника, як арбітражний керуючий. Однак Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реструктуризації зобов'язань за кредитами в іноземній валюті та адаптації процедур неплатоспроможності фізичних осіб» від 13 квітня 2021 року [144] спростив процедуру банкрутства фізичних осіб, що мають валютні кредити. Так, даний закон передбачає, що у разі якщо єдиним кредитором у процедурі неплатоспроможності фізичної особи є забезпечений кредитор, а боржник володіє на праві власності одним об'єктом нерухомості (квартирою, житловим будинком), що є єдиним місцем проживання сім'ї боржника і перебуває в іпотеці забезпеченого кредитора, такий боржник має право подати заяву про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність відповідно до ст. 116 Кодексу, але без визначення особи арбітражного керуючого та без надання доказів авансування винагороди керуючому реструктуризацією, передбачених п. 12 ч. 3 ст. 116 Кодексу, до якої додається проект плану реструктуризації, що відповідає умовам реструктуризації, визначеним цим пунктом. Таким чином, у випадку здійснення провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, яка є так званим валютним

позичальником, арбітражний керуючий уже не є обов'язковим учасником справи.

Фактори виникнення неплатоспроможності можуть бути найрізноманітнішими, але загалом їх можна поділити на дві групи: зовнішні та внутрішні. До перших належать: кон'юнктура на ринку, доступність і дешевизна кредитів, курс валют, рівень інфляції тощо. Натомість внутрішні фактори зумовлені невдалою діяльністю засновників (учасників) боржника та його менеджменту. Як правило, коли банкрутство зумовлено зовнішніми факторами, засновники боржника намагаються врятувати такого суб'єкта господарювання, і навпаки – за наявності внутрішніх факторів засновники втрачають інтерес до справи про банкрутство [25, с. 89].

Що стосується відповідальності засновників та інших осіб за доведення боржника до банкрутства, то І. Бутирська відзначає, що вітчизняне законодавство передбачає різноманітні заходи відповідальності фізичних та юридичних осіб за протиправні дії у банкрутстві. Для цілісності регулювання інституту відповідальності фізичних та юридичних осіб за їх неправомірні дії у банкрутстві І. Бутирська вважає за доцільне використовувати термін «особа, що контролює боржника», яким охоплювати засновників (учасників, акціонерів) боржника, керівника останнього, а також інших осіб, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії [17, с. 107].

Як зазначалося вище, раніше в українському законодавстві було передбачено можливість застосування процедур банкрутства виключно до фізичних осіб, які у встановленому законом порядку зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності. Однак нині КУзПБ передбачає можливість визнання банкрутом будь-якої фізичної особи, незалежно від наявності у неї статусу суб'єкта підприємницької діяльності.

Практика застосування норм про банкрутство фізичних осіб – підприємців показала, що на практиці часто здійснюється використання банкрутства фізичної особи як форми ухилення від великих боргів. Людину,

що не бажає сплачувати банку, наприклад, іпотечний кредит, оформлюють приватним підприємцем, і тут уже з «дружніми» кредиторами (мати, батько, брат та ін.) створюють фіктивний борг. Далі, відносно чесний арбітражний керуючий розпродас майно клієнта його ж родичам [2]. Як наслідок, банк втрачає можливість отримання своїх коштів. Враховуючи недосконалість Кодексу, є висока ймовірність того, що і банкрутство фізичних осіб буде використовуватися просто як інструмент ухилення від сплати боргів [55, с. 78].

Раніше така схема підпадала під ознаки ст. 218 Кримінального кодексу України [97] (далі – КК України) – фіктивне банкрутство, тому мало хто з недобросовісних позичальників наважувався на вчинення злочину, покаранням за яке міг бути штраф від семисот п'ятдесяти до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до трьох років. Однак гуманізація кримінального законодавства у цій частині своїм наслідком мала декриміналізацію у 2011 р. трьох статей КК України з чотирьох, які передбачали відповідальність у сфері банкрутства, у тому числі і виключення ст. 218. Тепер фіктивне банкрутство вже не злочин, а адміністративне правопорушення, передбачене ст. 166-17 Кодексу України про адміністративне правопорушення [91], і відповідальність за це діяння – накладення штрафу від семисот п'ятдесяти до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Декриміналізація законодавства у сфері банкрутства викликала негативні відгуки у науковій літературі. Так, висловлюються думки, що такий шлях не викоринить фіктивного банкрутства чи інших аналогічних дій, що завдають шкоду суспільству. Вважати, що фіктивне банкрутство або приховування стійкої фінансової неспроможності чи інші незаконні дії у разі банкрутства перестали бути шкідливими – наївно. Через деякий час держава вимушена буде знову ввести таку відповідальність, але проблеми будуть уже зовсім інші [47, с. 99]. Ми погоджуємось з такою позицією і вважаємо, що кримінальне законодавство повинно бути на сторожі інтересів кредиторів та

держави, і пом'якшення відповідальності у цій сфері може призвести тільки до зростання зловживань інститутом банкрутства з боку недобросовісних боржників.

Новий КУзПБ діє уже протягом двох років, нова редакція Господарського процесуального кодексу України [43] (далі – ГПК України) – майже протягом чотирьох років, і за цей час уже можна оцінити не тільки зміни у правовому регулюванні статусу боржника у справі про банкрутство, але і їх практичну реалізацію із урахуванням змін у процесуальному законодавстві. Набуття у 2019 році чинності новим КУзПБ поставило перед науковцями та практиками нові виклики щодо ефективного забезпечення не лише ліквідації неплатоспроможного боржника, але і відновлення платоспроможності останнього [51, с. 99]. Однією з новел КУзПБ стала також повна концентрація спорів, стороною яких є боржник, у справі про банкрутство [56, с. 151].

Зупинимося детальніше на деяких аспектах реформування правового статусу боржника у справі про банкрутство.

Так, перш за все, заслуговує уваги значне розширення кола суб'єктів, які можуть бути боржниками у справі про банкрутство. Якщо попередній Закон про банкрутство передбачав можливість застосування процедур банкрутства лише до юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності або фізичних осіб за зобов'язаннями, які виникли у фізичної особи у зв'язку зі здійсненням нею підприємницької діяльності, то новий КУзПБ передбачає можливість застосування таких процедур практично до будь-яких юридичних та фізичних осіб. З цього приводу професор Б. Поляков вказує: «Для того, щоб «оживити» ринок послуг з банкрутства, вирішено було прибрати всі «перешкоди», що заважають вільно розвивати конкурсні (банкрутські) відносини. Однією з таких перепон була підприємницька (комерційна) діяльність. КУзПБ її прибрав, як «чужу» ринковим відносинам. І тепер в положеннях КУПБ використовується як підприємницька, так і некомерційна діяльність господарюючих суб'єктів-юридичних осіб» [125]. У науковій

літературі також відзначається, що у КУзПБ наведено занадто універсальне визначення поняття «боржник» і, відповідно, під його дію може підпадати будь-яка юридична особа, навіть яка не має на меті отримання прибутку, навіть юридична особа публічного права [129, с. 88].

Також КУзПБ розширив можливості застосування відповідальності засновників та керівника боржника у справі про банкрутство. Норми Закону про банкрутство щодо притягнення засновників та керівника боржника до субсидіарної відповідальності тривалий час були недієвими, оскільки національні суди не ризикували притягувати осіб, що контролюють боржника, до відповідальності у зв'язку з доведенням його до банкрутства без встановлення факту такого доведення у відповідному вирокі суду, що набрав законної сили [17, с. 106]. Проте останніми роками питання про можливість притягнення засновників та керівництва боржника до субсидіарної відповідальності все частіше піднімаються під час затвердження звітів ліквідатора, і навіть розглядаються для оцінки дотримання принципу повноти дій ліквідатора.

Якщо норми про субсидіарну відповідальність засновників боржника майже не зазнали змін у порівнянні з попереднім Законом, то солідарна відповідальність керівника боржника у новому Кодексі, у порівнянні з попереднім Законом про банкрутство, виписана абсолютно по-новому. З цього приводу Я.О. Левшина вказує, що законодавець, передбачивши солідарну відповідальність керівника боржника за неподання заяви про відкриття провадження у справі у разі загрози неплатоспроможності, не запровадив дієвих механізмів застосування такої відповідальності [100, с. 86]. Дійсно, практичне застосування КУзПБ показало, що солідарна відповідальність у справах про банкрутство, на відміну від субсидіарної, застосовується вкрай рідко. І причиною цьому – якраз недосконале правове регулювання даного виду відповідальності.

Притягненню винних осіб до субсидіарної чи солідарної відповідальності у справі про банкрутство обов'язково має передувати оцінка

умов, які спричинили банкрутство. Ключова роль у вирішенні цих питань відведена господарському суду. І це є логічно, адже звертаючись до суду за захистом своїх порушених прав, сторони сподіваються на оперативне та якісне вирішення господарського спору [23, с. 90].

Таким чином, у межах справи про банкрутство відповідальність настає не лише для власне боржника – юридичної особи у формі застосування до нього судових процедур банкрутства, але і може наставати для осіб, винних у неправомірних діях, що спричинили банкрутство [50, с. 37].

Також для законодавства про банкрутство і надалі характерними є випадки конкуренції норм КУЗПБ як спеціального акту та ГПК України як закону загальної дії, норми якого регулюють взаємини між кредиторами, зборами кредиторів, комітетом кредиторів, боржником, арбітражним керуючим та господарським судом [21, с. 20]. Так, ч. 6 ст. 12 ГПК України і надалі передбачає: господарські суди розглядають справи про банкрутство у порядку, передбаченому цим Кодексом для позовного провадження, з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Тобто КУЗПБ діє уже два роки, а ГПК України і надалі відсилає до норм недіючого Закону про банкрутство. Крім того, у науковій літературі відзначається, що передбачений у ГПК України для позовного провадження загальний порядок розгляду справи абсолютно не підходить для процедури банкрутства і на практиці взагалі не застосовується судами [153, с. 156]. А. Бутирський відзначає, що КУЗПБ є комплексним нормативно-правовим актом, у якому містяться правові норми, які регулюють матеріальні та процесуальні правовідносини, а ГПК України є допоміжним нормативно-правовим актом у процедурі банкрутства, який доповнює КУЗПБ і визначає порядок вчинення окремих процесуальних дій у процедурі банкрутства [24, с. 36].

Таким чином, правовий статус боржника у справі про банкрутство за останні роки зазнав суттєвих змін. Розширення кола суб'єктів, до яких

можуть бути застосовані процедури банкрутства, з одного боку, є позитивним кроком у напрямку спрощення доступу до даних процедур, але з іншого боку – може мати негативні наслідки через застосування процедур банкрутства до майже необмеженого кола юридичних осіб. Норми КУзПБ та ГПК України потребують узгодження з метою усунення колізій у правовому регулюванні відносин неплатоспроможності (банкрутства).

1.2. Правова природа відносин, що виникають за участю неплатоспроможного боржника

Провадження у справах про банкрутство суттєво відрізняється від позовного провадження особливим колом учасників, специфічними процедурами, що застосовуються до неплатоспроможного боржника. КУзПБ передбачає ряд процедур, що застосовуються до неплатоспроможного боржника залежно від можливості відновлення платоспроможності останнього, правового його статусу та інших обставин.

На сьогоднішній день доводиться констатувати недостатню ефективність законодавства про неспроможність (банкрутство).

Відповідно до ст. 6 КУзПБ щодо боржника – юридичної особи застосовуються такі судові процедури:

- розпорядження майном боржника;
- санація боржника;
- ліквідація банкрута.

Щодо боржника – фізичної особи застосовуються такі судові процедури:

- реструктуризація боргів боржника;
- погашення боргів боржника.

Процедура погашення боргів боржника вводиться у справі про неплатоспроможність разом з визнанням боржника банкрутом [90].

Я.О. Левшина у своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що термін «процедура банкрутства» слід використовувати не лише як судову процедуру, а як весь процес, який передував відкриттю провадження у справі про банкрутство, та власне процедуру, яку здійснює суд у справі про банкрутство [99, с. 43].

На нашу думку, термін «процедури банкрутства» є досить умовним, оскільки процедурою банкрутства у буквальному значенні є лише ліквідаційна процедура, що застосовується до боржника, визнаного господарським судом банкрутом. Інші можна назвати процедурами банкрутства лише умовно, оскільки вони застосовуються щодо боржника, ще не визнаного банкрутом [58, с. 52].

Крім того, ст. 4 КУзПБ, яка іменується «Заходи щодо запобігання банкрутству боржника – юридичної особи та позасудові процедури», передбачає санацію боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство – систему заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати засновник (учасник, акціонер) боржника, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, інші особи з метою запобігання банкрутству боржника шляхом вжиття організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до відкриття провадження у справі про банкрутство. Санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство ще називається досудовою санацією, і є по суті також процедурою банкрутства. При цьому боржник самостійно розробляє план санації, погоджує його з усіма забезпеченими кредиторами та отримує рішення загальних зборів кредиторів про його схвалення. У подальшому цей план санації підлягає затвердженню господарським судом.

Поняття «судова процедура» Б.М. Поляков визначає як порядок застосування спеціальних або традиційних засобів неспроможності із метою створення необхідних умов для відновлення платоспроможності або

ліквідації [122, с. 198]. Кожна судова процедура має своє цільове призначення, зміст і строки реалізації. Однак всі вони передбачають проведення аналізу фінансового стану боржника, формування реєстру вимог кредиторів та підготовку звіту арбітражного керуючого за результатами проведення відповідної судової процедури.

На думку Н.В. Рубцової, під процедурою банкрутства слід розуміти офіційно встановлену законодавством послідовність дій, що застосовуються до юридичної особи, яка має ознаки банкрутства або офіційно оголошена неплатоспроможною, з метою задоволення вимог кредиторів та виведення організації з економічної кризи [156, с. 10].

Н.В. Слободчикова на підставі аналізу судових процедур та їх теоретичних складових надає наступне процесуальне значення судових процедур у справі про банкрутство – це порядок конкретних послідовних процесуальних дій суду з моменту встановлення неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності задовольнити вимоги кредиторів до припинення провадження у справі про банкрутство такого суб'єкта [159, с. 124].

І.О. Вечірко відзначає, що «Аналіз законодавства про неспроможність (банкрутство) свідчить, що воно містить норми як приватного, так і публічного права. До норм приватного права слід віднести матеріально-правові норми інституту неспроможності. Такі норми знаходяться в Господарському кодексі України та Законі про банкрутство. Порядок судового розгляду справ про банкрутство встановлено нормами господарського процесуального права, які за своєю природою відносяться до норм публічного права. Ці норми містяться в Законі про банкрутство, а також в Господарському процесуальному кодексі України» [32, с. 64].

Що стосується форми судового процесу з розгляду справ про банкрутство, то О.В. Васьковський доходить висновку, що господарське процесуальне законодавство хоча і не виокремлює як окрему форму провадження з розгляду справ про банкрутство, однак визначає особливий порядок провадження у таких справах, який врегульовується не тільки

нормами ГПК, але й нормами Закону. Разом з тим, продовжує науковець, ГПК не передбачає, які саме його норми не застосовуються під час провадження у справах про банкрутство [28, с. 106].

Перша судова процедура, що застосовується до неплатоспроможного боржника – юридичної особи – це процедура розпорядження майном, під якою розуміється система заходів щодо нагляду та контролю за управлінням і розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження, ефективного використання майнових активів боржника, здійснення аналізу його фінансового стану, а також визначення наступної процедури (санації чи ліквідації). Процедура розпорядження майном боржника вводиться строком до 170 календарних днів.

Санацією є система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямованих на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом реструктуризації підприємства, боргів і активів та/або зміни організаційно-правової та виробничої структури боржника (ст. 50 КУзПБ). Процедура санації здійснюється відповідно до плану санації, який містить детальний перелік заходів, що застосовуються до неплатоспроможного боржника. При цьому А.А. Бутирський зазначає, що заходи щодо відновлення платоспроможності боржника, які містить план санації, можуть застосовуватися самостійно. Вони є суто економічними і спрямовані на оздоровлення фінансової діяльності боржника та покращення економічних показників підприємства, тоді як заходи, спрямовані на створення сприятливих умов для відновлення платоспроможності боржника, застосовуються у поєднанні з реабілітаційними процедурами і лише у комплексі [20, с. 195].

У випадку, якщо процедури розпорядження майном боржника та санації виявилися неефективними, господарський суд визнає боржника банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру. Остання є крайнім заходом і

застосовується тільки у тому випадку, коли всі інші засоби виявилися неефективними і відновити платоспроможність боржника неможливо [14, с. 120]. Ліквідаційна процедура вводиться строком до дванадцяти місяців, і цей строк не може бути продовженим.

Попередній Закон про банкрутство передбачав також мирову угоду як судову процедуру банкрутства, яка могла бути укладена на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство, в рамках будь-якої іншої судової процедури (розпорядження майном, санації чи ліквідації). Вона застосовувалася шляхом досягнення домовленості між боржником та кредиторами з метою припинення провадження у справі про банкрутство. У цьому сенсі мирова угода була альтернативною судовою процедурою.

Єдиної точки зору щодо належності мирової угоди, що застосовується у провадженні у справі про банкрутство, до судових процедур банкрутства немає як у вітчизняній, так і в зарубіжній доктрині, як немає і достатньо обґрунтованої позиції з цього приводу [151, с. 97]. Так, Б.М. Поляков вважає, що, на відміну від інших судових процедур банкрутства, мирова угода є універсальною, вона не має самостійного значення і проявляється в інших судових процедурах [124, с. 23]. Аналогічної думки дотримується й Л.С. Нецька [112].

Новий КУзПБ виключив мирову угоду з переліку судових процедур, що застосовуються до неплатоспроможного боржника, хоча деякі господарські суди продовжили затверджувати у справах про банкрутство мирові угоди, посилаючись при цьому на загальні положення ГПК України.

З цього приводу Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у постанові від 09 липня 2020 року у справі № 910/26972/14 вказав наступне.

Мирова угода, яка укладається у справах позовного провадження, є інструментом урегулювання спору на підставі взаємних поступок сторін та має стосуватися прав та обов'язків сторін спору. Відповідно до частин другої та третьої статті 193 ГПК України, ухвала про затвердження мирової угоди є

виконавчим документом та має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим Законом України «Про виконавче провадження», ухвала суду про затвердження мирової угоди може бути подана для її примусового виконання в порядку, передбаченому для виконання судових рішень. Ухвала суду про закриття провадження у справі за наслідком укладення мирової угоди є підставою відмови в майбутньому у відкритті провадження у справі (пункт 2 частини першої статті 175 ГПК України).

Відносини неплатоспроможності, які виникають з моменту порушення справи про банкрутство – це врегульовані законодавцем правовідносини щодо формування грошових вимог кредиторів до боржника, визначення їх черговості, призначення арбітражного керуючого на виконання певних повноважень у справах про банкрутство, введення щодо боржника передбаченої законодавством про банкрутство процедури (розпорядження майном, санації чи ліквідації), виявлення активів боржника, їх реалізації та справедливого розподілу грошових коштів, отриманих внаслідок продажу активів боржника. Відносинам неплатоспроможності характерно те, що вони не є інструментом вирішення окремого спору між боржником та його кредитором, а повинні забезпечити колективний механізм захисту інтересів різних кредиторів (конкурсних, заставних, поточних), інших учасників провадження у справі про банкрутство та справедливий розподіл активів боржника поміж цими кредиторами, справедливі умови реалізації майна боржника з метою пропорційного захисту майнових інтересів боржника та кредиторів.

Відповідно до статті 6 КУзПБ щодо боржника застосовуються такі судові процедури: розпорядження майном боржника, санація боржника, ліквідація банкрута. Отже, можливості застосування механізмів урегулювання спору, характерних для позовного провадження, яким вирішується спір між позивачем та відповідачем, зокрема, можливості укладення в межах однієї з процедур банкрутства мирової угоди за нормами ГПК України, повинні визначатися судами, виходячи з особливостей

провадження у справі про банкрутство та відповідної судової процедури, яка застосовується до боржника. Також судам належить врахувати, що мирова угода в позовному провадженні є способом урегулювання спору між двома сторонами спору, у той час як у справах про банкрутство правовідносини сторін характеризуються множинністю інтересів різних учасників справи і саме тому законодавцем передбачено особливі механізми врегулювання таких правовідносин у різних процедурах банкрутства, а в окремих випадках заборонено застосування певних механізмів позовного провадження щодо окремих процедур банкрутства.

На відміну від Закону про банкрутство, який передбачав можливість укладення мирової угоди у справі про банкрутство з наслідками прощення (списання) заборгованості кредиторів, які не давали згоди на таке прощення (списання) своїх боргів, та відповідну процедуру укладення такої угоди від імені кредиторів комітетом кредиторів боржника (статті 77-82 цього Закону в останній редакції до моменту втрати ним чинності 20 жовтня 2019 року), чинним на момент розгляду 02 грудня 2019 року спору про затвердження мирової угоди КУЗПБ такої судової процедури банкрутства, як мирова угода та процедури її укладення, не передбачено. Розділом III «Санація боржника» КУЗПБ передбачено реабілітаційну процедуру щодо боржника із затвердженням плану санації, виконання якої може дозволити боржнику відновити свою платоспроможність. Відповідно до ч. 2 ст. 51 КУЗПБ передбачено ряд заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, перелік яких не є обмеженим. Зазначене дозволяє дійти висновку, що укладення мирової угоди між боржником та окремим кредитором на етапі санації є можливим. Однак, укладення правочинів про прощення, розстрочення, відстрочення боргу має вирішуватися відповідно до глави 50 ЦК України «Припинення зобов'язання» (ст.ст. 604-609 ЦК України) та з урахуванням особливостей провадження у справі про банкрутство, які виключають укладення окремих видів правочинів на певних етапах процедури банкрутства (зокрема, внаслідок дії мораторію згідно з ст. 41

КУзПБ), з метою уникнення задоволення вимог кредиторів в індивідуальному порядку та забезпечення усіх кредиторів рівними правовими можливостями при задоволенні їх вимог, реалізації їх прав та законних інтересів; забезпеченні конституційного принципу рівності усіх перед законом, у тому числі на умовах, коли майна боржника недостатньо для повного задоволення усіх вимог кредиторів.

Мирова угода, як інструмент регулювання публічно-правових відносин відповідно до ст.ст. 77-78 Закону про банкрутство, мала елементи примусу (рішення про укладення мирової угоди на умовах відстрочення, розстрочення чи списання боргів приймалося не кожним кредитором, як учасником угоди, а комітетом кредиторів більшістю голосів кредиторів; орган стягнення податків та зборів зобов'язаний погодитися на задоволення частини вимог по податках і зборах на умовах їх списання (розстрочення, відстрочення), якщо таке рішення прийнято більшістю голосів конкурсних кредиторів).

Відповідно до ст. 1 Закону про банкрутство та статті 1 КУзПБ, сторони у справі про банкрутство визначені однаково – це конкурсні кредитори (представник комітету кредиторів) та боржник (банкрут). Разом з тим, повноваження комітету кредиторів відповідно до частини восьмої статті 26 Закону про банкрутство та частини восьмої статті 48 КУзПБ є різними, зокрема, Кодексом до повноважень комітету кредиторів уже не віднесено право на підготовку та укладення мирової угоди. Відтак, діючи у процедурі банкрутства, щодо якої застосовуються положення КУзПБ, комітет кредиторів боржника уже некомпетентний на вчинення дій з підготовки та укладення мирової угоди та її підписання, як сторона у справі [135].

Таким чином, діючий КУзПБ передбачає ряд судових процедур, що застосовуються до неплатоспроможного боржника, віддаючи при цьому перевагу реабілітаційним процедурам. Однак на практиці більшість справ про банкрутство закінчуються ліквідаційною процедурою, що призводить до ліквідації банкрута як учасника господарського обігу [59, с. 284].

Правове становище неплатоспроможного боржника безпосередньо залежить від характеру правовідносин, що виникають за його участю. У вітчизняній юридичній науці мало уваги приділено аналізу правовідносин за участю неплатоспроможного боржника, дана проблематика, як правило, досліджувалася у контексті аналізу відносин неплатоспроможності (банкрутства) загалом.

Так, професор Б.М. Поляков відзначає, що законодавець розрізняє два види відносин, що виникають внаслідок неплатоспроможності боржника. Перший вид – це попереджувальні (профілактичні) відносини неспроможності або санація до порушення справи про банкрутство (досудова санація). Другий вид – це самі відносини неспроможності (банкрутства) [120, с. 9]. П.Д. Пригуза та А.П. Пригуза за часів дії попереднього Закону про банкрутство наголошували, що загальним предметом правового регулювання Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» є суспільні відносини з управління господарською діяльністю та організацією виробничого процесу підприємства-боржника, визнаного господарським судом неспроможним, але здатним виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами шляхом відновлення платоспроможності в процедурах розпорядження майном, санації чи через укладання мирової угоди, а також суспільні відносини з продажу майна боржника в процедурі ліквідації банкрута, не здатного відновити свою платоспроможність і виконати повністю свої грошові зобов'язання [139, с. 11–12].

У науковій літературі процедури банкрутства відносять до різновиду процедурно-організаційних форм, які існують поряд з процесуальними формами. При цьому наголошується, що судові процедури банкрутства не можуть бути віднесені до процесуальних форм, оскільки при їх здійсненні має місце, в першу чергу, не державно-владна діяльність, а діяльність інших суб'єктів: боржника, кредиторів та арбітражного керуючого [33, с. 231].

Варто погодитись з І.А. Бутирською, яка вказує, що під системою неспроможності слід розуміти систему правовідносин, які врегульовані

нормами матеріального і процесуального права, та виникають у зв'язку з відновленням платоспроможності боржника або визнанням його банкрутом між учасниками провадження у справі про банкрутство, державою та суспільством [16, с. 33].

Дійсно, відносини, пов'язані з неплатоспроможністю, регулюються нормами як матеріального, так і процесуального права. Відповідно, неплатоспроможний боржник також може вступати і у матеріальні, і у процесуальні відносини. Так, до моменту звернення до господарського суду в межах провадження у справі про банкрутство і боржник, і його кредитори перебувають або виключно у матеріально-правових відносинах, або також можуть перебувати у процесуально-правових відносинах, але у межах позовного чи наказного провадження, з відповідними правами та обов'язками сторін відповідного процесу. Боржник та його кредитори перебувають у індивідуальних правовідносинах, і кредитори часто можуть навіть не знати про існування у боржника інших суб'єктів, яким він заборгував. Якщо ж претензії кредиторів до боржника виходять у судову площину, то такі судові процеси є самостійними і незалежними один від одного і регулюються, як правило, нормами Господарського процесуального або Цивільного процесуального кодексів України. Однак з моменту звернення до господарського суду матеріально-правовий статус боржника трансформується у процесуально-правовий статус. Всі, раніше розрізнені кредитори, об'єднуються в єдиний орган – збори кредиторів, і виступають тепер всі разом проти боржника. Навіть у відносинах з поточними кредиторами боржник уже не може повною мірою поводити себе так, як до відкриття провадження у справі про банкрутство – і боржник, і його майно тепер перебувають в особливому правовому режимі, який змінюється залежно від того, на якій стадії перебуває справа про банкрутство.

Як влучно зазначає О.М. Борейко, визнання боржника банкрутом переводить його в інший світ, іншу сферу економічних відносин – відносин банкрутства, де діють інші закони, правила. З боку підприємств – це перехід

до особливого режиму взаємин, пов'язаного з відсутністю засобів, їх пошуком у тяжких умовах зовнішнього контролю з боку кредиторів і держави [11, с. 72].

Таким чином, можна виділити наступні етапи трансформації правових відносин за участю неплатоспроможного боржника:

- 1) боржник та його кредитори перебувають виключно у матеріальних правовідносинах, ще не усвідомили факт неплатоспроможності боржника, а має місце тільки затримка у виплаті грошових коштів з боку боржника;
- 2) через несплату грошових коштів кредитори звернулися до суду в порядку позовного чи наказного провадження з вимогою про стягнення з боржника належних їм грошових коштів – матеріальні правовідносини перейшли у процесуальну площину;
- 3) стадія виконання судового рішення – також процесуальні відносини між боржником та кредиторами, але вже за участю також органів примусового виконання судових рішень;
- 4) відкриття провадження у справі про банкрутство – матеріально-процесуальні відносини, які регулюються нормами і господарського, і господарського процесуального права [57, с. 314].

Враховуючи, що за сучасного правового регулювання для відкриття провадження у справі про банкрутство наявність виконавчого провадження, а іноді – навіть і рішення суду, не є обов'язковим, то всі наведені вище етапи трансформації правових відносин за участю неплатоспроможного боржника не є обов'язковими, а можливим є варіант, коли з першого етапу – коли боржник та його кредитори перебувають виключно у матеріальних правовідносинах, правові відносини боржник – кредитори одразу перейдуть у матеріально-процесуальні відносини, пов'язані з відкриттям провадження у справі про банкрутство щодо боржника.

1.3. Співвідношення матеріально-правового та процесуально-правового статусу неплатоспроможного боржника

До моменту звернення до господарського суду в межах провадження у справі про банкрутство і боржник, і його кредитори перебувають або виключно у матеріально-правових відносинах, або також можуть перебувати у процесуально-правових відносинах, але у межах позовного чи наказного провадження, з відповідними правами та обов'язками сторін відповідного процесу. Боржник та його кредитори перебувають у індивідуальних правовідносинах, і кредитори часто можуть навіть не знати про існування інших кредиторів у боржника. Якщо ж претензії кредиторів до боржника виходять у судову площину, то такі судові процеси є самостійними і незалежними один від одного і регулюються, як правило, нормами відповідних процесуальних кодексів. Однак з моменту звернення до господарського суду матеріально-правовий статус боржника трансформується у процесуально-правовий статус. Всі, раніше розрізнені кредитори, об'єднуються в єдиний орган – збори кредиторів, і виступають тепер всі разом проти боржника. Навіть у відносинах з поточними кредиторами боржник уже не може повною мірою поводити себе так, як до відкриття провадження у справі про банкрутство – і боржник, і його майно тепер перебувають в особливому правовому режимі, який змінюється залежно від того, на якій стадії перебуває справа про банкрутство. Говорячи про співвідношення матеріально-правового та процесуально-правового статусу неплатоспроможного боржника, слід наголосити, що вони співвідносяться як зміст і форма, при чому форма (процесуальний статус) не може існувати без змісту (матеріальний статус), адже якщо боржник розрахувався із своїми кредиторами, то ні про яку справу про банкрутство вже говорити не можна.

Для виявлення співвідношення матеріально-правового та процесуально-правового статусу боржника у справі про банкрутство важливе

значення має з'ясування місця норм, що регламентують процедуру розгляду справ про банкрутство. Професор Б.М. Поляков вказує, що законодавство про неспроможність (банкрутство) є сукупністю норм матеріального та процесуального права. При чому реалізація норм матеріального права безпосередньо пов'язана з застосуванням процесуальних норм [122, с. 108]. О.А. Беляневич відзначає, що провадження у справах про банкрутство є самостійним видом судового провадження і характеризується особливим процесуальним порядком розгляду справ, специфічністю цілей і завдань, особливим суб'єктним складом, тривалістю судового провадження, що істотно відрізняють це провадження від позовного [5, с. 8]. І.О. Вечірко доходить висновку, що провадження у справах про банкрутство становить окремий вид судового провадження в межах господарської процесуальної форми. Разом з тим, продовжує науковець, розгляд справ про банкрутство є самостійною формою процесуальної діяльності господарського суду, що зумовлено значною специфікою процесуальних відносин у справах про банкрутство [33, с. 233]. В іншій своїй праці І. Вечірко наголошує, що провадження у справах про банкрутство є структурною частиною господарського процесу, вбирає його ідеї та принципи [34, с. 52].

І. Бутирська вказує, що відносини неплатоспроможності (банкрутства), які за своєю природою мають комплексний характер (матеріально-правовий і процесуально-правовий), у будь-якому разі повинні існувати у межах господарсько-процесуальної форми, адже, за загальним правилом, поки немає відкритого провадження у справі про банкрутство, говорити про відносини неплатоспроможності (банкрутства) не можна (не беручи до уваги санацію боржника до відкриття провадження) [18, с. 25].

Таким чином, право неспроможності (банкрутства) поєднує в собі матеріально-правові та процесуально-правові норми, які є нерозривними, у зв'язку з чим і статус неплатоспроможного боржника нерозривно поєднує в собі матеріально-правові та процесуально-правові складові.

О.М. Вінник зазначає, що провадження у справах про банкрутство порушується за наявності матеріально-правових і процесуально-правових підстав [36, с. 377].

Отже, процесуально-правовий статус неплатоспроможного боржника є похідним від матеріально-правових правовідносин і поєднує у собі декілька елементів:

- 1) обов'язкова участь боржника (юридичні особи (за певними виключеннями) та громадяни);
- 2) наявність матеріального правовідношення;
- 3) волевиявлення особи (кредитора або боржника) для відкриття провадження у справі про банкрутство;
- 4) дотримання заявником процесуальних норм щодо оформлення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство та надання необхідних доказів.

Згідно абз. 4 ст. 1 КУзПБ боржник – це юридична особа або фізична особа, у тому числі фізична особа – підприємець, неспроможна виконати свої грошові зобов'язання, строк виконання яких настав. Однак, не щодо кожної юридичної особи може бути відкрито провадження у справі про банкрутство, а щодо певних категорій боржників – юридичних осіб процедура неспроможності регулюється не КУзПБ, а іншими нормативно-правовими актами.

Так, ст. 2 КУзПБ визначає, що провадження у справах про банкрутство боржників – казенних підприємств та бюджетних установ, а також санація таких боржників до відкриття провадження у справі про банкрутство не допускаються.

Законодавство про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом не поширюється на банки, які виводяться з ринку або ліквідуються відповідно до законів України «Про банки і банківську діяльність» та «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Провадження у справі про визнання емітента іпотечних облігацій неплатоспроможним (банкрутом) здійснюється у порядку, передбаченому цим Кодексом, з урахуванням норм Закону України «Про іпотечні облігації».

Провадження у справі про визнання інституту спільного інвестування неплатоспроможним (банкрутом) здійснюється у порядку, передбаченому цим Кодексом, з урахуванням норм Закону України «Про інститути спільного інвестування».

Провадження у справі про визнання суб'єкта підприємницької діяльності, який є стороною договору щодо фінансових інструментів та/або стороною одного або декількох деривативних контрактів, неплатоспроможним (банкрутом) здійснюється з урахуванням особливостей, передбачених законодавством. У разі якщо за випуском облігацій призначено адміністратора за випуском облігацій, провадження у справах про банкрутство боржників, які є емітентами відповідних облігацій, а також боржників, які надають забезпечення за облігаціями (далі – боржник, який має зобов'язання за облігаціями), регулюється КУзПБ з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [148].

Крім того, Прикінцевими та перехідними положеннями КУзПБ (п. 1-1) передбачено, що справи про банкрутство щодо Державного акціонерного товариства «Чорноморнафтогаз» до 31 грудня 2022 року не порушуються, а порушені провадження у справах про банкрутство Державного акціонерного товариства «Чорноморнафтогаз» підлягають припиненню, крім випадків, якщо ліквідація відбувається за рішенням власника.

Також слід звернути увагу на неузгодженість положень нового КУзПБ з положеннями Господарського кодексу України (далі – ГК України). Так, ч.ч. 2-3 ст. 209 ГК України передбачають: «Нездатність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів інакше як через застосування визначеної судом ліквідаційної процедури вважається банкрутством. Суб'єктом банкрутства (далі – банкрутом) може

бути лише суб'єкт підприємницької діяльності. Не можуть бути визнані банкрутом казенні підприємства» [42]. Тобто ГК України і надалі обмежує коло осіб, до яких можуть застосовуватися процедури банкрутства, виключно суб'єктами підприємницької діяльності. Тоді як КУзПБ уже не містить вимоги щодо наявності у боржника статусу суб'єкта підприємницької діяльності як обов'язкової умови для відкриття провадження у справі про банкрутство щодо такого боржника.

У тексті КУзПБ згадується таке поняття як «ознаки банкрутство», при цьому визначення останнього не надається. Так само КУзПБ не наводить підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи, що можна було б вважати ознаками банкрутства. Натомість щодо фізичної особи КУзПБ у ч. 2 ст. 115 вказує, що боржник має право звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність у разі, якщо:

- 1) розмір прострочених зобов'язань боржника перед кредитором (кредиторами) становить не менше 30 розмірів мінімальної заробітної плати;
- 2) боржник припинив погашення кредитів чи здійснення інших планових платежів у розмірі більше 50 відсотків місячних платежів за кожним з кредитних та інших зобов'язань упродовж двох місяців;
- 3) ухвалено постанову у виконавчому провадженні про відсутність у фізичної особи майна, на яке може бути звернено стягнення;
- 4) існують інші обставини, які підтверджують, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі (загроза неплатоспроможності).

Наявність матеріального правовідношення передує справі про банкрутство, оскільки, якщо б не було грошового зобов'язання, то не було би і справи про банкрутство. Під грошовим зобов'язанням КУзПБ розуміє зобов'язання боржника сплатити кредитору певну грошову суму відповідно до цивільно-правового правочину (договору) та на інших підставах, передбачених законодавством України. До грошових зобов'язань належать

також зобов'язання щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування; зобов'язання, що виникають внаслідок неможливості виконання зобов'язань за договорами зберігання, підряду, найму (оренди), ренти тощо та які мають бути виражені у грошових одиницях. До складу грошових зобов'язань боржника, у тому числі зобов'язань щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування, не включаються неустойка (штраф, пеня) та інші фінансові санкції, визначені на дату подання заяви до господарського суду, а також зобов'язання, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю і здоров'ю громадян, зобов'язання з виплати авторської винагороди, зобов'язання перед засновниками (учасниками) боржника – юридичної особи, що виникли з такої участі. Склад і розмір грошових зобов'язань, у тому числі розмір заборгованості за передані товари, виконані роботи і надані послуги, сума кредитів з урахуванням відсотків, які зобов'язаний сплатити боржник, визначаються на день подання до господарського суду заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство, якщо інше не встановлено цим Кодексом. При поданні заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство розмір грошових зобов'язань визначається на день подання до господарського суду такої заяви.

Волевиявлення особи (кредитора або боржника) для відкриття провадження у справі про банкрутство полягає в тому, що для початку справи про неспроможність кредитором або боржником обов'язково має бути подана заява. При чому, якщо для кредитора подання заяви про банкрутство є правом, то для боржника і правом, і обов'язком, адже згідно ч. 6 ст. 34 КУзПБ боржник зобов'язаний у місячний строк звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі у разі, якщо задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі

перед іншими кредиторами (загроза неплатоспроможності), та в інших випадках, передбачених КУзПБ. Якщо ж керівник боржника допустив порушення цих вимог, він несе солідарну відповідальність за незадоволення вимог кредиторів. Питання порушення керівником боржника зазначених вимог підлягає розгляду господарським судом під час здійснення провадження у справі. У разі виявлення такого порушення про це зазначається в ухвалі господарського суду, що є підставою для подальшого звернення кредиторів своїх вимог до зазначеної особи.

Дотримання заявником процесуальних норм щодо оформлення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство та надання необхідних доказів є досить важливим з огляду на з'ясування наявності судом ознак банкрутства майна, що належить боржнику.

Заява кредитора чи боржника є процесуальною підставою прийняття до розгляду та в подальшому відкриття господарським судом провадження у справі про банкрутство [35, с. 18].

Підстави та умови набуття процесуально-правового статусу неплатоспроможного боржника є різними, залежно не лише від суб'єкта банкрутства (юридична або фізична особа), але й від форми банкрутства (банкрутство за заявою кредиторів або власне банкрутство). Розглянемо такі підстави та умови.

Подання заяви про банкрутство юридичної особи за заявою кредитора регламентується ч. 2 ст. 34 КУзПБ, відповідно до якої до заяви кредитора про відкриття провадження у справі про банкрутство додаються:

докази сплати судового збору, крім випадків, коли згідно із законом судовий збір не підлягає сплаті;

довіреність чи інший документ, що засвідчує повноваження представника, якщо заяву підписано представником;

докази авансування винагороди арбітражному керуючому трьох розмірів мінімальної заробітної плати за три місяці виконання повноважень;

докази надсилання боржнику копії заяви і доданих до неї документів.

Крім того, до заяви кредитора – контролюючого органу, уповноваженого відповідно до Податкового кодексу України здійснювати заходи щодо забезпечення погашення податкового боргу та недоїмки зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у межах своїх повноважень, іншого органу, який відповідно до закону здійснює контроль за справлянням інших обов'язкових платежів на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, додаються докази вжиття заходів щодо стягнення (погашення) податкового боргу або іншої заборгованості у встановленому законодавством порядку.

Якщо ж провадження у справі про банкрутство юридичної особи відкривається за заявою боржника, то відповідно до ч. 4 ст. 34 КУзПБ до заяви боржника про відкриття провадження у справі про банкрутство додаються:

докази сплати судового збору, крім випадків, коли згідно із законом судовий збір не підлягає сплаті;

довіреність чи інший документ, що засвідчує повноваження представника, якщо заяву підписано представником;

докази загрози неплатоспроможності;

докази авансування винагороди арбітражному керуючому трьох розмірів мінімальної заробітної плати за три місяці виконання повноважень;

установчі документи боржника - юридичної особи;

бухгалтерський баланс боржника на останню звітну дату;

перелік кредиторів боржника, вимоги яких визнаються боржником, із зазначенням загальної суми грошових вимог усіх кредиторів, а також щодо кожного кредитора – ім'я або найменування, місцезнаходження або місце проживання, ідентифікаційний код юридичної особи або реєстраційний номер облікової картки платника податків, або серія та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку у

паспорті), сума грошових вимог (загальної суми заборгованості, заборгованості за основним зобов'язанням та суми неустойки (штрафу, пені) окремо), підстави виникнення зобов'язань, а також строк їх виконання згідно із законом або договором;

перелік майна боржника із зазначенням його балансової вартості та місцезнаходження, а також загальна балансова вартість майна;

перелік майна, що перебуває у заставі або є обтяженим у інший спосіб, його місцезнаходження, вартість, а також інформація про кредиторів, на користь яких вчинено обтяження майна боржника, - ім'я або найменування, місцезнаходження або місце проживання, ідентифікаційний код юридичної особи або реєстраційний номер облікової картки платника податків, або серія та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку у паспорті), сума грошових вимог, підстави виникнення зобов'язань, а також строк їх виконання згідно із законом або договором;

довідка органів приватизації (органів, уповноважених управляти об'єктами державної власності) про наявність або відсутність на балансі підприємства, щодо якого подано заяву про відкриття провадження у справі, державного майна, що в процесі приватизації (корпоратизації) не увійшло до його статутного капіталу;

перелік осіб, які мають невиконані зобов'язання перед боржником, із зазначенням вартості таких зобов'язань, строку виконання та підстав виникнення;

відомості про всі рахунки у депозитарних установах боржника, відкриті в банках та інших фінансово-кредитних установах, їх реквізити;

відомості про всі рахунки, на яких ведеться облік прав на цінні папери, що належать боржнику, їх реквізити;

протокол загальних зборів (конференції) працівників боржника, відповідне рішення первинної профспілкової організації боржника (за

наявності кількох первинних організацій - їхнє спільне рішення) про обрання представника працівників боржника для участі у справі, якщо такі збори (конференція) відбулися до подання заяви боржника до господарського суду;

копія спеціального дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, а в разі закінчення строку дії такого дозволу - довідка про наявність у боржника матеріальних носіїв секретної інформації (технічної документації, виробів, дослідних зразків тощо);

рішення вищого органу управління боржника, а щодо державних підприємств – власника майна (органу, уповноваженого управляти майном) боржника про звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі;

довіреність чи інший документ, що засвідчує повноваження представника, якщо заяву підписано представником;

інші документи, що підтверджують неплатоспроможність боржника [90].

Провадження у справі про неплатоспроможність боржника – фізичної особи або фізичної особи – підприємця може бути відкрито лише за заявою боржника.

Разом із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржник зобов'язаний подати пропозиції щодо реструктуризації боргів (проект плану реструктуризації боргів).

В. Погребняк наголошує, що вирішуючи питання про прийняття заяви, зокрема заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство, суддя, крім перевірки відповідності поданої заяви вимогам закону щодо форми та змісту, зобов'язаний з'ясувати питання про підсудність та юрисдикційність [116, с. 28].

Умовою трансформації матеріально-правового статусу боржника у процесуально-правовий статус останнього у справі про банкрутство є неплатоспроможність. КУЗПБ визначає неплатоспроможність як неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку

грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через відновлення його платоспроможності. Підстави неплатоспроможності у такому випадку, звісно, не збігаються з підставами відкриття провадження у справі про банкрутство. Останнє, на думку О.П. Подцерковного, має формальне процесуальне розуміння, на відміну від економіко-правового розуміння неплатоспроможності, де поєднуються економічно та юридично значущі факти. Неплатоспроможність при цьому оцінюється з матеріально-правового погляду, а порушення справи про банкрутство – з процесуального. Перше потребує юридичної оцінки судом, а друге є результатом надання певних документів зацікавленою особою до господарського суду [117, с. 236].

Р.Б. Поляков зазначає, що відсутність у КУзПБ чітких умов відкриття справи про банкрутство заздалегідь віддає на «відкуп» правозастосовним органам тлумачення визначення цих умов. Це природно призведе до суперечливої судової практики, яка час від часу буде їх видозмінювати [127, с. 83]. Л. Грабован наголошує, що вирішення питання щодо достатності наданих боржником доказів на підтвердження його неплатоспроможності (загрози неплатоспроможності) як підстави для відкриття провадження у справі про банкрутство перебуває в межах дискреційних повноважень господарського суду, на розгляд якого надійшла заява боржника про відкриття щодо нього справи про банкрутство. При цьому судова дискреція (судовий розгляд) при з'ясуванні наявності підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство, ініційованого самим боржником, повинна реалізовуватися судом з урахуванням принципів диспозитивності та пропорційності у господарському судочинстві та рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом [46, с. 73].

Крім того, у юридичній літературі використовується також поняття «неоплатність». На сучасному етапі під «неоплатністю» розуміють стан боржника, за якого вартість його майна є меншою, ніж загальний розмір його зобов'язань. При цьому не має значення, на скільки розмір заборгованості перевищує встановлений Законом про банкрутство мінімальний розмір для

визнання боржника банкрутом, на який строк прострочено сплату заборгованості в порівнянні з установленим мінімальним терміном прострочення [11, с. 69].

На думку російського дослідника К.Б. Кораєва, процесуально-правовий статус неплатоспроможного боржника характеризується його можливостями в рамках цивільного судового процесу. Оскільки зазначений процес регулюється нормами арбітражного та цивільного процесуального права, остільки процесуально-правовий статус неплатоспроможного боржника є сукупністю арбітражних і цивільно-правових можливостей, якими наділений неплатоспроможний боржник у цивільному судовому процесі [95, с. 135].

З моменту відкриття провадження у справі про банкрутство, як вказує Б.М. Поляков, правосуб'єктність боржника стає обмеженою, і такий стан зберігається протягом всієї процедури банкрутства [120, с. 22]. Правове становище боржника змінюється у залежності від процедури, яка застосовується до неплатоспроможного боржника. З цього приводу слушно зазначає І.А. Бутирська, вказуючи: «Після ж порушення провадження у справі про банкрутство такого боржника, правосуб'єктність останнього різко змінюється, при чому трансформації правовий статус неплатоспроможного суб'єкта зазнає постійно, в залежності від судових процедур, що застосовуються до боржника» [16, с. 35]. Так, першою судовою процедурою, що застосовується до неплатоспроможного боржника, за загальним правилом, є розпорядження майном. На даному етапі боржник ще володіє достатньо великим обсягом право- і дієздатності, а призначений господарським судом розпорядник майна тільки «наглядає» за неплатоспроможним боржником. Призначення розпорядника майна, як правило, не веде до припинення повноважень керівника боржника або органу управління боржником, а усунення останніх від керівництва боржником може застосовуватись тільки як виключний захід у випадку виявлення порушень у діяльності такого керівництва. З таким підходом не зовсім погоджується Ю.В. Кабенюк (Твердохліб), справедливо відзначаючи, що

однією з основних причин виникнення неплатоспроможності (не беручи до уваги несприятливі загальнодержавні економічні та інші фактори) є неякісне управління боржником, що виявляється у нарощуванні заборгованості, нездатності відносно швидко пристосовуватись до змін на ринку, не проведенні елементарного прогнозування можливості виникнення причин кризи підприємства, що можуть призвести до таких негативних наслідків, як неплатоспроможність чи банкрутство [167, с. 126–127].

Одночасно з введенням процедури розпорядження майном боржника, вводиться і мораторій на задоволення вимог кредиторів. Введення мораторію сприятливо позначається на матеріальному становищі боржника, що відбувається за рахунок кредиторів, у яких фактично заморожуються кошти. За своєю суттю мораторій, як зазначає А.А. Бутирський, з одного боку, призводить до обмеження цивільних прав кредиторів по грошових зобов'язаннях, а з іншого – прямо сприяє відновленню платоспроможності боржника і спрямований на захист як приватних, так і публічних інтересів [19, с. 70].

На етапі санації право- і дієздатність боржника ще більше обмежується, у порівнянні з процедурою розпорядження майном, однак неплатоспроможний боржник все ще має певні можливості впливати на власну господарську діяльність. Керівника боржника, за загальним правилом, замінює керуючий санацією, але часто на практиці керуючий санацією одразу після свого призначення приймає рішення про повернення колишнього керівника боржника.

Ю. Кабенюк звертає увагу на той факт, що хоча і декларуються повноваження господарського суду як суб'єкта, який приймає остаточні рішення щодо перебігу процедури банкрутства, однак його рішення уже обмежені волевиявленням комітету кредиторів і є наперед визначеними. Видається, що позиція господарського суду щодо розв'язання окреслених питань є завчасно «зрежисованою» рішенням одного з учасників провадження [82, с. 79]. Дійсно, певною мірою можна погодитись з тим, що

через обмеження господарського суду у деяких питаннях ініціативою комітету кредиторів, останній набуває значних повноважень щодо контролю не лише над ходом справи про банкрутство, але і над діяльністю боржника.

У випадку, якщо відновити платоспроможність боржника неможливо, суд приймає постанову про визнання боржника банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру, метою якої є якомога повніше задоволення вимог кредиторів, для чого проводиться реалізація майна боржника [21, с. 10]. На даному етапі, на відміну від попередніх, господарський суд уже навіть не намагається зберегти баланс інтересів боржника і кредиторів, одночасно і відновивши платоспроможність боржника, і задовольнивши вимоги кредиторів, оскільки «надії» на збереження боржника як суб'єкта господарювання уже практично немає. На стадії ліквідаційної процедури боржник, який тепер уже іменується банкрутом, для господарського суду та інших учасників процесу – уже по суті не суб'єкт права, а просто цілісний майновий комплекс, який хочуть чим подорожче продати. Відповідно, і обсяг прав у такого банкрута дуже малий. Все, що такий суб'єкт господарської діяльності в особі його засновників (учасників, акціонерів) може робити у межах справи про банкрутство на стадії ліквідаційної процедури – це оскаржувати неправомірні, на його думку, дії ліквідатора.

Одночасно з прийняттям постанови господарського суду про визнання боржника банкрутом можна говорити про припинення всіх попередніх індивідуальних матеріально-правових відносин боржника з його кредиторами, оскільки тепер всі ці відносини трансформуються в єдине правовідношення з множинністю осіб на стороні кредиторів, поділених на відповідні черги. При цьому вимоги кожної наступної черги задовольняються у міру надходження на рахунок коштів від продажу майна банкрута після повного задоволення вимог попередньої черги, крім випадків, установлених КУзПБ. У разі недостатності коштів, одержаних від продажу майна банкрута, для повного задоволення всіх вимог однієї черги вимоги задовольняються

пропорційно сумі вимог, що належить кожному кредиторів однієї черги. Вимоги, не задоволені за недостатністю майна, вважаються погашеними.

Таким чином, матеріально-правовий статус неплатоспроможного боржника є обов'язковою передумовою виникнення процесуально-правового статусу боржника у справі про банкрутство. Говорячи про співвідношення матеріально-правового та процесуально-правового статусу неплатоспроможного боржника, слід наголосити, що вони співвідносяться як зміст і форма, при чому форма (процесуальний статус) не може існувати без змісту (матеріальний статус), адже якщо боржник розрахувався із своїми кредиторами, то ні про яку справу про банкрутство вже говорити не можна. Процесуально-правовий статус боржника у справі про банкрутство постійно змінюється, в залежності від стадії провадження. При чому, як правило, така зміна відбувається в сторону зменшення обсягу право- і дієздатності неплатоспроможного боржника [60, с. 64].

Висновки до розділу 1

За результатами проведеного у першому розділі дослідження можна сформулювати наступні висновки.

Аналіз законодавчого визначення поняття боржника у справі про банкрутство дозволяє нам виділити такі його основні ознаки:

- 1) грошовий характер заборгованості;
- 2) безспірний характер заборгованості (підтверджена рішенням суду що набрало законної сили, або відсутність спору про право, тобто відсутність заперечень з боку боржника);
- 3) нездатність боржника виконати свої зобов'язання перед кредиторами.

4) звернення до господарського суду з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) або про здійснення щодо боржника досудової санації.

Запропоновано визначати боржника у справі про банкрутство з позицій матеріального і процесуального права як суб'єкта права, який не в змозі виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами, щодо якого у господарському суді перебуває справа про банкрутство або застосовуються заходи досудової санації.

За результатами дослідження змін, що відбулися у правовому регулюванні статусу боржника у справі про банкрутство, наголошено, що розширення кола суб'єктів, до яких можуть бути застосовані процедури банкрутства, з одного боку, є позитивним кроком у напрямку спрощення доступу до даних процедур, але з іншого боку – може мати негативні наслідки через застосування процедур банкрутства до майже необмеженого кола юридичних осіб.

Аргументовано, що норми КУзПБ та ГПК України потребують узгодження з метою усунення колізій у правовому регулюванні відносин неплатоспроможності (банкрутства).

Запропоновано виділити такі етапи трансформації правових відносин за участю неплатоспроможного боржника:

1) боржник та його кредитори перебувають виключно у матеріальних правовідносинах, ще не усвідомили факт неплатоспроможності боржника, а має місце тільки затримка у виплаті грошових коштів з боку боржника;

2) через несплату грошових коштів кредитори звернулися до суду в порядку позовного чи наказного провадження з вимогою про стягнення з боржника належних їм грошових коштів – матеріальні правовідносини перейшли у процесуальну площину;

3) стадія виконання судового рішення – також процесуальні відносини між боржником та кредиторами, але вже за участю також органів примусового виконання судових рішень;

4) відкриття провадження у справі про банкрутство – матеріально-процесуальні відносини, які регулюються нормами і господарського, і господарського процесуального права.

При цьому беручи до уваги, що за сучасного правового регулювання для відкриття провадження у справі про банкрутство наявність виконавчого провадження, а іноді – навіть і рішення суду, не є обов'язковим, наголошено, що всі наведені вище етапи трансформації правових відносин за участю неплатоспроможного боржника не є обов'язковими, а можливим є варіант, коли з першого етапу – коли боржник та його кредитори перебувають виключно у матеріальних правовідносинах, правові відносини боржник – кредитори одразу перейдуть у матеріально-процесуальні відносини, пов'язані з відкриттям провадження у справі про банкрутство щодо боржника.

Наголошено, що право неспроможності (банкрутства) поєднує в собі матеріально-правові та процесуально-правові норми, які є нерозривними, у зв'язку з чим і статус неплатоспроможного боржника нерозривно поєднує в собі матеріально-правові та процесуально-правові складові.

Обґрунтовано, що процесуально-правовий статус неплатоспроможного боржника є похідним від матеріально-правових правовідносин і поєднує у собі декілька елементів:

1) обов'язкова участь боржника (юридичні особи (за певними виключеннями) та громадяни);

2) наявність матеріального правовідношення;

3) волевиявлення особи (кредитора або боржника) для відкриття провадження у справі про банкрутство;

4) дотримання заявником процесуальних норм щодо оформлення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство та надання необхідних доказів.

Аргументовано, що умовою трансформації матеріально-правового статусу боржника у процесуально-правовий статус останнього у справі про банкрутство є неплатоспроможність.

За результатами дослідження співвідношення матеріально-правового та процесуально-правового статусу неплатоспроможного боржника, наголошено, що вони співвідносяться як зміст і форма, при чому форма (процесуальний статус) не може існувати без змісту (матеріальний статус), адже якщо боржник розрахувався із своїми кредиторами, то ні про яку справу про банкрутство вже говорити не можна. Процесуально-правовий статус боржника у справі про банкрутство постійно змінюється, в залежності від стадії провадження. При чому, як правило, така зміна відбувається в сторону зменшення обсягу право- і дієздатності неплатоспроможного боржника.

За результатами дослідження, отриманими у цьому розділі, зроблено наступні публікації:

1. Гушилик А. Матеріально-правовий і процесуально-правовий статус неплатоспроможного боржника. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 8. С. 61–65.

2. Гушилик А. Б. Правова природа статусу боржника у справі про банкрутство. *Право і суспільство*. 2019. № 1. Ч. 2. С. 49–53.

3. Гушилик А. Б. Судові процедури, що застосовуються до неплатоспроможного боржника. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: Матеріали Міжнародної наукової конференції (Чернівці, 26-27 жовтня 2017 р.). Чернівці: Технодрук, 2017. С. 282–284.

4. Гушилик А. Б. Правова природа відносин, що виникають за участю неплатоспроможного боржника. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 18-19 жовтня 2018 р.) [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), А.С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці, 2018. С. 313–314.

5. Гушилик А. Б. Підвідомчість справ за участю боржника, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство. *Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень*: матеріали

міжнародної наукової конференції (м. Херсон, 20 березня 2020 р.) Україна: МЦНД, 2020. С. 151–153

6. Гушилик А. Б. Генеза правового статусу боржника у справі про банкрутство в незалежній Україні. *Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень*: матеріали міжнародної наукової конференції (м. Луцьк, 10 квітня 2020 р.). Україна: МЦНД, 2020. С. 97–99.

7. Гушилик А. Б. Методологічні засади дослідження правового статусу боржника у справі про банкрутство. *Трансформація суспільних наук: соціально-економічний, лінгвістичний, політичний та IT-виміри* : Матеріали міжнародної наукової конференції (м. Дніпро, 11 вересня 2020 р.). Т. 1. Україна: МЦНД, 2020. С. 79–82.

8. Гушилик А. Б. Відповідальність засновників та керівника боржника у справі про банкрутство. *Суспільство XXI у дискурсі соціально-політичних наук, правознавства та суспільних комунікацій* : матеріали міжнародної спеціалізованої наукової конференції (м. Хмельницький, 19 лютого 2021 р.). Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця : Європейська наукова платформа, 2021. С. 36–38.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ БОРЖНИКА НА РІЗНИХ СТАДІЯХ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО

2.1. Правовий статус неплатоспроможного боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство

До того моменту, поки щодо неплатоспроможного боржника не відкрито провадження у справі про банкрутство, боржник та його кредитори обов'язково перебувають у матеріальних правовідносинах, а також можуть перебувати у процесуальних правовідносинах у межах позовного чи наказного провадження. Також, незважаючи на необов'язковість для відкриття провадження у справі про банкрутство, досить поширеною залишається наявність відносин з примусового виконання відповідного судового рішення, прийнятого на користь кредиторів неплатоспроможного боржника. Відповідні відносини КУзПБ не регламентуються, а регулюються ГПК України, Цивільним процесуальним кодексом України, Законом України «Про виконавче провадження» тощо.

На перший погляд може здаватись, що до тих пір, поки не існує справи про банкрутство, то і відсутні підстави для застосування норм КУзПБ. Однак, хоча і провадження у справі про банкрутство не відкрито, але правовідносини з неспроможності вже можуть існувати. Отже, відсутність відкритого провадження у справі про банкрутство щодо неплатоспроможного боржника ще не означає неможливість поширення законодавства про банкрутство на такого боржника. Зокрема, мова йде про визнання недійсними правочинів боржника, вчинених у так званий «підозрілий період» – тобто за три роки до моменту відкриття провадження у справі про банкрутство. Сюди також слід віднести правові норми щодо солідарної та субсидіарної відповідальності засновників та керівників боржника та досудової санації.

Ст. 42 КУзПБ передбачає, що протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство, можуть бути визнані недійсними господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство за заявою арбітражного керуючого або кредитора, якщо вони завдали збитків боржнику або кредиторам, з таких підстав:

боржник виконав майнові зобов'язання раніше встановленого строку;

боржник до відкриття провадження у справі про банкрутство взяв на себе зобов'язання, внаслідок чого він став неплатоспроможним або виконання його грошових зобов'язань перед іншими кредиторами повністю або частково стало неможливим;

боржник здійснив відчуження або придбав майно за цінами, відповідно нижчими або вищими від ринкових, за умови що в момент прийняття зобов'язання або внаслідок його виконання майна боржника було (стало) недостатньо для задоволення вимог кредиторів;

боржник оплатив кредитору або прийняв майно в рахунок виконання грошових вимог у день, коли сума вимог кредиторів до боржника перевищувала вартість майна;

боржник узяв на себе заставні зобов'язання для забезпечення виконання грошових вимог.

Правочини, вчинені боржником протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство, можуть бути визнані недійсними господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство за заявою арбітражного керуючого або кредитора також з таких підстав:

боржник безоплатно здійснив відчуження майна, взяв на себе зобов'язання без відповідних майнових дій іншої сторони, відмовився від власних майнових вимог;

боржник уклав договір із заінтересованою особою;

боржник уклав договір дарування.

У разі визнання недійсними правочинів боржника з підстав, передбачених частиною першою або другою ст. 42 КУзПБ, кредитор зобов'язаний повернути до складу ліквідаційної маси майно, яке він отримав від боржника, а в разі неможливості повернути майно в натурі – відшкодувати його вартість грошовими коштами за ринковими цінами, що існували на момент вчинення правочину [90].

Дійсно, деякі правочини, укладені боржником до відкриття провадження у справі про банкрутство, можуть стати причиною фінансових негараздів боржника. Як відзначається у науковій літературі, в даний час для оцінки суспільної ефективності результати угоди є досить неоднорідними і мають наслідки як щодо зниження реальних витрат виробництва, так і щодо зміни конкурентної ситуації на ринку [199, с. 9467]. Поняття правової презумпції сумнівності правочинів при дослідженні угод боржника передбачає, що будь-який правочин боржника щодо відчуження ним свого майна, вчинений у підозрілий період, є сумнівним і може бути визнаний недійсним на підставі спеціальної норми закону [41, с. 75].

На думку О.А. Беяневич, необхідність формування ліквідаційної маси боржника з метою повного або часткового задоволення вимог кредиторів у конкурсному процесі дозволяє відійти у правозастосуванні від оцінки суб'єктивного (вольового) критерію недійсності правочинів боржника. Головним мають бути негативні господарські наслідки їх виконання боржником, для чого необхідною є економіко-правова оцінка усієї діяльності боржника, а не його окремих (атомарних) правочинів (договорів) [3, с. 13].

Таким чином, ст. 42 КУзПБ передбачає, по суті, визнання правочинів боржника, укладених у підозрілий період, фраздаторними. У науковій літературі вказується, що сам факт укладання договору, який призвів до стану неплатоспроможності боржника у спірний період, за умов добросовісності сторін не вказує на фраздаторність. Саме з метою відмежування реальних договорів фінансово-господарського стану, незалежно від стану їх виконання, укладання яких не мало на меті в момент

вчинення заподіяння шкоди правам третіх осіб, зменшення переліку активів, ухилення від виконання зобов'язань, які вчинено з дотриманням засад добросовісності, укладання яких призвело до негативних наслідків, законодавець надав статтею 42 КУзПБ перелік правових підстав, за яким може бути виокремлено фраздаторний правочин саме в процедурі банкрутства [114, с. 148]. А. Лисенко відзначає, що наявність можливості визнання недійсними очевидно збиткових правочинів боржника знижує ризику внесення до реєстру вимог кредиторів боржника штучно створеної заборгованості та надає можливість повернути до складу ліквідаційної маси майно боржника, що безпідставно вибуло з його володіння [101, с. 99].

На думку Ю. Боснюк, законодавець, помістивши в КУзПБ статтю 42, наділив арбітражного керуючого та кредиторів ефективним механізмом наповнення ліквідаційної маси банкрута, проте зовсім проігнорував процесуальний порядок її втілення, що, в свою чергу, не сприяє утвердженню принципу «правової визначеності» та таких загальноправових категорій, як «непорушність прав», «якість та точність закону», «стабільність та остаточність судових рішень», «законні очікування» тощо [12, с. 44].

С.В. Жуков відзначає, що підозрілий період є обмеженим на минуле і необмеженим на майбутнє. Цей темпоральний критерій є дуже важливим, бо строк у три роки є значним строком для аналізу діяльності і укладення правочинів для будь-якого боржника [72, с. 57]. За визначенням К. Смолова, «підозрілий» період – це період часу, який, як правило, виходить за межі тривалості процедур банкрутства, становить певний проміжок часу до звернення кредитора (боржника) з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство або винесення ухвали про відкриття провадження у справі та протягом тривалості процедур банкрутства, протягом якого усі укладені боржником правочини презюмуються сумнівними та визнаються недійсними зі спеціальних підстав, визначених законодавством про банкрутство (правочини із заінтересованістю, правочини з недостатнім зустрічним забезпеченням тощо). З огляду на матеріально-правову природу

«підозрілого» періоду неможливим є поширення норм КУзПБ щодо його тривалості ретроспективно відносно правочинів, укладених боржником, щодо якого провадження у справі про банкрутство відкрито до вступу в дію КУзПБ, тобто в першу чергу судам слід з'ясувати дату відкриття провадження у справі про банкрутство, в межах якої розглядається відповідна заява про визнання недійсним правочину [160, с. 212].

Не можна не погодитись із важливістю співставлення дати відкриття провадження у справі про банкрутство з датою набуття чинності КУзПБ. Оскільки попередній Закон про банкрутство визначав підозрілий період тільки в один рік, тому якщо провадження у справі було відкрито до набуття чинності КУзПБ, то і визнавати недійсними можна правочини боржника тільки за один рік до відкриття такого провадження. Також слід враховувати дату вчинення оспорюваного правочину, оскільки тільки у випадку вчинення такого правочину після набуття чинності КУзПБ, його можна визнавати недійсним на підставі ст. 42 КУзПБ.

Так, показовим є наступний приклад із судової практики. У червні 2020 року ТОВ Фінансова компанія «Авуар-Сервіс» звернулось до Господарського суду Миколаївської області із заявою до ТОВ БТК «Таврія» та ТОВ «Енерго-Консалт», в межах справи про банкрутство ТОВ БТК «Таврія», про визнання недійсними правочинів, в якому просило визнати недійсними з моменту укладення договір поруки № 5/2 від 02 грудня 2015 року та договір поруки № 15-10/1-П від 15 жовтня 2015 року, які укладені між ТОВ БТК «Таврія» та ТОВ «Енерго-Консалт». Стверджуючи про недійсність спірних правочинів, заявник зазначив, що такі правочини не відповідають приписам ч. 2 ст. 42 КУзПБ, зокрема, вони вчинені боржником протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство, та за даними правочинами боржник прийняв на себе зобов'язань без відповідних майнових дій іншої сторони.

Приймаючи рішення, суд першої інстанції, пославшись на приписи ч. 2 ст. 42 КУзПБ, погодився із доводами заявника, визнав їх обґрунтованими та

задовольнив заяву ТОВ Фінансова компанія «Авуар-Сервіс» про визнання недійсним договору поруки № 5/2 від 02 грудня 2015 року та договору поруки № 15-10/1-П від 15 жовтня 2015 року.

Колегія суддів Південно-західного апеляційного господарського суду з цього приводу зазначила таке.

З 21 жовтня 2019 року введено в дію КУзПБ, який встановлює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника – юридичної особи або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи.

Колегія суддів зазначає, що під час розгляду даної справи у суді апеляційної інстанції, провадження у справі № 915/535/17 (915/810/20) зупинялось до закінчення касаційного перегляду справи № 904/7905/16 судовою палатою для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду.

02 червня 2021 року Верховний Суд у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду прийняв постанову у справі № 904/7905/16, в якій викладено правові висновки щодо застосування статті 42 КУзПБ під час вирішення питання про визнання недійсними правочинів, вчинених боржником до набрання чинності та введення в дію КУзПБ.

Так, за висновками Верховного Суду по справі № 904/7905/16, до події, факту застосовується закон (інший нормативно-правовий акт), під час дії якого вони настали або мали місце. Відповідність чи невідповідність правочину вимогам законодавства має оцінюватися судом відповідно до законодавства, яке діяло на момент вчинення правочину (п. 191, 192 постанови).

Стаття 42 КУзПБ з урахуванням приписів пункту 4 Прикінцевих та перехідних положень цього Кодексу, який стосується процесуальних норм КУзПБ, застосовується до усіх заяв арбітражних керуючих та кредиторів, поданих після вступу в дію КУзПБ, а темпоральним критерієм її

застосування є дата відкриття провадження у справі про банкрутство. Передбачений цією статтею КУзПБ трирічний строк у будь-якому разі відраховується від дати відкриття провадження у справі про банкрутство. Такий строк з огляду на вступ в дію КУзПБ 21 жовтня 2019 року може повноцінно діяти лише у разі відкриття відповідного провадження після 21 жовтня 2022 року (п. 193 постанови).

Приписи ст. 42 КУзПБ у частині підстав визнання недійсними правочинів боржника не підлягають застосуванню до правочинів, що були вчинені боржником до дати введення в дію КУзПБ, тобто 21 жовтня 2019 року. До правовідносин, що склалися до 21 жовтня 2019 року, підлягають застосуванню приписи ст. 20 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (п. 194 постанови).

Укладення договору боржника поза межами «підозрілого періоду» (одного року, що передував порушенню справи про банкрутство), визначеного статтею 20 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», та відсутність підстав для застосування ст. 42 КУзПБ з огляду на непоширення її дії на правовідносини, що склалися до вступу в дію КУзПБ, не виключає можливості визнання недійсним правочину боржника, спрямованого на уникнення звернення стягнення на його майно, на підставі загальних засад цивільного законодавства та недопустимості зловживання правом, а відповідний спосіб захисту гарантує практичну й ефективну можливість захисту порушених прав (п. 195 постанови).

Отже, укладення боржником спірних правочинів та відкриття провадження у справі про банкрутство ТОВ БТК «Таврія» передувало введенню в дію КУзПБ, з огляду на що, на спірні правовідносини у цій справі поширюються положення ст. 20 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Як свідчать наявні матеріали справи, ТОВ Фінансова компанія «Авуар-Сервіс» в своїй заяві просить визнати недійсними правочини, які були укладені боржником 15 жовтня 2015 року та 02 грудня 2015 року, тобто майже за два роки до порушення провадження справи про банкрутство.

Відтак, спірні правочини укладені боржником не у так званий «підозрілий період», який відповідно до приписів ст. 20 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» розповсюджується на правочини, укладені боржником після порушення справи або протягом одного року, що передувало порушенню справи про банкрутство, що виключає застосування до спірних відносин цих приписів ст. 20 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

З урахуванням вищевикладеного колегія суддів Південно-західного апеляційного господарського суду дійшла висновку, що заява ТОВ Фінансова компанія «Авуар-Сервіс» про визначення недійсними договорів поруки від 15 жовтня 2015 року та 02 грудня 2015 року, із посиланням на положення ч. 2 ст. 42 Кодексу України з процедур банкрутства, не підлягає задоволенню, що відповідно зумовлює прийняття рішення про скасування оскаржуваної ухвали суду першої інстанції, якою дану заяву було задоволено [137].

Відповідно до ч.ч. 1-2 ст. 4 КУзПБ засновники (учасники, акціонери) боржника, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, центральні органи виконавчої влади, органи Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень зобов'язані своєчасно вживати заходів для запобігання банкрутству боржника. У разі виникнення ознак банкрутства керівник боржника зобов'язаний надіслати засновникам (учасникам, акціонерам) боржника, власнику майна (органу, уповноваженому управляти майном) боржника відомості щодо наявності ознак банкрутства.

Ч. 6 ст. 34 КУзПБ передбачає, що боржник зобов'язаний у місячний строк звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі у разі, якщо задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами (загроза неплатоспроможності), та в інших випадках, передбачених КУзПБ.

Із наведених правових норм вбачається, що у боржника (його керівника та засновників) ще до відкриття провадження у справі про банкрутство існують обов'язки, за невиконання яких може настати відповідальність.

Так, якщо керівник боржника допустив порушення вимог абз. 1 ч. 6 ст. 34 КУзПБ, він несе солідарну відповідальність за незадоволення вимог кредиторів. Питання порушення керівником боржника зазначених вимог підлягає розгляду господарським судом під час здійснення провадження у справі. У разі виявлення такого порушення про це зазначається в ухвалі господарського суду, що є підставою для подальшого звернення кредиторів своїх вимог до зазначеної особи. Так само згідно абз. 2 ч. 2 ст. 61 КУзПБ у разі банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають змогу іншим чином визначати його дії, на засновників (учасників, акціонерів) боржника – юридичної особи або інших осіб у разі недостатності майна боржника може бути покладена субсидіарна відповідальність за його зобов'язаннями.

Стаття 123 КУзПБ (ч. 7) передбачає особливі підстави для закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи. Так, суд приймає рішення про закриття провадження у справі за клопотанням зборів кредиторів, сторони у справі або з власної ініціативи, якщо:

- 1) боржником у декларації про майновий стан зазначена неповна та/або недостовірна інформація про майно, доходи та витрати боржника та членів його сім'ї, якщо боржник упродовж семи днів після отримання звіту керуючого реструктуризацією про результати перевірки такої декларації не

надав суду виправлену декларацію про майновий стан з повною та достовірною інформацією щодо майна, доходів та витрат боржника та членів його сім'ї;

2) майно членів сім'ї боржника було придбано за кошти боржника та/або зареєстровано на іншого члена сім'ї з метою ухилення боржника від погашення боргу перед кредиторами;

3) судовим рішенням, що набрало законної сили та не було скасоване, боржник був притягнутий до адміністративної або кримінальної відповідальності за неправомірні дії, пов'язані з неплатоспроможністю.

У контексті нашого дослідження цікавим є п. 2 – майно членів сім'ї боржника було придбано за кошти боржника та/або зареєстровано на іншого члена сім'ї з метою ухилення боржника від погашення боргу перед кредиторами. Для застосування даної підстави для закриття провадження у справі про банкрутство також має значення темпоральний критерій: таке придбання майна та його реєстрація на члена сім'ї боржника має відбуватися уже після набуття чинності КУзПБ, адже попередній Закон про банкрутство не передбачав це як підставу для закриття провадження у справі про банкрутство.

Так, 18 березня 2021 року до Господарського суду Чернівецької області звернулася фізична особа Н. із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність. Ухвалою від 06 квітня 2021 року відкрито провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи Н.

03 червня 2021 року кредитор боржника К. подав суду клопотання про закриття провадження у справі на підставі п. 2 ч. 7 ст. 123 КУзПБ. В обґрунтування клопотання заявник зазначив, що Н. на праві спільної сумісної власності належала квартира, а також частка в житловому будинку.

15 червня 2019 року боржником на користь своєї матері було вчинено договір дарування належної їй 1/3 частки квартири. Даний договір дарування було укладено під час наявності судового провадження в господарському суді Чернівецької області по справі № 926/1320/19 за позовом ПП «С.» до Н.

про стягнення безпідставно отриманих коштів. Рішенням Шевченківського районного суду м. Чернівці від 04 листопада 2020 року по справі № 727/2525/20 задоволено позов. При винесенні даного рішення суд першої інстанції обгрунтовано виходив з того, що метою укладення правочину сторонами було унеможливлення виконання у майбутньому судового рішення про стягнення грошових коштів, оскільки на момент вчинення Н. оспорюваного правочину на користь своєї матері, вона була обізнана про наявність позовних вимог ПП «С.» про стягнення з неї безпідставно отриманих коштів, у зв'язку з чим могла передбачити для себе негативні наслідки у випадку постановлення судового рішення на користь кредитора. Оскільки договір дарування було укладено під час існування майнового спору, відповідачі діяли недобросовісно, зловживаючи своїми цивільними правами на шкоду правам інших осіб, оскільки відчуження належного Н. майна відбулося з метою уникнення звернення стягнення на її майно як боржника. Постановою Чернівецького апеляційного суду рішення Шевченківського районного суду м. Чернівці скасовано, в позові відмовлено. Постановою Верховного Суду від 26 травня 2021 касаційну скаргу Приватного підприємства «С.» задоволено, постанову Чернівецького апеляційного суду скасовано, рішення Шевченківського районного суду м. Чернівці від 04 листопада 2020 року залишено в силі.

Верховний Суд, задовольняючи касаційну скаргу та скасовуючи постанову суду апеляційної інстанції, погодився з висновками Шевченківського районного суду м. Чернівці, що дії Н. по відчуженню належної їй 1/3 частки квартири своїй матері, при наявності в провадженні суду позовної заяви про стягнення з Н. коштів, вказують на те, що спірний правочин вчинено нею без наміру створення правових наслідків, обумовлених цим договором, дії сторін цього договору направлені на фіктивний перехід права власності на нерухоме майно до близького родича та з метою приховати це майно від примусового відчуження для погашення грошових зобов'язань.

Господарський суд Чернівецької області, розглянувши клопотання К. про закриття провадження у справі, встановив таке. Згідно з ч. 1 ст. 58 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Конституційний Суд України у своїх рішеннях висловлював позицію щодо незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів: закони та інші нормативно-правові акти поширюють свою дію тільки на ті відносини, які виникли після набуття законами чи іншими нормативно-правовими актами чинності; дію нормативно-правового акта в часі треба розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим актом чинності і припиняється із втратою ним чинності, тобто до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце; дія закону та іншого нормативно-правового акта не може поширюватися на правовідносини, які виникли і закінчилися до набрання чинності цим законом або іншим нормативно-правовим актом (рішення від 13 травня 1997 року № 1-зп, від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99, від 5 квітня 2001 року № 3-рп/2001, від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016).

Відповідно до п. 1 Прикінцевих та перехідних положень Кодексу України з процедур банкрутства цей Кодекс набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування, та вводиться в дію через шість місяців з дня набрання чинності цим Кодексом.

Укладення договору дарування 1/3 частки квартири, який визнано в судовому порядку недійсним, мало місце 15 червня 2019 року, тобто до введення в дію КУзПБ.

Відтак, на думку суду, відсутні правові підстави для закриття провадження у справі згідно приписів п. 2 ч. 7 ст. 123 КУзПБ [181].

Таким чином, дії неплатоспроможного боржника, вчинені ним за три роки до відкриття провадження у справі про банкрутство, можуть бути спростовані у майбутньому, або іншим чином обмежити права боржника

(зокрема, стати підставою для закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи), але при цьому обов'язково слід враховувати темпоральний критерій – керуватися слід тими законодавчими приписами, які були чинними на момент вчинення правочину. Адже відповідно до ст. 58 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи [93]. Офіційне тлумачення даному положенню дав Конституційний Суд України у своєму рішенні від 09 лютого 1999 року, вказавши: «Положення частини першої статті 58 Конституції України про те, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, треба розуміти так, що воно стосується людини і громадянина (фізичної особи) [155]»

У зв'язку з цим повноцінно положення КУзПБ зможуть діяти лише у разі відкриття відповідного провадження після 21 жовтня 2022 року, а також за умови вчинення оспорюваних правочинів після 21 жовтня 2019 року.

Також КУзПБ передбачає можливість застосування до неплатоспроможного боржника особливої процедури – так званої досудової санації. Відповідно до ч. 5 ст. 4 КУзПБ санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство – це система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати засновник (учасник, акціонер) боржника, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, інші особи з метою запобігання банкрутству боржника шляхом вжиття організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до відкриття провадження у справі про банкрутство.

З цього приводу Л.Г. Талан відзначав, що головним принципом, на якому ґрунтується Закон, є пріоритет збереження суб'єкта господарювання над застосуванням ліквідаційних процедур. З метою розвитку цього

принципу законодавець встановив широкі можливості для ранньої діагностики загрози настання неплатоспроможності, ефективного застосування заходів щодо запобігання банкрутству, а також заходів з проведення досудових процедур відновлення платоспроможності боржника, зокрема процедури досудової санації. Вона, крім того, передбачає запобігання можливому банкрутству боржника шляхом прийняття відповідних управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів [166, с. 297].

У межах процедур до відкриття провадження у справі про банкрутство кредитори та боржник розраховують на захист правомірного очікування, яке має бути здійснено через успішний план санації, від належної реалізації якого буде залежати розмір «активів» кожного з них [158, с. 95].

З економічної точки зору відновлення платоспроможності означає подолання стану недостатності майнових активів. Недостатність активів може ліквідуватися в умовах наявності або відсутності довіри з боку кредиторів. У першому випадку надання довіри і передача відсутніх активів боржника здійснюється на основі загальних норм господарського права, які не утворюють спеціальних норм, що регулюють відновлення платоспроможності боржника. У другому випадку, коли боржник має майно, достатнє для продовження господарської діяльності, або здатний залучити активи, яких не вистачає для продовження господарської діяльності, відновлення його платоспроможності залежить від випадку, оскільки чинне законодавство, у тому числі загальні норми господарського права, не дозволяють боржнику захистити своє майно від загрози звернення стягнення. Оскільки в другому випадку відновлення платоспроможності боржника є можливим і не забезпечується за допомогою загальних норм господарського права, то вказані відносини повинні стати предметом регулювання спеціальних норм, встановлення яких буде утворювати інститут з відновлення платоспроможності боржника. Центральне місце зазначеного інституту буде займати мораторій, покликаний захистити майно боржника

від загрози звернення стягнення в період відновлення платоспроможності, а разом з тим – виключити залежність відновлення платоспроможності від настання випадкових обставин.

У науковій літературі зазначається, що і досудова санація, і «судова» санація переслідують одну мету – відновити платоспроможність боржника та зберегти його як суб'єкта господарювання. Але досудова санація має низку переваг, до яких можна віднести оперативність, вигідність для кредиторів, списання значної частини податкового боргу та інших обов'язкових платежів: менші судові витрати у вигляді судового збору як для боржника, так і для кредиторів [67, с. 100]. Законодавець у такий спосіб надає боржнику унікальну можливість без будь-якого ініціювання судових процедур банкрутства та відкриття провадження у справі про банкрутство розпочати досудову санацію з метою оздоровлення його фінансово-господарського становища, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів [108].

А. Лисенко відзначає, що надання права ініціювати процедуру досудової санації саме боржнику є абсолютно логічним та виправданим, оскільки саме боржник може своєчасно та об'єктивно оцінити необхідність застосування такої процедури і саме боржник є зацікавленим у збереженні свого економічного потенціалу. Крім того, при складенні проекту плану санації велике значення мають знання боржника щодо нюансів свого фінансово-економічного стану та його розуміння потреб підприємства [102, с. 123].

Санація державних підприємств до відкриття провадження у справі про банкрутство здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, державних підприємств та інших джерел фінансування. Обсяг коштів для проведення санації державних підприємств за рахунок коштів державного бюджету щороку встановлюється законом про Державний бюджет України.

Умови та порядок проведення санації державних підприємств до відкриття провадження у справі про банкрутство за рахунок інших джерел

фінансування погоджуються із суб'єктом управління об'єктами державної власності у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України – а саме, досудова санація державних підприємств регламентується Порядком погодження умов і порядку проведення санації державних підприємств до відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство за рахунок небюджетних джерел фінансування, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30 січня 2013 р. № 38 [130].

Зазначений Порядок визначає процедуру погодження суб'єктом управління об'єктами державної власності, який здійснює повноваження з управління майном державного підприємства – боржника, умов і порядку проведення санації державних підприємств до відкриття провадження у справі про банкрутство за рахунок небюджетних джерел фінансування.

Якщо проаналізувати практику господарських судів, то досудова санація на практиці вже застосовується, хоча і порівняно рідко.

Так, наприклад, рішенням загальних зборів учасників ТОВ «Вільнянський Молокозавод» від 23 листопада 2020 року, у зв'язку із наявністю загрози неплатоспроможності ТОВ «Вільнянський Молокозавод», яка спричинена декількома факторами, з метою запобігання банкрутству, вирішено вжити заходів щодо відновлення платоспроможності Товариства шляхом ініціювання процедури санації до відкриття провадження у справі про банкрутство. Даним рішенням уповноважено керівника Товариства Д. вжити всіх необхідних заходів, які передбачені КУзПБ, для ініціювання процедури санації Товариства до відкриття провадження у справі про банкрутство та затвердження господарським судом плану санації.

На замовлення ТОВ «Вільнянський Молокозавод», на підставі договору № ВМЗ-01 від 02 листопада 2020 року про надання послуг ТОВ «Аудиторська фірма «Аудит Системс-Україна» було підготовлено ліквідаційний аналіз.

У ліквідаційному аналізі ТОВ «Вільнянський Молокозавод» від 15 грудня 2020 року зазначено, що на дослідження надано проект Плану

санації до відкриття провадження у справі про банкрутство ТОВ «Вільнянський Молокозавод», який розроблено відповідно до положень КУзПБ.

За результатами дослідження проекту наданого ТОВ «Вільнянський Молокозавод» плану санації аудитор прийшов до висновку, що даний План санації, виходячи з наявних показників, є більш вигідним для кредиторів ТОВ «Вільнянський Молокозавод», ніж ліквідація боржника, оскільки в результаті впровадження передбачених Планом санації заходів:

- санація забезпечує залучення додаткових джерел погашення вимог кредиторів: час на повернення дебіторської заборгованості, отримання доходу від господарської діяльності, залучення інвестицій, отримання позик, кредитів;

- у разі продажу майна підприємства в ліквідаційній процедурі банкрутства в електронній торговій системі, початкова ціна аукціону може бути зменшена, що призведе до його продажу за заниженою вартістю та відсутністю коштів на погашення вимог всіх кредиторів;

- в процедурі санації до відкриття провадження у справі про банкрутство вдасться зберегти господарську діяльність підприємства та робочі місця працівникам підприємства. У разі ліквідації підприємства відбудеться звільнення працівників, які змушені будуть стати на облік в центрі зайнятості, а на державу ляже тягар виплати увільненим особам допомоги по безробіттю;

- вчинення заходів відновлення платоспроможності підприємства призведе до отримання підприємством прибутку та задоволення вимог кредиторів. В разі ліквідації підприємства вимоги, які не будуть погашені у зв'язку з недостатністю майна, вважатимуться погашеними та інші шляхи їх задоволення будуть відсутні.

Враховуючи вищевикладене, Господарський суд Запорізької області дійшов висновку, що в цілому План санації ТОВ «Вільнянський Молокозавод», Запорізька обл., м. Вільнянськ відповідає вимогам чинного

законодавства, порушень при його затвердженні, які б вплинули на результати голосування, судом не встановлено. Також жодним кредитором не доведено, що в разі ліквідації боржника у порядку, визначеному цим законом, його вимоги були б задоволені в розмірі, що перевищує розмір вимог, які будуть задоволені відповідно до умов Плану санації [175].

Також слід зауважити, що КУЗПБ – не єдиний закон, на основі якого здійснюється процедура банкрутства. Так, банкрутство банків та інших кредитних організацій здійснюється відповідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» [140]. Всі спеціальні правила відносно банків та інших кредитних організацій, що містяться в цьому Законі, як відзначає С.В. Жуков, зводяться до положення про те, що комерційний банк чи інший кредитний боржник, їх кредитори, а також прокурор мають право звернутися до господарського суду із заявою про порушення провадження у справі про неспроможність банку чи кредитної установи лише після відклику його ліцензії на вчинення банківських операцій НБУ. Норми цього закону можна поділити на попередження банкрутства та ліквідацію кредитної організації, визнаної банкрутом. Здійснення першої частини покладається на НБУ, а другої – на господарські суди [70, с. 157].

Таким чином, виходячи з пріоритету збереження суб'єкта господарювання над застосуванням ліквідаційних процедур, у чинному законодавстві передбачено можливості застосування до неплатоспроможного боржника досудової санації, яка передбачає широкі можливості для ранньої діагностики загрози настання неплатоспроможності, ефективного застосування заходів щодо запобігання банкрутству боржника.

Отже, навіть за відсутності справи про банкрутство суб'єкт господарювання повинен дотримуватись норм КУЗПБ (наприклад, вжиття заходів щодо недопущення банкрутства). Крім того, здійснюючи господарську діяльність, суб'єкт господарювання має усвідомлювати, що до нього у майбутньому можуть бути застосовані норми КУЗПБ, який містить особливі механізми, спрямовані на задоволення вимог кредиторів. Відтак,

господарська діяльність має здійснюватись з дотриманням діючих правових норм.

2.2. Особливості правового становища боржника на стадії розпорядження майном боржника

Перевірка обґрунтованості вимог заявника, а також з'ясування наявності підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство здійснюються господарським судом у підготовчому засіданні, яке проводиться в порядку, передбаченому Законом про банкрутство.

Що ж стосується господарського процесу загалом, то для останнього стадія підготовчого провадження є новою, оскільки попередня редакція ГПК України окремо не виділяла такої стадії, а була лише одна стаття, присвячена регулюванню питань підготовки справи до розгляду [61, с. 23]. Для справи ж про банкрутство правове регулювання підготовчого судового засідання майже не зазнало змін у КУзПБ у порівнянні з попереднім Законом про банкрутство.

С.В. Мінковський пропонує в процедурі розпорядження майном боржника виділяти декілька етапів стадії судового процесу, а саме:

1) етап (підготовче засідання суду), на якому судом здійснюється перевірка наявності підстав для порушення у справі про банкрутство, обґрунтованість вимог заявника, їх безспірність, обґрунтованість заперечень боржника;

2) етап (попереднє засідання господарського суду), на якому судом розглядаються всі грошові вимоги кредиторів, щодо яких були заперечення боржника і які не були внесені розпорядником майна до реєстру вимог кредиторів, а також ті, що визнані боржником та внесені розпорядником майна до реєстру вимог кредиторів, та вирішує питання про його затвердження;

3) етап (підсумкове судове засідання), на якому на підставі рішення комітету кредиторів та за пропозицією розпорядника майна судом здійснюється перехід до наступної судової процедури [111, с. 705–706].

Погоджуючись з вказаною позицією С.В. Мінковського, вважаємо за можливе доповнити даний поділ ще одним етапом – зборами кредиторів. Оскільки саме від рішення зборів кредиторів боржника залежить багато чого у вирішенні майбутньої долі боржника. Таким чином, процедура розпорядження майном, на нашу думку, складається з чотирьох стадій: підготовче засідання; попереднє засідання; збори кредиторів; підсумкове засідання. При цьому підготовче засідання дає старт процедурі розпорядження майном, попереднє засідання є своєрідним «екватором» процедури розпорядження майном, збори кредиторів є кульмінацією процедури, а у підсумковому засіданні припиняється процедура розпорядження майном.

У підготовчому засіданні суд перевіряє обґрунтованість вимог ініціюючого кредитора, з'ясовує позицію боржника та перевіряє чи відсутній спір про право. Також у певних випадках (коли ініціюючий кредитор - контролюючий орган, уповноважений відповідно до Податкового кодексу України здійснювати заходи щодо забезпечення погашення податкового боргу та недоїмки зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування) суд з'ясовує наявність доказів вжиття заходів щодо стягнення (погашення) податкового боргу або іншої заборгованості у встановленому законодавством порядку.

Так, відповідно до ст. 39 КУзПБ перевірка обґрунтованості вимог заявника, а також з'ясування наявності підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство здійснюються господарським судом у підготовчому засіданні, яке проводиться в порядку, передбаченому КУзПБ. Неявка у підготовче засідання сторін та представника державного органу з питань банкрутства, а також відсутність відзиву боржника не перешкоджають проведенню засідання.

У підготовчому засіданні господарський суд розглядає подані документи, заслуховує пояснення сторін, оцінює обґрунтованість заперечень боржника, вирішує інші питання, пов'язані з розглядом справи. Якщо провадження у справі відкривається за заявою кредитора, господарський суд перевіряє можливість боржника виконати майнові зобов'язання, строк яких настав. Боржник може надати підтвердження спроможності виконати свої зобов'язання та погасити заборгованість.

За результатами розгляду заяви про відкриття провадження у справі та відзиву боржника господарський суд постановляє ухвалу про:

відкриття провадження у справі;

відмову у відкритті провадження у справі [90].

Таким чином, процедура розпорядження майном боржника є першою судовою процедурою, яка застосовується до неплатоспроможного боржника, і вводиться одночасно з відкриттям провадження у справі про банкрутство.

При правовому регулюванні процедури розпорядження майном боржника також слід враховувати економічний зміст відносин, що виникають у зв'язку з неспроможністю боржника. Як зазначалося раніше, економічна сутність відновлення платоспроможності передбачає необхідність подолання неплатоспроможним боржником стану недостатності майнових активів. Недостатність активів може бути подолана тільки в тому випадку, якщо боржник володіє необхідними економічними ресурсами для відновлення своєї платоспроможності і має намір їх використовувати. Інакше відновлення платоспроможності боржника є неможливим. За таких обставин введення процедури розпорядження майном боржника повинно обумовлюватися випадками, коли неплатоспроможний боржник прямо висловив волю на відновлення своєї платоспроможності, оскільки тільки за такої умови є ймовірність відновлення платоспроможності, а разом з тим – необхідність застосування відновлювальних процедур, що породжують проблему входу в процедури банкрутства. Тим часом, дана обставина не враховується чинним законодавством, що передбачає введення процедури

розпорядження майном боржника незалежно від бажання такого неплатоспроможного суб'єкта відновити свою платоспроможність.

Відповідно до ст. 28 КУзПБ кандидатура арбітражного керуючого для виконання повноважень розпорядника майна або керуючого реструктуризацією визначається судом шляхом автоматизованого відбору із застосуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи з числа арбітражних керуючих, внесених до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України, за принципом випадкового вибору.

Поряд з цим, відповідно до п. 2-1 Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ до дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи призначення арбітражного керуючого для виконання повноважень розпорядника майна або керуючого реструктуризацією у разі відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) здійснюється з урахуванням особливостей, визначених цим пунктом.

Заява ініціюючого кредитора або боржника – фізичної особи про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), крім відомостей, передбачених ч. 1 ст. 34, ч. 2 ст. 116 КУзПБ, повинна містити пропозицію щодо кандидатури арбітражного керуючого для виконання повноважень розпорядника майна або керуючого реструктуризацією.

Ініціюючий кредитор або боржник – фізична особа додає до заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) заяву арбітражного керуючого, зазначеного в абзаці другому цього пункту, про участь у справі, яка повинна відповідати вимогам, встановленим ч. 3 ст. 28 цього Кодексу.

Господарський суд, відкриваючи провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), призначає арбітражного керуючого, зазначеного в абзаці другому цього пункту, розпорядником майна або керуючим реструктуризацією.

У разі, якщо заява ініціюючого кредитора або боржника – фізичної особи про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) не містить пропозиції щодо кандидатури арбітражного керуючого для виконання повноважень розпорядника майна або керуючого реструктуризацією або до заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) не додано заяви цього арбітражного керуючого про участь у справі, або з підстав, визначених ч. 3 ст. 28 цього Кодексу, цього арбітражного керуючого не може бути призначено розпорядником майна або керуючим реструктуризацією, або заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство подано боржником – юридичною особою, призначення арбітражного керуючого для виконання повноважень розпорядника майна або керуючого реструктуризацією здійснюється господарським судом самостійно з числа осіб, внесених до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України, у порядку, що діяв до дня введення цього Кодексу в дію, шляхом застосування автоматизованої системи [90].

Призначення розпорядника майна дещо змінює систему управління боржником, оскільки тепер для укладення суттєвих правочинів боржника вже недостатньо рішення його керівника – необхідна ще згода розпорядника майна.

Взагалі у процедурі банкрутства відбувається трансформація прав засновників (учасників, акціонерів) боржника. Якщо до відкриття провадження у справі про банкрутство, засновники (учасники, акціонери) боржника мали лише корпоративні права (правомочності на участь особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої), то після цього такі особи можуть приймати участь у справі про банкрутство як самостійні учасники. Для цього обирається уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника, під якою розуміють особу, уповноважену вищим органом управління боржника представляти інтереси засновників під

час провадження у справі про банкрутство з правом дорадчого голосу (абз. 23 ст. 1 КУзПБ).

Однак, правомочності уповноваженої особи засновників (учасників, акціонерів) боржника не обмежуються лише правом дорадчого голосу, головним є те, що така особа може оскаржувати всі процесуальні документи, прийняті у справі банкрутство. Це право надано у зв'язку, з тим, що справа про банкрутство напряду стосується засновників (учасників, акціонерів) боржника, адже у кінцевому рахунку реалізується їхнє майно, яким вони хоч напряду і не володіють, але в них є корпоративні права боржника.

С.В. Мінковський звертає увагу, що у процедурі розпорядження майном боржника останній залишається звичайним суб'єктом господарювання, а отже продовжує здійснювати поточну оперативно-господарську діяльність і є активним учасником судового процесу у справі про банкрутство [110, с. 102]. Варто погодитись з думкою даного дослідника, а також доповнити його у частині того, що продовження здійснення господарської діяльності боржником у процедурі розпорядження майном, продовження здійснення повноважень керівника боржника є характерними особливостями даної судової процедури.

Здійснюючи загальний нагляд за діяльністю боржника, розпорядник майна не має права втручатися в оперативно-господарську діяльність боржника, крім випадків, передбачених КУзПБ. Тобто арбітражний керуючий на даному етапі не замінює керівника боржника, не здійснює безпосереднє управління господарською діяльністю боржника, а просто контролює законність та доцільність дій керівництва боржника. Адже призначення розпорядника майна не є підставою для припинення повноважень керівника чи органу управління боржника.

На думку С.М. Грудницької та С.В. Мінковського, особливостями процедури розпорядження майном боржника є: обов'язковість введення процедури розпорядження майном боржника, наявність мораторію на задоволення вимог кредиторів, що визначає підстави участі й обліку

грошових зобов'язань кредиторів до боржника, спеціальний порядок здійснення господарської діяльності боржником, наявність незацікавленої фізичної особи (розпорядника майна боржника), наявність граничного строку щодо вимог кредиторів, які подають заяви з грошовими вимогами до боржника [48, с. 19].

Мораторій вводиться одночасно із запровадженням процедури розпорядження майном боржника і є ефективним інструментом захисту прав боржника. Відповідно до ч. 1 ст. 41 КУзПБ мораторій на задоволення вимог кредиторів – це зупинення виконання боржником грошових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), строк виконання яких настав до дня введення мораторію, і припинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосованих до дня введення мораторію.

У науковій літературі справедливо відзначається, що специфіка мораторію на задоволення вимог кредиторів полягає в тому, що він розповсюджується не лише на неплатоспроможного боржника, а й на усіх зацікавлених осіб, задля забезпечення виконання зобов'язань боржника, які виникли до дня відкриття провадження у справі про банкрутство [187, с. 221].

Однією з цілей процедури розпорядження майном є формування пасиву боржника, оскільки у підсумковому засіданні суд з'ясовує актив та пасив боржника і приймає рішення щодо введення ліквідаційної процедури. Адже, згідно ч. 4 ст. 205 ГК України, у разі неспроможності суб'єкта господарювання через недостатність його майна задовольнити вимоги кредиторів він може бути оголошений за рішенням суду банкрутом. Умови, порядок та наслідки оголошення суб'єктів господарювання банкрутами встановлюються цим Кодексом та іншими законами. Ліквідація суб'єкта господарювання – банкрута є підставою припинення зобов'язань за його участі.

Слід зауважити, що КУзПБ не містить прямої норми, яка б дозволяла визнати боржника банкрутом, а відтак суди застосовують положення ГК України.

З метою виявлення кредиторів та осіб, які виявили бажання взяти участь у санації боржника, на офіційному веб-порталі судової влади України не пізніше наступного дня з дня постановлення ухвали суду про відкриття провадження у справі господарський суд оприлюднює повідомлення про відкриття провадження у справі боржника (офіційне оприлюднення) (ч. 9 ст. 39 КУзПБ).

Конкурсні кредитори протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство зобов'язані подати до господарського суду письмові заяви з вимогами до боржника. Вказаний строк є присікальним, поновленню він не підлягає, проте незаявлення кредиторських вимог у встановлений строк не веде до припинення грошових зобов'язань, як це було до 2013 року. Так, вимоги кредиторів, заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, задовольняються в порядку черговості, встановленої КУзПБ. Такі кредитори є конкурсними, однак вони не мають права вирішального голосу на зборах та комітеті кредиторів, а вимоги таких кредиторів задовольняються в останню чергу – шосту.

Є. Марченко вказує, що аналіз норм Закону у чинній та попередніх редакціях дозволяє дійти висновку про надання переваги при застосуванні принципу повноти та пропорційності задоволення вимог конкурсних кредиторів саме тим кредиторам, вимоги яких було заявлено в межах строку, встановленого для їх подання, оскільки для кредиторів, які заявили свої вимоги після закінчення такого строку, несприятливі наслідки мають місце у вигляді або віднесення таких вимог до категорії погашених, або віднесення їх до останньої черги погашення, не зважаючи на правову природу виникнення таких вимог [104, с. 48].

Така законодавча конструкція дозволяє кредиторам заявляти конкурсні вимоги без обмеження у часі, аж до закриття провадження у справі, що призводитиме до постійного збільшення пасиву боржника і, як наслідок, невизначеності при розрахунках з кредиторами.

З моменту відкриття провадження у справі про банкрутство щодо боржника та його засновників (учасників, акціонерів) починає діяти особливий правовий режим, який характеризується наявністю особливих правових інструментів (заходів), які обмежують права боржника та його засновників (учасників, акціонерів). Такі заходи можна поділити на обов'язкові (такі, що вводяться незалежно від волі суду та учасників справи про банкрутство) та факультативні (їх введення не є обов'язковим, але може мати місце у певних випадках за ініціативою суду або учасників справи про банкрутство).

До обов'язкових заходів слід віднести наступне:

пред'явлення конкурсними та забезпеченими кредиторами вимог до боржника та їх задоволення можуть здійснюватися лише у порядку, передбаченому КУзПБ, та в межах провадження у справі;

пред'явлення поточними кредиторами вимог до боржника та їх задоволення можуть здійснюватися у випадку та порядку, передбачених КУзПБ;

арешт майна боржника чи інші обмеження боржника щодо розпорядження належним йому майном можуть бути застосовані виключно господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство;

корпоративні права засновників (учасників, акціонерів) боржника реалізуються з урахуванням обмежень, встановлених КУзПБ;

задоволення вимог засновника (учасника) боржника - юридичної особи про виділення частки у майні боржника у зв'язку з виходом із складу його учасників забороняється;

рішення про реорганізацію або ліквідацію юридичної особи - боржника приймається в порядку, визначеному КУзПБ (ч. 14 ст. 39 КУзПБ);

органи управління боржника не мають права приймати рішення про:

а) реорганізацію (злиття, приєднання, поділ, виділення, перетворення) і ліквідацію боржника;

б) створення господарських товариств або участь в інших господарських товариствах;

в) створення філій та представництв;

г) виплату дивідендів;

д) проведення боржником емісії цінних паперів;

є) вихід зі складу учасників боржника юридичної особи, придбання в акціонерів раніше випущених акцій боржника;

ж) відчуження або обтяження нерухомого майна боржника, в тому числі його передачу в заставу, внесення зазначеного майна до статутного капіталу іншого підприємства або господарського товариства;

з) надання позик (кредитів), надання поруки, гарантій, а також передачу в довірче управління майна боржника (ч. 5 ст. 44 КУзПБ).

У свою чергу, до факультативних заходів належать:

заборона боржнику вчиняти без згоди арбітражного керуючого правочини, а також зобов'язання боржника передати цінні папери, майно, інші цінності на зберігання третім особам;

вчинення чи утримання від вчинення певних дій або вжиття інших заходів для збереження майна боржника (у тому числі шляхом позбавлення боржника права розпорядження його нерухомим майном або цінними паперами без згоди розпорядника майна або суду, який розглядає справу про банкрутство;

накладення арешту на конкретне рухоме майно боржника;

припинення повноважень керівника або органу управління боржника та покладення виконання його обов'язків на розпорядника майна (ст. 40 КУзПБ).

Дія такого особливого правового режиму спрямована на концентрацію майна боржника та недопущення його відчуження, що може призвести до

порушення прав кредиторів. Контроль за дотриманням положень КУЗПБ у частині збереження майна боржника покладається на розпорядника майна, у зв'язку з чим останній відіграє особливу роль у цій процедурі.

На думку Р.Б. Полякова, сама по собі процедура формування активу та пасиву боржника «зливається» із процедурою розпорядження майном боржника. Такий стан речей науковець пояснює тим, що для забезпечення ефективного аналізу майнового стану боржника необхідним є доступ до його «внутрішніх» документів. Без такого доступу дізнатись про реальний та об'єктивний фінансовий стан боржника – неможливо [128, с. 87–88].

Як зазначає Т.М. Чубар, функціями розпорядника майна в процедурі банкрутства є нагляд та контроль за управлінням та розпорядженням майном боржника на період провадження у справі про банкрутство. Функції з управління боржником в процедурі розпорядження майном продовжують виконувати органи управління боржника. При цьому згідно з ч. 11 ст. 13 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 року № 2343-ХІІ призначення розпорядника майна не є підставою для припинення повноважень керівника чи органу управління боржника [186, с. 223].

Отже, у процедурі розпорядження майном обсяг прав органів управління боржника зазнає певних обмежень, однак боржник все ще здійснює свою господарську діяльність самостійно.

Попереднє засідання суду має на меті розгляд всіх вимог кредиторів, які були заявлені. За результатами попереднього засідання суд встановлює:

розмір та перелік усіх визнаних судом вимог кредиторів, що вносяться розпорядником майна до реєстру вимог кредиторів;

розмір та перелік вимог кредиторів, які не визнаних судом;

дату проведення зборів кредиторів та комітету кредиторів;

дату підсумкового засідання суду.

За результатами попереднього засідання розпорядник майна формує реєстр вимог кредиторів, який є підставою для підрахунку голосів на зборах

кредиторів. Боржник теж може приймати участь у зборах кредиторів, але лише з правом дорадчого голосу.

Перебування боржника у процедурі розпорядження майном є вельми привабливим для нього, тому що господарська діяльність продовжується, керівник боржника продовжує здійснювати свої повноваження, діє мораторій на задоволення вимог кредиторів тощо. Все це зумовлює ситуацію, коли боржник намагається штучно максимально продовжити строк дії процедури розпорядження майном (максимальний строк 170 днів) шляхом оскарження процесуальних документів. Така ситуація є зловживанням правом на апеляційне оскарження.

У підсумковому засіданні суду у процедурі розпорядження майном боржника здійснюється перехід до наступної судової процедури (процедури санації, ліквідації) або закривається провадження у справі.

У підсумковому засіданні господарський суд ухвалює одне з таких судових рішень:

ухвалу про продовження строку процедури розпорядження майном у межах граничних строків, визначених КУзПБ;

ухвалу про введення процедури санації та затвердження плану санації у разі схвалення плану санації боржника зборами кредиторів та погодження його забезпеченими кредиторами в порядку, встановленому цим Кодексом;

постанову про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури;

ухвалу про закриття провадження у справі про банкрутство (ст. 49 КУзПБ).

Таким чином, процедура розпорядження майном боржника є першою судовою процедурою, що застосовується до неплатоспроможного боржника. Метою даної процедури є введення своєрідного «нагляду» за господарською діяльністю боржника з метою виявлення причин та умов, що сприяють несприятливою фінансовому стані боржника. Для правового статусу боржника на даній стадії характерним є дуалізм управління боржником,

оскільки, з одного боку, керівництво боржником здійснює його безпосередній керівник, але, з іншого боку, таке керівництво здійснюється під пильним наглядом з боку арбітражного керуючого [52, с. 58].

2.3. Правове становище боржника на стадії санації

Термін «санація» походить від латинського слова *Sanatio*, що означає: оздоровлення, лікування. У процедурі банкрутства термін «санація» застосовується у прямому значенні – оздоровлення боржника. Слід зазначити, що перший закон, який регулював відносини неспроможності, називався Закон України «Про банкрутство» і у даному випадку назва цілком відповідала змісту, тому що згаданий закон переслідував лише одну мету – ліквідацію боржника у найкоротший час. Практичне застосування зазначеного закону виявило значні недоліки у процедурі банкрутства, оскільки цей закон був виключно «санітаром економіки», звільняючи останню від непрацюючих, або працюючих неефективно підприємств. Що стосується санації, то даний інститут був окреслений схематично і передбачав, що арбітражний суд може винести ухвалу про проведення санації боржника, якщо надійшли пропозиції від бажаючих задовольнити вимоги кредиторів до боржника і виконати його зобов'язання перед бюджетом, за умови згоди зборів (комітету) кредиторів із строками виконання цих зобов'язань і на переведення боргу. Право вибору умов проведення санації шляхом реорганізації, приватизації залишається за боржником у випадку, якщо він сам звернувся до арбітражного суду з заявою про визнання його банкрутом. Отже, набір інструментів санації був дуже вузьким, що спричинило його низку ефективності.

Такий стан речей негативно впливав на економіку всієї держави, що обумовило прийняття у 1999 року нового банкрутського закону, який став називатись Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника

або визнання його банкрутом». Новий закон передбачив запровадження інституту санації на нових засадах. Так, під санацією розумілась система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та (або) зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника.

Також було запроваджено досудову санацію, яка визначалась як система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, інвестор, з метою запобігання банкрутству боржника шляхом реорганізаційних, організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до початку порушення провадження у справі про банкрутство.

Таким чином, процедура санації існує у двох проявах – досудовій санації та санації, яка триває під час провадження у справі про банкрутство.

Між досудовою санацією та судовою санацією існують певні відмінності, які полягають в тому, що досудова санація не є класичною процедурою у розумінні КУЗПБ (вона відсутня у переліку судових процедур), проте за своєю суттю її можна розглядати як особливу судову процедуру, яка вводиться до відкриття провадження у справі про банкрутство. Крім того, досудова санація вводиться за ініціативою боржника, тоді як судова санація вводиться за ініціативою кредиторів.

За своєю суттю процедура санації є реабілітаційною процедурою у справі про банкрутство. Під самим поняттям «реабілітація» прийнято розуміти відновлення у правах. Реабілітація у процедурі банкрутства – це також відновлення прав боржника. Однак, із відновленням прав боржника, як наслідок, відновлюються і права кредиторів, що є особливістю процедури

санації. Як відомо, підставою для відкриття провадження у справі про банкрутство є не лише безвідповідальне ставлення боржника до своїх зобов'язань. Фактори виникнення неплатоспроможності можуть бути найрізноманітнішими, але загалом їх можна поділити на дві групи: зовнішні та внутрішні. До перших належать: кон'юнктура на ринку, доступність і дешевизна кредитів, курс валют, рівень інфляції тощо. Натомість внутрішні фактори зумовлені невдалою діяльністю засновників (учасників) боржника та його менеджменту [25, с. 89].

О.А. Зуєва вказує, що кредитори, даючи згоду на проведення санації, поступаються своїми правами щодо скорішого задоволення своїх вимог, оскільки до комітету кредиторів входять конкурсні кредитори, на задоволення вимог яких встановлено мораторій. Також, кредитори приймають на увагу потенційне зменшення вартості майна боржника та втрати при його продажі в ліквідаційній процедурі, яка може відбутись після оголошення боржника банкрутом через невдале завершення санації [76, с. 143].

У будь-якому разі, фінансові труднощі боржника можуть бути тимчасовими, а тому ліквідація боржника є крайнім заходом і перш ніж вдаватись до такої процедури, необхідно вжити всіх заходів для відновлення платоспроможності боржника та його конкурентоспроможності на ринку. Процедура санації є найбільш оптимальною, оскільки дозволяє задовольнити вимоги кредиторів та відновити платоспроможність боржника. Крім цього, не варто забувати про соціальний ефект санації, а саме: збереження містоутворюючих підприємств та робочих місць, сплата податків, тощо.

Своєчасне виявлення стану неплатоспроможності боржника та його всебічний аналіз дозволяють здійснити систему заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, яка спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів через реструктуризацію

підприємства, боргів і активів та/або зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника [109, с. 114].

Важливим питанням є мета застосування тієї чи іншої процедури банкрутства. Так, в узагальненому вигляді у процедурах банкрутства можна виділити дві основні цілі – відновлення платоспроможності боржника та захист інтересів його кредиторів. При чому щодо кредиторів Т. Адамова та Т. Корень абсолютно правильно зауважують, що очевидно, що ціллю кредитора є не припинення діяльності боржника та виключення його з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та приватних підприємців (так називається реєстр у Республіці Білорусь – А.Г.), а отримання грошових коштів за зобов'язаннями боржника [1, с. 22]. Для правовідносин неспроможності характерною є висока конфліктогенність між учасниками провадження у справі про банкрутство, зумовлена бажанням кожного суб'єкта (як боржника, так і кожного з кредиторів) максимально захистити свої інтереси [16, с. 76].

У науці прийнято виділяти три механізми, що застосовуються у процедурі банкрутства: попереджувальний, відновлювальний та ліквідаційний [85, с. 4-9]. Під час процедури санації використовується відновлювальний механізм. На думку А.Ф. Малікова, механізм банкрутства – це сукупність заходів, передбачених законодавством про банкрутство, за допомогою яких залежно від ситуації здійснюється одна із задач процесу банкрутства: або попередження банкрутства боржника, або його відновлення, або ліквідація. Відповідно, відновлювальний механізм банкрутства – це сукупність заходів, передбачених законодавством про банкрутство, задачею застосування яких є відновлення платоспроможності юридичної особи – боржника [103, с. 57]. Ю.В. Кабенюк також наголошує, що безпосереднє відновлення платоспроможності боржника в межах процедури банкрутства фактично відбувається в одній із реабілітаційних судових процедур – процедурі санації [84, с. 119].

Аналіз законодавства про банкрутство дозволяє виділити дві процедури, в яких закладено відновлювальний механізм – розпорядження майном боржника та санація (раніше ще була мирова угода). Кожна із цих процедур має своєю ціллю відновлення платоспроможності боржника. Відрізняються вони одна від одної в основному ступенем втручання в управління боржником. Так, якщо під час процедури розпорядження майном боржника керівництво боржника в більшості випадків зберігається у повному складі, то під час процедури санації, за загальним правилом, керуючий санацією замінює керівника боржника.

Остання редакція Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» містила чимало проблемних питань, які виникають під час реалізації майна банкрута. На жаль, велика кількість цих проблем «перекочувала» і у новий Кодекс України з процедур банкрутства [22, с. 47].

Як вірно відзначає І. Іванова, санація є основною формою фінансового оздоровлення боржника. Процедура санації вводитьься тільки в тому випадку, якщо підприємство має реальну можливість відновити свою платоспроможність [77, с. 47]. Заходами фінансового оздоровлення можуть бути: реструктуризація підприємства, участь інвестора, продаж частини майна тощо [121, с. 74-75]. Використання санації є доцільним щодо тих підприємств, які тимчасово потрапили у скрутне становище, а вартість активів такого підприємства значно перевищує кредиторську заборгованість [21, с. 125].

Якщо говорити про правовий статус боржника у процедурі санації, то ця процедура є найбільш сприятливою для нього і є свого роду «парасолькою», яка захищає його від кредиторів. Дане твердження зумовлене тим, що боржник у процедурі санації продовжує здійснювати власну виробничу діяльність. Крім того, позитивним моментом для боржника є те, що арешт на майно боржника та інші обмеження дій боржника щодо розпорядження його майном можуть бути накладені лише в межах процедури

санації, за умови що вони не перешкоджають виконанню плану санації та не суперечать інтересам конкурсних кредиторів. Не допускається арешт грошових коштів, що знаходяться на банківських рахунках умовного зберігання (ескроу), відкритих боржником у встановленому законодавством порядку. Також господарський суд за заявою керуючого санацією може знімати арешт з майна боржника чи інші обмеження щодо розпорядження його майном, якщо такі арешт чи обмеження перешкоджають виконанню плану санації, господарській діяльності боржника та відновленню його платоспроможності (ч. 4 ст. 50 КУзПБ).

До негативних наслідків для боржника слід віднести наступне:

- члени виконавчого органу (керівник) боржника звільняються з посади у порядку, визначеному законодавством;
- управління боржником переходить до керуючого санацією;
- зупиняються повноваження органів управління боржника - юридичної особи щодо управління та розпорядження майном боржника, повноваження органів управління передаються керуючому санацією, крім повноважень, передбачених планом санації.

Зосередження всіх повноважень (і керівника, і органів управління боржника) в руках однієї особи – керуючого санацією – є необхідним елементом процедури санації, оскільки дозволяє сконцентрувати прийняття всіх важливих для боржника рішень в руках однієї професійної особи. А.Г. Бобкова та З.Ф. Татькова відзначають, що на жаль, у Законі про банкрутство не зазначено про долю керівника боржника, якщо він не став керуючим санацією. Можна припустити, продовжують науковці, що він продовжує перебувати у трудових відносинах і не підлягає звільненню, оскільки в законодавстві немає відповідної підстави [8, с. 109].

На нашу думку, керівник боржника, у випадку введення процедури санації, підлягає звільненню, що відбувається на підставі ухвали господарського суду, в якій, серед іншого, вказується про припинення повноважень керівника боржника. У даному випадку положення

законодавства про банкрутство, як спеціального законодавства, мають пріоритет над нормами трудового права.

Таким чином, у процедурі санації господарська діяльність боржника продовжується, однак керівництво боржником переходить до нейтральної особи – арбітражного керуючого. Фактично керуючий санацією стає керівником боржника, при цьому корпоративні права учасників боржника зберігаються, але їхня правомочність є обмеженою.

Обсяг повноважень керуючого санацією можна порівняти правомочностями керівника боржника, тому що обидва здійснюють управлінські функції. Проте, є певні особливості. Так, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника не може обмежувати повноваження керуючого санацією щодо розпорядження майном боржника, а значні правочини та правочини, щодо яких є заінтересованість, укладаються керуючим санацією за згодою комітету кредиторів, якщо інше не передбачено КУЗПБ або планом санації боржника (ч. 8 ст. 50 КУЗПБ).

Наведені особливості зумовлені специфікою законодавства про банкрутство, при якому власник майна боржника (засновник, учасник, акціонер) втрачають одну з особливостей корпоративного права – можливості здійснювати управління боржником.

Як зазначено вище, управління боржником здійснює керуючий санацією, але він не може за обсягом повноважень прирівнюватись до керівника підприємства у класичному розумінні. Керуючий санацією повинен діяти на виконання плану санації, який затверджується кредиторами, а одним із повноважень згаданої особи є розпорядження майном боржника відповідно до плану санації та з урахуванням обмежень, встановлених законодавством.

Санація боржника здійснюється на підставі плану санації. Відповідно до положень ст. 51 КУЗПБ, у плані санації обов'язково зазначається розмір вимог кожного класу кредиторів, які були б задоволені у разі введення

процедури ліквідації боржника. План санації може бути змінений у порядку, встановленому для його затвердження.

План санації має містити заходи щодо відновлення платоспроможності боржника.

План санації має передбачати строк відновлення платоспроможності боржника. Платоспроможність вважається відновленою за умови погашення вимог кредиторів згідно з реєстром вимог кредиторів.

План санації обов'язково повинен передбачати забезпечення погашення заборгованості боржника з виплати заробітної плати.

Заходами щодо відновлення платоспроможності боржника, які містить план санації, можуть бути:

- реструктуризація підприємства;
- перепрофілювання виробництва;
- закриття нерентабельних виробництв;
- відстрочення, розстрочення або прощення боргу чи його частини;
- виконання зобов'язання боржника третіми особами;
- задоволення вимог кредиторів в інший спосіб, що не суперечить

КУзПБ;

- ліквідація дебіторської заборгованості;
- реструктуризація активів боржника відповідно до вимог КУзПБ;
- продаж частини майна боржника;
- виконання зобов'язань боржника власником боржника та його

відповідальність за невиконання взятих на себе зобов'язань;

- відчуження майна та погашення вимог кредиторів шляхом заміщення активів;

- звільнення працівників боржника, які не можуть бути задіяні в процесі виконання плану санації;

- одержання кредиту для виплати вихідної допомоги працівникам боржника, які звільняються згідно з планом санації, що відшкодовується

відповідно до вимог цього Кодексу позачергово за рахунок продажу майна боржника;

- одержання позик та кредитів, придбання товарів у кредит;
- інші заходи з відновлення платоспроможності боржника [90].

Т. Чубар вказує на те, що план санації може містити умови про: виконання зобов'язань боржника третіми особами; задоволення вимог кредиторів іншим способом, що не суперечить законодавству; відшкодування коштів, витрачених на проведення зборів акціонерів та (або) засідань органів управління боржника відповідно до Закону про банкрутство [190, с. 198]. Білоруський вчений О. Смольський відзначає, що структура та зміст плану санації повинні бути аналогічними структурі та змісту бізнес-плану розвитку організації, але враховувати необхідність змін, направлених на суттєве підвищення ефективності роботи по всім напрямкам [162, с. 49]. І.А. Бутирська також звертає увагу на те, що основним і найважливішим документом, на основі якого здійснюється процес фінансового оздоровлення господарської діяльності боржника, є план санації. Від правильності його складання залежить успіх реалізації всієї процедури санації [16, с. 92-93].

Аналіз КУзПБ дозволяє виділити обов'язкові умови плану санації, до яких слід віднести: розмір вимог кожного класу кредиторів; заходи щодо відновлення платоспроможності боржника; строк відновлення платоспроможності боржника; забезпечення погашення заборгованості боржника з виплати заробітної плати.

У випадку складання ефективного плану санації та наявності у боржника реальної можливості відновити свою платоспроможність, процедура санації може завершитись закриттям провадження у справі про банкрутство у зв'язку з відновленням платоспроможності боржника.

Так, наприклад, у провадженні Господарського суду Херсонської області перебувала справа про банкрутство Приватного акціонерного товариства (далі – ПрАТ) «Завод крупних електричних машин». Ухвалою від 23 грудня 2020 року судом затверджено план санації боржника та введено

процедуру санації, призначено керуючим санацією арбітражного керуючого К.

21 квітня 2021 року відбулись загальні збори кредиторів ПрАТ «Завод крупних електричних машин», якими одногосно прийнято до відома звіт керуючого санацією арбітражного керуючого К. про виконання плану санації, ухвалено рішення про звернення до суду із клопотанням про закриття провадження у справі у зв'язку із виконанням плану санації і відновленням платоспроможності боржника.

Судом встановлено, що планом санації ПрАТ «Завод крупних електричних машин» були передбачені основні заходи, спрямовані на відновлення платоспроможності боржника, виходу з кризового стану та задоволення вимог кредиторів. За умовами плану санації передбачалося, що строк відновлення платоспроможності боржника складає 1,5 роки або 18 місяців з дати затвердження плану санації. Заходами щодо відновлення платоспроможності боржника, які містить план санації ПАТ «Завод крупних електричних машин», є: відстрочення, розстрочення, прощення частини боргу, задоволення вимог кредиторів в інший спосіб, що не суперечить вимогам КУЗПБ; ліквідація дебіторської заборгованості, продаж частини майна боржника. План передбачав часткове погашення вимог конкурсних кредиторів за рахунок продажу частини майна боржника, повернення дебіторської заборгованості та реалізації проектів з господарської діяльності товариства, погашення вимог заставного кредитора шляхом звернення стягнення на заставлене майно в порядку абз. 3 ч. 5 ст. 52 Кодексу України з процедур банкрутства, та прощення частини вимог.

Планом санації передбачено реалізацію трьох проектів з розвитку господарської діяльності боржника з використанням існуючих розробок та розроблення нової конструкторської документації на нові електродвигуни, а також дистриб'юторської та агентської діяльності.

З метою реалізації таких проектів було заплановано розширення штату працівників, укладено агентські договори та отримано попередні пропозиції

щодо закупівлі на 2021 рік послуг з розроблення конструкторської та технологічної документації на нові електродвигуни, про надання не виключної ліцензії на право користування конструкторською документацією, розробником і власником якої є боржник. Кошти, отримані від реалізації означених проектів, були скеровані на погашення кредиторської заборгованості та сплату поточних платежів.

Після завершення процедури санації за боржником обліковуються майнові активи, в тому числі об'єкти інтелектуальної власності, незавершені капітальні інвестиції, автотранспортні засоби, корпоративні права. Як слідує зі звіту, після завершення процедури санації боржник продовжить дистриб'юторську та агентську діяльність. Використовуючи власну торгіву марку, підприємство буде здійснювати аналіз ринків з метою пошуку замовлень на придбання електродвигунів на ринках СНД та розміщувати замовлення з виготовлення цих електродвигунів на ТОВ «НВП «НКЕМЗ», про що підписано агентський договір, який передбачає виплату боржнику за надання агентських послуг винагороди в розмірі 5% від вартості товару.

За результатами виконання плану санації ПрАТ «Завод крупних електричних машин» відновило свою платоспроможність шляхом звільнення від боргових зобов'язань. Товариство, не маючи боргів, продовжить ведення виробничої та господарської діяльності зі збереженням попередніх напрацювань (діючих договорів на виконання робіт та оренди) та штату досвідчених працівників [180].

Є певні особливості у складанні планів санації боржників, які належать до державної власності або є балансоутримувачами державного майна. Так, згідно ст. 51 КУзПБ У разі якщо боржник є балансоутримувачем державного майна, яке не увійшло до статутного капіталу господарського товариства у процесі приватизації (корпоратизації), таке майно не підлягає відчуженню у процедурі санації. План санації державних підприємств або підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків,

має бути попередньо погоджений з органом, уповноваженим управляти державним майном.

У процедурі санації може бути реалізовано майно боржника, якщо це передбачено у плані санації. При цьому боржник не може впливати на цей процес, тому що його не залучено до складання плану санації. Так, майно боржника може бути реалізовано як єдиний майновий комплекс за грошові кошти.

Також можливий варіант відчуження всього або частини майна боржника, якщо воно становить єдиний майновий комплекс чи кілька єдиних майнових комплексів, шляхом заміщення активів. А саме, єдиний майновий комплекс боржника може бути відчужений шляхом його передачі господарському товариству (крім акціонерного товариства), що утворюється боржником. Частки у статутному капіталі такого господарського товариства включаються до складу майна боржника (заміщення активів).

Крім того, можливим є продаж частини майна боржника.

Підсумовуючи викладене, приходимо до наступних висновків. Процедура санації існує у двох проявах – досудовій санації та санації, яка триває під час провадження у справі про банкрутство. Процедура санації є найбільш оптимальною, оскільки дозволяє задовольнити вимоги кредиторів та відновити платоспроможність боржника. Крім цього не варто забувати про соціальний ефекти санації, а саме: збереження містоутворюючих підприємств та робочих місць, сплата податків, тощо. Якщо говорити про правовий статус боржника у процедурі санації, то ця процедура є найбільш сприятливою для нього і являється «парасолькою», яка захищає його від кредиторів. У процедурі санації господарська діяльність боржника продовжується, однак керівництво боржником переходить до нейтральної особи – арбітражного керуючого. Фактично керуючий санацією стає керівником боржника, при цьому корпоративні права учасників боржника зберігаються, але їхня правомочність є обмеженою [62, с. 79].

2.4. Особливості правового становища банкрута у ліквідаційній процедурі

У тому випадку, коли відновлювальні процедури щодо неплатоспроможного боржника виявилися неефективними, господарський суд приймає рішення про визнання такого боржника банкрутом та вводить ліквідаційну процедуру.

Справа про банкрутство – не єдиний спосіб ліквідації юридичної особи. Так, відповідно до ст. 110 ЦК України юридична особа ліквідується:

1) за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, в тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягненням мети, для якої її створено, а також в інших випадках, передбачених установчими документами;

2) за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути, за позовом учасника юридичної особи або відповідного органу державної влади;

3) за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи в інших випадках, встановлених законом, – за позовом відповідного органу державної влади.

Якщо вартість майна юридичної особи є недостатньою для задоволення вимог кредиторів, юридична особа здійснює всі необхідні дії, встановлені законом про відновлення платоспроможності або визнання банкрутом [184].

Ліквідаційна процедура у справі про банкрутство, за визначенням С.В. Жукова, – судова процедура, яка вводиться господарським судом, за умови обов'язкового встановлення ознак банкрутства та відсутності рішення зборів кредиторів у вигляді клопотання про введення процедури санації [69, с. 25]. В.К. Богатир у своєму дисертаційному дослідженні пропонує визначення ліквідаційної процедури як останньої (заключної, кінцевої) процедури банкрутства, що проводиться на основі положень КУЗПБ з урахуванням окремих норм іншого загального і спеціального законодавства,

за участі судді та учасників у справі про банкрутство, що має на меті реалізацію майна банкрута, припинення його господарської діяльності та його самого як суб'єкта господарювання зі статусом юридичної особи і максимально можливе задоволення вимог кредиторів [9, с. 203–204].

Варто зазначити, що на стадії ліквідаційної процедури назва боржника змінюється на банкрута. Визначення поняття «банкрут» ч. 1 ст. 1 КУЗПБ не надає, натомість є поняття банкрутства – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури [90]. Однак тут слід одразу зробити застереження, що дане визначення підходить для юридичних осіб, а щодо фізичних осіб ліквідаційна процедура не застосовується, а застосовується процедура погашення боргів боржника. Тут також хочеться звернути увагу на неточність законодавця, адже ст. 130 КУЗПБ іменується «Визнання боржника банкрутом і введення процедури погашення боргів *боржника*» (виділено нами – А.Г.), однак боржник то вже називається «банкрут». Тобто логічніше було б називати процедуру «погашення боргів банкрута». Однак не будемо зараз на цьому зупинятись, оскільки більш детальний аналіз судових процедур, що застосовуються до фізичних осіб, буде здійснено нами у підрозділі 3.2.

На основі аналізу наведених вище законодавчих норм, вважаємо за можливе визначати банкрута як боржника, неспроможність якого відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному КУЗПБ, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури або процедури погашення боргів боржника, встановлена господарським судом. Дане визначення охоплює і фізичних осіб, і юридичних осіб. Однак оскільки особливості визнання фізичних осіб

банкрутами буде здійснено нами в окремому підрозділі даного дослідження, то надалі у межах даного підрозділу мова піде саме про юридичних осіб.

І.А. Бутирська зазначає, що правовий статус боржника у справі про банкрутство не є однаковим на всіх стадіях процесу і змінюється в залежності від того, яку судову процедуру застосовують до неплатоспроможного суб'єкта підприємницької діяльності [16, с. 107]. Дійсно, правове становище боржника постійно змінюється, в залежності від того, на якій стадії перебуває справа про банкрутство, а на стадії ліквідаційної процедури – боржник трансформується у банкрута.

Л.І. Грабован вказує, що визначивши мету проведення ліквідаційної процедури (реалізацію майна банкрута, задоволення вимог кредиторів), встановивши порядок, строк та процедурні дії, які слід провести при цьому, Закон не визначив наслідки неможливості проведення цих дій. Задоволення вимог кредиторів є основною метою конкурсного процесу. Провадження у справах про банкрутство повинно здійснюватись із дотриманням балансу інтересів кредиторів і боржника, а у таких випадках право боржника на ліквідацію стає більш пріоритетним, ніж задоволення вимог кредиторів [45, с. 294]. Досліджуючи особливості ліквідації акціонерного товариства внаслідок банкрутства, О.В. Гарагонич відзначає серед ключових проблем ліквідації акціонерних товариств внаслідок банкрутства затягування провадження у справі про банкрутство, що призводить до знецінення активів і здорожчання ліквідаційної процедури [37, с. 208].

Дійсно, доводиться констатувати певну законодавчу невизначеність щодо строків здійснення ліквідаційної процедури у справі про банкрутство.

Так, згідно з ст. 58 КУзПБ у випадках, передбачених цим Кодексом, господарський суд у судовому засіданні за участю сторін ухвалює постанову про визнання боржника банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру. Суд визначає строк, протягом якого ліквідатор зобов'язаний здійснити ліквідацію боржника. Цей строк не може перевищувати 12 місяців [90].

Ю. Боснюк з цього приводу вказує: суд визначає строк, протягом якого ліквідатор зобов'язаний здійснити ліквідацію боржника, проте не строк ліквідаційної процедури, як було передбачено попередніми редакціями Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Цей строк не може перевищувати 12 місяців, тобто не строк ліквідаційної процедури, а строк протягом якого ліквідатор зобов'язаний здійснити ліквідацію боржника. Ототожнювати ліквідаційну процедуру та обов'язки ліквідатора здійснити ліквідацію боржника у відповідному контексті не доводиться. Більше того, поняття «ліквідаційна процедура» є ширшим, ніж «обов'язок ліквідатора здійснити ліквідацію боржника» [194].

В. Іванов також звертає увагу на те, що до сьогоднішнього дня суди йдуть назустріч необхідності ліквідаторів у часі для оскарження спірних правочинів, формуванні ліквідаційної маси та її реалізації, аби в найбільш повному обсязі задовольнити вимоги кредиторів. Проте відсутність правового регулювання процедури продовження строків ліквідаційної процедури зачіпає не лише арбітражних керуючих [78, с. 119].

В. Резніков відзначає, що консолідація конкурсної маси боржника в процедурі банкрутства спрямована на ефективне задоволення вимог кредиторів за рахунок реалізації майна та майнових прав неплатоспроможного боржника і здійснюється арбітражним керуючим шляхом виявлення, винайдення, об'єднання, повернення, інвентаризації й оцінювання майна боржника з наступним його продажем у порядку та спосіб, визначених Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [154, с. 85]. На думку І. Вечірка, ефективність здійснення ліквідаційної процедури залежить насамперед від арбітражного керуючого – ліквідатора та кредиторів. Проте визначальну роль у забезпеченні прав учасників провадження у справі має відігравати місцевий господарський суд, що розглядає справу про банкрутство [31, с. 193].

Визнання банкрутом боржника має суттєві наслідки для останнього, оскільки фактично припиняється його діяльність. Більш повно наслідки визнання боржника банкрутом наведені у ч. 1 ст. 59 КУзПБ.

У ліквідаційній процедурі продовжується формування пасиву банкрута за рахунок поточних вимог кредиторів. Так, з метою виявлення кредиторів з вимогами за зобов'язаннями боржника, визнаного банкрутом, що виникли під час проведення процедур банкрутства, господарський суд здійснює офіційне оприлюднення повідомлення про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури на офіційному веб-порталі судової влади України.

У ліквідаційній процедурі керівником банкрута фактично стає ліквідатор. До особливих повноважень ліквідатора слід віднести є те, що він має право заявити вимоги до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства. Розмір зазначених вимог визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою.

Для пропорційного задоволення усіх вимог кредиторів ставиться завдання реалізувати майно боржника таким шляхом, щоб усі виручені кошти від продажу могли покрити всі витрати. Майно боржника може бути реалізоване двома способами – шляхом проведення аукціону або через безпосередній продаж юридичній або фізичній особі. Хоча арбітражний керуючий вправі сам обирати спосіб продажу активів, проте основною умовою є забезпечення їх відчуження за найвищою ціною. Метою повинен стати розрахунок тієї первинної ціни майна, яка була б вигідною та, відповідно, пошук покупця на це майно, розрахунок прибутків від продажу, оцінка достатності виручених коштів для задоволення вимог кредиторів [80, с. 121].

Після відкриття провадження у справі про банкрутство всі спори, що стосуються боржника, концентруються у межах справи про банкрутство. Особливої актуальності це набуває на стадії ліквідаційної процедури, коли

ліквідатор звертається з позовами до осіб, які незаконно набули майно банкрута або не повертають кошти банкруту.

Так, 6 квітня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, розглядаючи справу № 925/1874/13, підтвердив раніше висловлену Верховним Судом України правову позицію стосовно виключної підсудності у господарських справах спорів у межах провадження у справі про банкрутство.

Зокрема забезпечуючи єдність судової практики у застосуванні норм права Верховний Суд зазначив, що системний аналіз положень Закону про банкрутство дає підстави для висновку, що з моменту порушення стосовно боржника справи про банкрутство він перебуває в особливому правовому режимі, який змінює весь комплекс юридичних правовідносин боржника, і спеціальні норми Закону про банкрутство мають пріоритет у застосуванні при розгляді справ про банкрутство щодо інших законодавчих актів України, а тому правочини (договори) або майнові дії боржника, які були вчинені боржником після порушення справи про банкрутство або протягом одного року, що передувало порушенню справи про банкрутство, можуть бути відповідно визнані недійсними або спростовані господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство за заявою арбітражного керуючого або конкурсного кредитора (частина перша статті 20 Закону про банкрутство); за позовом розпорядника майна (частина дев'ята статті 22 Закону про банкрутство); за заявою комітету кредиторів (частина восьма статті 26 Закону про банкрутство); за заявою керуючого санацією (частина п'ята статті 28 Закону про банкрутство); за заявою ліквідатора (частина друга статті 41 Закону про банкрутство) [132].

Відповідно статті 13 Конвенції «Про захист прав і основоположних свобод людини», кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження [92].

У п. 145 рішення від 15 листопада 1996 року у справі «Чахал проти Об'єднаного Королівства» (Chahal v. the United Kingdom, (22414/93) [1996] ECHR 54) Європейський суд з прав людини зазначив, що згадана норма гарантує на національному рівні ефективні правові засоби для здійснення прав і свобод, що передбачаються Конвенцією, незалежно від того, яким чином вони виражені в правовій системі тієї чи іншої країни [195]. Таким чином, у згаданій статті Конвенція вимагає від держав надати особі такі міри правового захисту на національному рівні, що дозволили б компетентному державному органу розглядати по суті скарги на порушення положень Конвенції й надавати відповідний судовий захист, хоча держави – учасники Конвенції наділені певною свободою розсуду щодо того, яким чином вони забезпечують при цьому виконання своїх зобов'язань. Крім того, Суд указав на те, що за деяких обставин вимоги ст. 13 Конвенції можуть забезпечуватися всією сукупністю засобів, що передбачаються національним правом.

Стаття 13 вимагає, щоб норми національного правового засобу стосувалися сутності «небезпідставної заяви» за Конвенцією та надавали відповідне відшкодування. Зміст зобов'язань за ст. 13 також залежить від характеру скарги заявника за Конвенцією. Тим не менше, засіб захисту, що вимагається згаданою статтею повинен бути «ефективним» як у законі, так і на практиці, зокрема, у тому сенсі, щоб його використання не було ускладнене діями або недоглядом органів влади відповідної держави (п. 75 рішення Європейського суду з прав людини у справі «Афанасьєв проти України» від 5 квітня 2005 року [163]).

Концентрація спорів про витребування майна банкрута у добросовісного набувача або з чужого незаконного володіння в межах справи про банкрутство забезпечить реалізацію контролю суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, за діяльністю боржника та є ефективним засобом юридичного захисту прав як банкрута, так і його кредиторів.

Крім того, як зазначає С.В. Масловський, концентрація у межах справи про банкрутство всіх майнових спорів, стороною в яких є боржник, вимагає від судді господарського суду ґрунтовного знання норм не лише господарського, але і трудового, цивільного, податкового та іншого законодавства [105, с. 110].

Отже, у випадку застосування до боржника процедур банкрутства, особливістю вирішення спорів за участю боржника є те, що вони розглядаються та вирішуються господарським судом без відкриття нових справ, що узгоджується із загальною спрямованістю законодавства про банкрутство, яке передбачає концентрацію всіх спорів у межах справи про банкрутство задля судового контролю у межах цього провадження за всією діяльністю боржника, залучення всього майна банкрута до ліквідаційної маси, у тому числі майна, яке безпідставно вибуло з права власності банкрута, для забезпечення повного або часткового задоволення вимог кредиторів та проведення інших заходів, метою яких є повне або часткове задоволення вимог кредиторів.

Часто на практиці у діяльності ліквідатора виникають труднощі з продажем майна банкрута, якщо на нього накладено арешт, особливо арешт у межах кримінального провадження. Проблема і невизначеність на практиці, зокрема, тривалий час стосувалися того, чи має право господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, зняти арешт, накладений у межах кримінального провадження. Судова практика тут була дуже неоднозначна.

Так, згідно з попереднім Законом про банкрутство господарським судом скасовувався арешт, накладений на майно боржника, визнаного банкрутом, чи інші обмеження щодо розпорядження майном такого боржника. Накладення нових арештів або інших обмежень щодо розпорядження майном банкрута не допускалося.

Разом з тим, 24 квітня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, розглядаючи справу № 910/10369/15

вказав, що вважає неправомірним скасування арешту майна, накладеного в ході розслідування у кримінальній справі судами господарської юрисдикції, а ухвалу Господарського суду міста Києва від 13 лютого 2017 р. в частині скасування арешту в кримінальній справі згідно запису № 13186702 – рішенням органу, який не можна вважати «судом, встановленим законом» у розумінні статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікованої Україною. Так, у справі «Zand v. Austria» [196] 12 жовтня 1978 р. ЄСПЛ зазначив: «судова влада у демократичному суспільстві регулюється законами, джерелом яких є Парламент». Зазначений термін охоплює не лише «правові підстави існування суду, але й дотримання таким судом певних норм, які регулюють його діяльність, включно з (...) питаннями, що належать до юрисдикції певних категорій судів». З огляду на це, не вважається «судом, встановленим законом» орган, котрий не маючи юрисдикції, судить осіб на підставі практики, яка не передбачена законом.

Суд зазначив, що арешт, накладений в межах кримінальної справи, є заходом забезпечення кримінального провадження, застосованим згідно з нормами Кримінального процесуального кодексу України і його скасування відбувається в порядку, визначеному статтею 174 Кримінального процесуального кодексу України, та не може здійснюватися судами господарської юрисдикції, що впливає також із положень статей 37, 41 Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень».

З огляду на таке, Верховний Суд вважає правильними висновки суду першої інстанції про проведення процедури продажу нерухомого майна у процедурі банкрутства за наявності діючого арешту такого майна, накладеного у кримінальному провадженні, та помилковими висновки апеляційного суду про можливість його скасування ухвалою господарського суду в ході провадження у справі про банкрутство [133].

За логікою суду вбачається, що ліквідатор банкрута, до повноважень якого відноситься обов'язок вживати заходів, спрямованих на пошук,

виявлення та повернення майна банкрута, повинен відступити від концепції «концентрації всіх спорів у межах справи про банкрутство задля судового контролю» та звернутися з клопотанням під час досудового розслідування – до слідчого судді, а під час судового провадження – до суду, що розглядає кримінальне провадження.

А.А. Бутирський з цього приводу вказує: «У цьому контексті через норму закону реалізувати право неможливо, і незрозумілою є ситуація, коли зняти арешт у межах кримінального провадження не можливо (наприклад, суд відмовляє у такому знятті або кримінальне провадження взагалі закрито), а у межах справи про банкрутство це робити заборонено, що неминуче призводить до колапсу у подальшому розгляді справи. Згідно з позицією Верховного Суду, реалізувати таке майно також неможливо, оскільки накладений арешт не знято» [22, с. 80].

Новий КУзПБ, на жаль, не врегулював питання можливості зняття арештів майна банкрута, накладених у межах кримінального провадження, тому і надалі суддям доводиться тут керуватися наведеною вище практикою Верховного Суду. Однак вважаємо, що подібна практика є помилковою, оскільки господарські суди розглядають справи про банкрутство у порядку провадження, передбаченому Господарським процесуальним кодексом України, з урахуванням особливостей, встановлених КУзПБ. На нашу думку, необхідно дозволити господарському суду, який розглядає справу про банкрутство, скасовувати всі арешти, накладені на майно боржника, у тому числі і накладені у межах кримінального провадження.

Таким чином, приходимо до наступних висновків. Банкрут – це боржник, неспроможність якого відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному КУзПБ, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури або процедури погашення боргів боржника, встановлена господарським судом. Вважаємо за необхідне дозволити на законодавчому рівні господарському суду, який розглядає

справу про банкрутство, скасовувати всі арешти, накладені на майно боржника, у тому числі і ті, що накладені у межах кримінального провадження [53, с. 95].

Метою справи про банкрутство є не тільки відновлення платоспроможності боржника, але і погашення вимог кредиторів. При чому якщо відновити платоспроможність боржника не вдалося, то майно банкрута підлягає реалізації у порядку, встановленому законодавством про банкрутство [49, с. 58].

Ю.Є. Тюріна пропонує власне визначення поняття продажу майна боржника в процедурі банкрутства, а саме вважає за можливе сформулювати його уточнене доктринальне визначення як етапу процесу реалізації майна, який передбачає укладення договору купівлі-продажу на аукціоні у спрощений спосіб, на комісійних умовах або при безпосередньому відчуженні покупцю [172, с. 56].

У науковій літературі обґрунтовано відзначається, що належна реалізація майна боржника є заключним етапом процедури банкрутства і від належного її унормування безпосередньо залежить факт задоволення майнових вимог його кредиторів максимально ефективним чином [169, с. 80]. Інші автори вказують, що реалізація майна банкрута у ліквідаційній процедурі у справі про банкрутство є «кульмінацією» всієї справи, оскільки саме на цьому етапі майно банкрута вибуває з його власності, а кредитори нарешті зможуть отримати реальне задоволення своїх вимог [22, с. 78]. На практиці у ліквідаційній процедурі не завжди реалізують майно шляхом продажу, іноді допускається залік зустрічних однорідних вимог, але це виникає ряд труднощів у правозастосуванні. Так, Т. Чубар відзначає, що хоча законодавчо і закріплено можливість погашення вимог кредиторів шляхом заліку в ліквідаційній процедурі за умови надання відповідної згоди кредитора (кредиторів) та якщо це не порушує майнові права інших кредиторів, на практиці даний інститут беззаперечно може бути застосовано в ліквідаційній процедурі лише у разі повного задоволення всіх вимог

конкурсних кредиторів згідно з черговістю задоволення вимог кредиторів, а також у разі «реалізації» неліквідної ліквідаційної маси «зустрічному» кредитору [190, с. 10].

В умовах євроінтеграції нашої країни існує необхідність впровадження європейських стандартів здійснення судочинства в Україні та врахування тенденцій, які притаманні процедурам вирішення господарських спорів у країнах Європи [26, с. 57]. КУзПБ став одним із таких кроків законодавця на шляху запровадження в Україні європейських стандартів процедур банкрутства.

Аналізуючи правове регулювання продажу майна банкрута за новим КУзПБ, Ю. Тюріна доходить висновку, що Кодекс позиціонується як прокредиторський, у тому сенсі, що процедури банкрутства передбачають швидкісний підхід до реалізації майна боржника та максимальне задоволення фінансових вимог кредитора, вектор регулювання відносин неплатоспроможності спрямовано на пріоритетний захист інтересів кредитора. Це відповідає заявленим цілям щодо підвищення позиції України в рейтингу Doing Business, що є досить важливим кроком у розвитку нашої країни [173, с. 286].

Важливий і останній етап – оформлення договору купівлі-продажу. Зокрема, закон передбачає нотаріальне посвідчення договору лише нерухомого майна, натомість рухоме може обійтись і без цього. Утім, у будь-якому випадку треба належно оформити правовстановчий документ, і відповідні дані мають бути внесені до реєстру [29].

Відсутність майнових активів у боржника та банкрутство останнього часто є результатом дій його засновників чи органів управління, у зв'язку з чим постає питання про притягнення таких осіб до відповідальності у межах справи про банкрутство [17, с. 99]. Водночас постає логічне питання: а чи є такий інститут «панацеєю» для захисту інтересів кредитора, чи гарантуватиме він повне погашення наявної заборгованості перед кредитором та які можуть виникнути проблеми при його реалізації? [106,

с. 118]. Але це питання, як правило, може бути ініційоване арбітражним керуючим, для якого ініціювання такого питання – це уже навіть не право, а обов'язок, враховуючи принцип повноти дій ліквідатора, який закладений у практиці Верховного Суду.

Таким чином, діяльність арбітражного керуючого на стадії ліквідаційної процедури повинна бути спрямована на максимальне наповнення ліквідаційної маси з тим, щоб максимально задовольнити грошові вимоги кредиторів, наскільки це можливо.

Висновки до розділу 2

За результатами проведеного у першому розділі дослідження можна сформулювати такі висновки.

Обґрунтовано, що навіть за відсутності справи про банкрутство суб'єкт господарювання повинен дотримуватись норм КУзПБ. Крім того, здійснюючи господарську діяльність, суб'єкт господарювання має усвідомлювати, що до нього у майбутньому можуть бути застосовані норми КУзПБ, який містить особливі механізми, спрямовані на задоволення вимог кредиторів. Відтак, господарська діяльність має здійснюватись з дотриманням діючих правових норм.

Аргументовано, що процедура розпорядження майном складається з чотирьох стадій: підготовче засідання; попереднє засідання; збори кредиторів; підсумкове засідання. При цьому підготовче засідання дає старт процедурі розпорядження майном, попереднє засідання є своєрідним «екватором» процедури розпорядження майном, збори кредиторів є кульмінацією процедури, а у підсумковому засіданні припиняється процедура розпорядження майном.

З моменту відкриття провадження у справі про банкрутство щодо боржника та його засновників (учасників, акціонерів) починає діяти

особливий правовий режим, який характеризується наявністю особливих правових інструментів (заходів), які обмежують права боржника та його засновників (учасників, акціонерів). Такі заходи запропоновано поділяти на обов'язкові (такі, що вводяться незалежно від волі суду та учасників справи про банкрутство) та факультативні (їх введення не є обов'язковим, але може мати місце у певних випадках за ініціативою суду або учасників справи про банкрутство).

Процедура розпорядження майном боржника є першою судовою процедурою, що застосовується до неплатоспроможного боржника. Метою даної процедури є введення своєрідного «нагляду» за господарською діяльністю боржника з метою виявлення причин та умов, що сприяють несприятливою фінансовому стані боржника. Для правового статусу боржника на даній стадії характерним є дуалізм управління боржником, оскільки, з одного боку, керівництво боржником здійснює його безпосередній керівник, але, з іншого боку, таке керівництво здійснюється під пильним наглядом з боку арбітражного керуючого.

Процедура санації існує у двох проявах – досудовій санації та санації, яка триває під час провадження у справі про банкрутство. Процедура санації є найбільш оптимальною, оскільки дозволяє задовольнити вимоги кредиторів та відновити платоспроможність боржника. Крім цього не варто забувати про соціальний ефекти санації, а саме: збереження містоутворюючих підприємств та робочих місць, сплата податків, тощо. Якщо говорити про правовий статус боржника у процедурі санації, то ця процедура є найбільш сприятливою для нього і являється «парасолькою», яка захищає його від кредиторів. У процедурі санації господарська діяльність боржника продовжується, однак керівництво боржником переходить до нейтральної особи – арбітражного керуючого. Фактично керуючий санацією стає керівником боржника, при цьому корпоративні права учасників боржника зберігаються, але їхня правомочність є обмеженою.

Аргументовано необхідність дозволити господарському суду, який розглядає справу про банкрутство, скасовувати всі арешти, накладені на майно боржника, у тому числі і накладені у межах кримінального провадження.

Визначено банкрута як боржника, неспроможність якого відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному КУзПБ, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури або процедури погашення боргів боржника, встановлена господарським судом.

За результатами дослідження, отриманими у цьому розділі, зроблено наступні публікації:

1. Гушилик А. Б. Деякі особливості процесуального становища банкрута у ліквідаційній процедурі. *Судова апеляція*. 2019. № 4. С. 88–95.
2. Гушилик А. Правове становище боржника у справі про банкрутство на стадії санації. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 76–80.
3. Гушилик А. Підготовче провадження за новою редакцією Господарського процесуального кодексу України. *Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (17-19 квітня 2018 року)*. Юридичний факультет. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2018. С. 23–24.
4. Гушилик А. Б. Актуальні питання наповнення ліквідаційної маси у процедурі банкрутства. *Ricerche scientifiche e metodi della loro realizzazione: esperienza mondiale e realta domestiche* : Raccolta di articoli scientifici «ΛΟΓΟΣ» con gli atti della I Conferenza scientifica e pratica internazionale (T.1), Bologna, May14, 2021. Bologna-Vinnytsia : Associazione Italiana di Storia Urbana& Piattaforma scientifica europea, 2021. P. 58–59.
5. Гушилик А. Б. Деякі аспекти правового становища боржника на стадії розпорядження майном у справі про банкрутство в Україні. *Le tendenze*

e modelli di sviluppo della ricerche scientifici: Raccolta di articoli scientifici «ΛΟΓΟΣ» con gli atti della Conferenza scientifica e pratica internazionale (Roma, Italia, 13 marzo 2020). Piattaforma scientifica europea, 2020. T. 3. P. 56–58.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ БОРЖНИКІВ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО

3.1. Особливості правового статусу окремих категорій боржників – юридичних осіб у справі про банкрутство

КУзПБ передбачає правила, за якими здійснюється провадження у справах про банкрутство щодо неплатоспроможних боржників. Але, як показує практика, є певні категорії боржників, щодо яких процедури банкрутства слід застосовувати з певними особливостями, враховуючи специфіку того чи іншого суб'єкта. З цього приводу В. Радзивілюк відзначає, що наявність у законодавстві України норм, що регламентують відносини, пов'язані з банкрутством окремих категорій боржників, відповідає тенденціям розвитку законодавства про банкрутство [152, с. 139].

Розділ VII Книги третьої КУзПБ передбачає особливості провадження у справах про банкрутство окремих категорій боржників. Зокрема, даним розділом регулюються особливості застосування процедур банкрутства до таких категорій боржників, як:

- страховиків;
- професійних учасників ринків капіталу та організованих товарних ринків;
- боржника, який має зобов'язання за облігаціями за участю адміністратора за випуском облігацій;
- небанківських надавачів платіжних послуг;
- суб'єкта підприємницької діяльності, який є стороною одного або кількох правочинів, вчинених з посиланням на обов'язковість угоди щодо ліквідаційного неттінгу;
- фермерського господарства;
- державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків.

Перша категорія юридичних осіб, до яких процедури банкрутства застосовуються з певними особливостями, – це страховики. Правове регулювання банкрутства страховиків здійснюється ст. 92 КУЗПБ. Відповідно до положень цієї статті, при розгляді справи про банкрутство страховика учасником провадження у справі про банкрутство визнається спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах нагляду за страховою діяльністю.

Так, наприклад, у провадженні Господарського суду міста Києва перебуває справа про банкрутство Закритого акціонерного товариства «Страхова компанія «Професійний захист». 04 червня 2018 року, розглянувши звіт та подані ліквідатором документи, враховуючи його пояснення, суд першої інстанції дійшов висновку, що ліквідатором здійснено усіх необхідних для пошуку та виявлення майна банкрута заходів, у зв'язку з чим, Господарський суд міста Києва дійшов висновку про можливість затвердження звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу банкрута.

Не погодившись з прийнятою ухвалою, кредитор Н. звернулася до Північного апеляційного господарського суду з апеляційною скаргою, в якій просила скасувати ухвалу Господарського суду міста Києва від 04 червня 2018 року у справі № 49/448-б, а справу направити до суду першої інстанції для продовження розгляду на стадію ліквідаційної процедури.

Північний апеляційний господарський суд, розглядаючи апеляційну скаргу, зазначив таке. В обґрунтування апеляційної скарги апелянт зазначає, що судом першої інстанції в порушення Закону не було залучено учасником провадження у справі про банкрутство державний орган у справах нагляду за страховою діяльністю, що є порушення судом першої інстанції норм процесуального права. Відповідно до 35 Закону України «Про страхування» державний нагляд за страховою діяльністю здійснюється з метою дотримання вимог законодавства України про страхування, ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та захисту інтересів страхувальників.

Отже, виходячи з наведеного, можна дійти висновку, що не залучивши державний орган у справах нагляду за страховою діяльністю, суд першої інстанції порушив норми процесуального права, що призвело до неправильного вирішення справи, оскільки саме на державний орган у справах нагляду за страховою діяльністю покладено обов'язки, наведені у статті 35 Закону України «Про страхування», а саме запобігання неплатоспроможності страховиків та захисту інтересів страхувальників [138].

Арбітражний керуючий у справі про банкрутство страховика повинен скласти іспит за програмою підготовки арбітражних керуючих у справах про банкрутство страхових організацій [90]. Тобто для участі у справі про банкрутство страховика арбітражному керуючому потрібно пройти ще додаткове навчання, щоб орієнтуватися у специфіці даної категорії справ.

Так, показовим є наступний приклад із судової практики. 23 квітня 2021 року ТОВ «Інкомфінанс» звернулося до Господарського суду Запорізької області з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство Товариства з додатковою відповідальністю «Страхова компанія Бізнес Страхування». Оскільки, ТОВ «Інкомфінанс» до заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство, додана заява арбітражного керуючого С. про надання згоди на виконання повноважень розпорядника майна Товариства з додатковою відповідальністю «Страхова компанія Бізнес Страхування», підготовче засідання суду у даній справі призначено без застосування автоматизованої системи з визначення кандидатури арбітражного керуючого. Згідно даної заяви, С. має свідоцтво про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) № 520 від 28 березня 2013 року. На випадок завдання шкоди кредиторам чи боржнику, його професійна діяльність арбітражного керуючого застрахована, про що укладено договір страхування відповідальності арбітражного керуючого. Не належить до жодної категорії осіб передбаченими приписами ч. 3 ст. 28 КУзПБ, судимостей за вчинення корисливих злочинів та заборони суду займатися

діяльністю арбітражного керуючого не має та не є заінтересованою особою стосовно боржника, кредиторів. Окрім того, С. був складений іспит за програмою підготовки арбітражних керуючих у справах про банкрутство страхових організацій та отримано свідоцтво про проходження підготовки у справах про банкрутство страхових організацій № 05 від 29 січня 2016 року. Враховуючи наявність в матеріалах справи пропозиції ініціюючого кредитора щодо кандидатури арбітражного керуючого для виконання обов'язків розпорядника майна по даній справі та заяви арбітражного керуючого С. про згоду на участь у даній справі, Господарський суд Запорізької області, з огляду на набрання чинності змін, внесених до КУзПБ, прийшов до висновку про необхідність призначення розпорядником майна боржника арбітражного керуючого С. [176]

Також для банкрутства страховиків визначено особливості черговості задоволення вимог кредиторів. Зокрема, відповідно до ч. 9 ст. 92 КУзПБ:

«У разі визнання господарським судом страховика банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури вимоги кредиторів за договорами страхування першої черги підлягають задоволенню в такому порядку:

у першу чергу – вимоги за договорами особистого страхування, передбачені частиною восьмою цієї статті;

у другу чергу – вимоги фізичних осіб за іншими договорами страхування, передбачені частиною восьмою цієї статті;

у третю чергу – вимоги юридичних осіб за іншими договорами страхування, передбачені частиною восьмою цієї статті;

у четверту чергу – вимоги за договорами особистого страхування, передбачені частиною сьомою цієї статті;

у п'яту чергу – вимоги фізичних осіб за іншими договорами страхування, передбачені частиною сьомою цієї статті;

у шосту чергу – вимоги юридичних осіб за іншими договорами страхування, передбачені частиною сьомою цієї статті» [90].

Такий особливий порядок черговості задоволення вимог кредиторів у справах про банкрутство страховиків зумовлений специфікою діяльності страхових організацій.

Додаткові вимоги до арбітражного керуючого у відповідній справі стосуються не лише банкрутства страховиків. Так, розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор професійного учасника ринків капіталу та організованих товарних ринків повинен мати сертифікат, що видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, на право вчинення дій, пов'язаних з безпосереднім провадженням відповідного виду професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках.

Особливості сільськогосподарського виробництва (сезонність, істотна залежність від природнокліматичних умов, використання живих організмів і природних ресурсів як основних засобів виробництва тощо) зумовлює необхідність законодавчого закріплення специфіки відновлення платоспроможності й банкрутства суб'єктів аграрного підприємництва [89, с. 168].

У зв'язку з наведеним, ряд особливостей передбачено для банкрутства фермерського господарства. Так, підставою для визнання фермерського господарства банкрутом є його неспроможність задовольнити протягом шести місяців після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт вимоги кредиторів за грошовими зобов'язаннями та/або виконати зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування, повернення невикористаних коштів Фонду соціального страхування України. Заява голови фермерського господарства про відкриття провадження у справі про банкрутство подається до господарського суду за наявності письмової згоди всіх членів фермерського господарства. З цього приводу Т.О. Коваленко звертає увагу на те, що не врегульованим залишається питання ініціювання головою фермерського

господарства справи про банкрутство такого господарства при наявності заперечень з боку одного або декількох його членів [88, с. 87].

Головою фермерського господарства у двомісячний строк з дня прийняття господарським судом заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство фермерського господарства може бути подано до господарського суду план відновлення платоспроможності фермерського господарства. У разі якщо здійснення заходів, передбачених планом відновлення платоспроможності фермерського господарства, дасть змогу фермерському господарству, зокрема за рахунок доходів, які можуть бути одержані після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт, погасити вимоги за грошовими зобов'язаннями, господарським судом вводиться процедура розпорядження майном фермерського господарства [90]. У зв'язку з цим В.К. Богатир зауважує: «Процедура розпорядження майном фермерського господарства включає в себе реалізацію заходів з плану відновлення платоспроможності фермерського господарства та вводиться на строк закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт з урахуванням часу, необхідного для реалізації вирощеної (виробленої та переробленої) сільськогосподарської продукції, що не може перевищувати 15 місяців. Можна сказати, що це одночасно процедура розпорядження майном та санації» [9, с. 175].

В.В. Панченко вказує, що розглядаючи справи про банкрутство сільськогосподарських підприємств, суди повинні враховувати, що такі суб'єкти господарювання мають відмінні риси, обумовлені особливим характером їх діяльності, яка пов'язана з використанням земельних ділянок сільськогосподарського призначення як основного засобу виробництва, капіталоємністю вкладень у сільськогосподарське виробництво, сезонністю та іншими ризиками, що пов'язані з процесом виробничо-господарської діяльності цих підприємств [115, с. 116].

Відповідно до положень ст. 96 КУзПБ державні підприємства та підприємства, у статутному капіталі яких частка державної власності

перевищує 50 відсотків, подають на розгляд кредиторів план санації, погоджений з органом (суб'єктом), уповноваженим управляти державним майном. У разі якщо боржник є державним підприємством або підприємством, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків, господарський суд залучає до участі у справі про банкрутство представників органу, уповноваженого управляти державним майном, з повідомленням про відкриття провадження у справі про банкрутство такого підприємства. У разі відкриття провадження у справі про банкрутство державного підприємства або підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків, участь у зборах кредиторів та роботі комітету кредиторів можуть брати з правом дорадчого голосу представники органу, уповноваженого управляти державним майном.

Таким чином, органи, уповноважені управляти державним майном у відповідній сфері, відіграють суттєву роль у справах про банкрутство державних підприємств. У науковій літературі з цього приводу відзначається, що позиція та інтереси такого органу щодо ходу процедури банкрутства може кардинально відрізнятись від позиції та інтересів боржника, арбітражного керуючого або кредиторів, та без відсутності позитивної згоди якого стає неможливим затвердити мирову угоду, план санації або перелік ліквідаційної маси для продажу. Державні підприємства, щодо яких здійснюються судові процедури розпорядження майном, санації або ліквідації, знаходячись у процедурі банкрутства, в багатьох випадках продовжують здійснювати господарську діяльність та залишаються задіяними у таких надважливих сферах народного господарства, як оборонна промисловість чи житлово-комунальні послуги [73, с. 291–292].

З метою виконання заходів з підготовки підприємств до перетворення та безоплатної передачі майна у порядку, передбаченому Законом України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» [147], майно державного

підприємства, яке є учасником Державного концерну «Укроборонпром», господарського товариства, визначеного ч. 1 ст. 1 Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності», щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство, на підставі ухвали господарського суду заміняється іншим майном, ринкова вартість якого не менша за ринкову вартість майна, щодо якого встановлено обтяження щодо розпорядження та яке заміняється, у тому числі майном, переданим відповідному суб'єкту господарювання (боржнику) за рішенням уповноваженого суб'єкта управління. Ухвала господарського суду постановляється на підставі клопотання боржника, уповноваженого суб'єкта управління або суб'єкта управління. Відповідно до ухвали господарського суду щодо майна боржника, яке замінюється, підлягають скасуванню заходи із забезпечення вимог кредиторів, у тому числі арешти майна, інші обтяження щодо розпорядження таким майном, і таке майно за рішенням уповноваженого суб'єкта управління може бути передано боржником у порядку, передбаченому Законом України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності». Задоволення вимог кредиторів може здійснюватися боржником за рахунок переданого уповноваженим суб'єктом управління іншого майна [90].

Ч. 2 ст. 2 КУзПБ передбачено, що законодавство про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом не поширюється на банки, які виводяться з ринку або ліквідуються відповідно до законів України «Про банки і банківську діяльність» та «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Проведення у справі про визнання емітента іпотечних облігацій неплатоспроможним (банкрутом) здійснюється у порядку, передбаченому цим Кодексом, з урахуванням норм Закону України «Про іпотечні облігації». Проведення у справі про визнання інституту спільного інвестування неплатоспроможним (банкрутом) здійснюється у порядку, передбаченому КУзПБ, з урахуванням норм Закону України «Про

інститути спільного інвестування». Проведення у справі про визнання суб'єкта підприємницької діяльності, який є стороною договору щодо фінансових інструментів та/або стороною одного або декількох деривативних контрактів, неплатоспроможним (банкрутом) здійснюється з урахуванням особливостей, передбачених законодавством.

Також Прикінцевими та перехідними положеннями КУЗПБ встановлено особливості застосування положень КУЗПБ до окремих державних підприємств:

– справи про банкрутство щодо Державного акціонерного товариства «Чорноморнафтогаз» до 31 грудня 2022 року не порушуються, а порушені провадження у справах про банкрутство Державного акціонерного товариства «Чорноморнафтогаз» підлягають припиненню, крім випадків, якщо ліквідація відбувається за рішенням власника (п. 1-1);

– не допускається відкриття проваджень у справах про банкрутство господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі, визначених ч. 1 ст. 1 Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності», крім тих, що ліквідуються за рішенням боржника, протягом трьох років з дня набрання чинності цим Законом (п. 1-3);

– на період та з метою здійснення заходів з реорганізації державних унітарних комерційних підприємств, які є учасниками Державного концерну «Укроборонпром», передбачених Законом України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності», до зазначених підприємств не застосовуються норми цього Кодексу в частині заборони проведення реорганізації підприємств, щодо яких відкрито провадження у справі про банкрутство (п. 1-4);

– на період дії Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» у разі недостатності для задоволення вимог усіх кредиторів однієї черги коштів, одержаних від продажу майна резидента Дія Сіті – банкрута, спочатку задовольняються вимоги кредиторів, які мають

щодо таких вимог переважні права, передбачені Законом України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», пропорційно до суми таких вимог (п. 1-5);

– на час дії Закону України «Про заходи, спрямовані на врегулювання заборгованості теплопостачальних та теплогенеруючих організацій та підприємств централізованого водопостачання і водовідведення за спожиті енергоносії» господарський суд відмовляє у відкритті провадження у справі про банкрутство, якщо боржника включено до реєстру підприємств, що беруть участь у процедурі врегулювання заборгованості відповідно до вищезазначеного Закону (п. 4-1) [90].

Крім власне положень КУЗПБ, рядом спеціальних законів також встановлено заборону на відкриття провадження у справах про банкрутство щодо окремих боржників – державних підприємств.

Наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності державних вугледобувних підприємств» справи про банкрутство державних вугледобувних підприємств до 1 січня 2022 року не порушуються. Провадження у справах про банкрутство державних вугледобувних підприємств, порушені до дня набрання чинності цим Законом, підлягають припиненню, крім випадків, якщо ліквідація відбувається за рішенням власника [143]. Частина 10 ст. 7 Закону України «Про трубопровідний транспорт» встановлює: «Щодо державних підприємств, що провадять діяльність з транспортування магістральними трубопроводами і зберігання у підземних газосховищах, Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України», дочірніх та заснованих нею підприємств, а також підприємств, утворених внаслідок реорганізації (злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення) державних підприємств, що провадять діяльність з транспортування магістральними трубопроводами і зберігання у підземних газосховищах, Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України», дочірніх та заснованих нею підприємств, не може бути порушено справу про банкрутство» [148]. Відповідно до положень п. 3.7.

ст. 3 Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» внесення підприємства паливно-енергетичного комплексу до Реєстру підприємств паливно-енергетичного комплексу, що беруть участь у процедурі погашення заборгованості, та користування його даними, є підставою для повернення господарським судом без розгляду заяви про порушення провадження у справі про банкрутство [146].

Із наведеного вбачається, що окремих категорій боржників є досить багато, що зумовлює необхідність їхньої класифікації. Так, окремі категорії боржників за критерієм джерела правого регулювання слід поділити на наступні види:

- окремі боржники, процедура банкрутства яких регулюється КУзПБ (страховики, фермерські господарства);

- окремі боржники, процедура банкрутства яких регулюється КУзПБ, але щодо яких процедура банкрутства не порушується до певного часу (Державне акціонерне товариство «Чорноморнафтогаз», господарські товариства в оборонно-промисловому комплексі, визначені частиною першою статті 1 Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності»);

- окремі боржники, на яких не розповсюджуються положення КУзПБ (банки);

- окремі боржники, процедура банкрутства яких регулюється нормами КУзПБ з урахуванням положень інших законів (емітент іпотечних облігацій, інститут спільного інвестування).

За критерієм спеціалізації арбітражного керуючого окремі категорії боржників слід поділити на наступні види:

- арбітражний керуючий повинен скласти іспит за програмою підготовки арбітражних керуючих у справах про банкрутство страхових організацій (страховики);

- арбітражний керуючий повинен мати сертифікат, що виданий незалежним органом (професійний учасник ринків капіталу та організованих товарних ринків);

- арбітражний керуючий діє на загальних підставах.

Державні підприємства мають особливу цінність для економіки держави, виступають стратегічними об'єктами, відносно яких держава вживає низку оптимальних заходів для запобігання банкрутства, а коли вони стають неплатоспроможними, – застосовує особливі шляхи відновлення їхньої платоспроможності, використовуючи, зокрема, процедуру санації [38, с. 72]. Л. Грабован, за результатами дослідження судової практики у справах про банкрутство державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків, доходить висновку, що практика розгляду справ цієї категорії свідчить про те, що для вирішення питання щодо закриття справ про банкрутство державного підприємства, разом із застосуванням КУзПБ, та всього масиву законів, які регулюють діяльність окремих суб'єктів, слід враховувати такі обставини: правовий статус боржника; вид діяльності; наявність рішення про його приватизацію; віднесення до переліку об'єктів, що не підлягають приватизації; його фінансовий стан; тривалість провадження справи, причини; процедуру, яка застосована до боржника та її ефективність; проведення господарської діяльності боржником із можливістю отримання доходу; можливість досягнення мети справи про банкрутство (задоволення вимог кредиторів і відновлення платоспроможності боржника) без застосування процедур, які заборонені; позицію органу уповноваженого управляти майном державного підприємства та сторін справи (кредиторів і боржника), державного органу з питань банкрутства [44, с. 53].

Ряд особливостей виникає під час розгляду справ про банкрутство забудовників. При цьому КУзПБ, так само як і попередній Закон про банкрутство, не містить законодавчих норм, які б урегульовували питання, що виникають під час розгляду даної категорії справ. Хоча О.О. Квасніцькою

ще у 2013 році було обгрунтовано позицію щодо необхідності доповнення розділу VI «Особливості банкрутства окремих категорій суб'єктів підприємницької діяльності» Закону про банкрутство статтею про «Особливості банкрутства забудовника» [87, с. 212]. На сучасному етапі О.О. Квасніцька також наголошує, що наявність спеціальних норм в КУЗПБ з приводу провадження справи про банкрутство забудовника дозволить визначитися з критеріями віднесення інвесторів до числа потерпілих та надати їм статус кредиторів з особливими правами, визначивши їх місце в реєстрі вимог кредиторів, черговістю задоволення таких вимог, порядком проведення зборів учасників будівництва з чітко визначеною компетенцією, тим самим вказуючи на пріоритетність положення інвесторів при банкрутстві забудовника та надаючи додаткову можливість відстояти свої права навіть у випадку пропуску строку на звернення з вимогами до боржника-збудовника [86, с. 70].

Станом на вересень 2020 року за підрахунками експертів, в Україні перебувало 150 недобудованих об'єктів, майже половина з яких – у столиці [170]. І за кожним таким «замороженим» будівництвом – сотні інвесторів, які вклали свої грошові кошти у будівництво майбутнього житла. А захистити свої права у випадку банкрутства забудовника не можуть. Проблема у характері вимог таких кредиторів до боржника-збудовника: вони не носять грошового характеру.

Так, у провадженні Господарського суду Одеської області перебуває справа про банкрутство ТОВ «Південбуд», порушена ухвалою місцевого господарського суду від 11 січня 2016 року в загальному порядку, передбаченому законодавством про банкрутство.

Ухвалою Господарського суду Одеської області від 6 вересня 2017 року відмовлено 22-м заявникам у задоволенні їх заяв про грошові вимоги та про збільшення грошових вимог до ТОВ «Південбуд» у повному обсязі. Постановою Одеського апеляційного господарського суду від 10 жовтня 2017 року ухвалу Господарського суду Одеської області від 6 вересня 2017 року

залишено без змін. Суди першої та апеляційної інстанцій, відмовляючи у визнанні кредиторських вимог заявників, вказали, що відносно боржника введено процедуру розпорядження майном, яка не припиняє його підприємницьку діяльність, і, як наслідок, зобов'язання боржника за договорами з інвесторами підлягають виконанню в натурі, а боржник зобов'язаний передати у власність цим фізичним особам як інвесторам квартири після введення будинку в експлуатацію. У заяві з грошовими вимогами кредитори посилались на невиконання боржником зобов'язань з будівництва об'єкта та передачі квартири, отже, у кредиторів є вимоги до боржника щодо передачі квартири, а кредитори з речово-правовими вимогами не можуть звертатися до боржника та брати участь у справі про банкрутство. Апеляційний господарський суд додатково вказав, що в судовому засіданні інвестори та пайовики підтвердили, що вони не заперечують проти отримання квартир після здачі будинку в експлуатацію та відхилив посилання скаргників на частину другу статті 23 Закону про банкрутство, оскільки фізичні особи заявляли саме грошові вимоги, а не майнові, виражені у грошовому еквіваленті.

Велика Палата Верховного Суду, переглядаючи зазначені рішення, дійшла висновку, що інвестиційний договір, як окремий вид цивільно-правових договорів може містити положення різних видів цивільно-правових договорів залежно від предмету та цілей інвестування (договору про спільну діяльність, капітального будівництва, кредитування, купівлі-продажу, довірчого управління майном). Відтак, зазначений договір передбачає як грошові, так майнові права (обов'язки) сторін договору. У зв'язку з цим справу було направлено на новий розгляд до місцевого господарського суду [131].

Проте не зважаючи на наявність вказаної правової позиції, правовий статус інвесторів у справі про банкрутство забудовника залишається невизначеним, а отже, – незахищеним.

Природньо, що найбільш оптимальний спосіб захисту прав інвесторів забудовника-банкрута – це отримати квартиру. Однак можливість задоволення такої вимоги інвестора залежить від стадії, на якій знаходиться будівництво. Якщо будинок уже зданий в експлуатацію, то проблем не виникає. Якщо ж будинок уже фактично зведений, і є дозвіл на введення його в експлуатацію, але інвестори не встигли підписати акти про передачу квартир, то у такому разі інвестор може отримати квартиру тільки за таких умов:

більше половини кредиторів згодні на передачу квартир;

майна, що залишиться після передачі квартир, вистачає на оплату вимог інших кредиторів;

об'єкт не закладено у інших осіб;

житлових приміщень, наявних або побудованих в майбутньому, достатньо, щоб задовольнити вимоги всіх охочих отримати квартири [94].

Якщо ж будинок ще недобудовано, то тут все складніше. Інвесторам слід були би звертатися до суду з позовом у межах справи про банкрутство про визнання права власності або майнових прав на об'єкт незавершеного будівництва. Але судова практика у даному питанні досить неоднозначна, у зв'язку з чим захистити права інвесторів у подібний спосіб не завжди можливо. Крім того, у такому випадку інвестори перетворюються на співвласників об'єкту незавершеного будівництва і далі їм своїми силами доводиться шукати кошти і нових підрядників для закінчення будівництва свого будинку. А це все – зайвий час та витрачені кошти.

Народні депутати наразі ведуть законотворчу роботу з метою захисту прав інвесторів у випадку неплатоспроможності забудовника. Однак до цих пір жодного законопроекту (а було їх достатньо) не прийнято Верховною Радою. З останніх законопроектів, які перебувають на розгляді Верховної Ради України, заслуговує на увагу Проект Закону «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому», зареєстрований за № 5091 від 17 лютого 2021 року. Так, даним

законопроектом пропонується визначити особливості, пов'язані з цивільним оборотом об'єктів незавершеного будівництва та майбутніх об'єктів нерухомості, право на виконання будівельних робіт щодо яких отримано з дати набрання чинності цим Законом (якщо законом не визначено інше), та спрямований на гарантування державою речових прав на об'єкти незавершеного будівництва та майбутні об'єкти нерухомості. У контексті банкрутства забудовника важливою є пропозиція авторів законопроекту запровадити гарантійну частку будівництва об'єкта нерухомого майна (далі – гарантійна частка), під якою пропонується розуміти сукупність майбутніх об'єктів нерухомості в одному подільному об'єкті незавершеного будівництва (у кожній черзі будівництва/кожному пусковому комплексі), речові права на які обтяжуються з метою гарантування добудови відповідного об'єкта незавершеного будівництва іншими особами (у тому числі у зв'язку з банкрутством, фінансовою неспроможністю замовника будівництва/девелопера будівництва). Ст. 8 законопроекту, яка іменується «Гарантійна частка», передбачає, що під час первинної державної реєстрації за замовником будівництва/девелопером будівництва спеціального майнового права на майбутні об'єкти нерухомості замовник будівництва/девелопер будівництва зобов'язаний визначити гарантійну частку. Розмір гарантійної частки визначається Кабінетом Міністрів України у відсотковому відношенні до сукупної (загальної) площі майбутніх об'єктів нерухомості в подільному об'єкті незавершеного будівництва відповідно до проектної документації на будівництво об'єкта. До гарантійної частки включаються майбутні об'єкти нерухомості, спеціальне майнове право на які зареєстровано за замовником будівництва/девелопером будівництва. Обтяження гарантійної частки припиняється:

одночасно з державною реєстрацією права власності на перший об'єкт нерухомого майна, щодо якого зареєстровано спеціальне майнове право на майбутній об'єкт нерухомості у складі подільного об'єкта незавершеного будівництва (відповідної черги будівництва та/або пускового комплексу);

на підставі рішення суду з метою добудови відповідного об'єкта незавершеного будівництва іншими особами (у тому числі у зв'язку з банкрутством, фінансовою неспроможністю замовника будівництва/девелопера будівництва) [150].

Пропонована законопроектом «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому» гарантійна частка може стати хоч якоюсь гарантією захисту прав інвесторів на випадок банкрутства забудовника. Проте недоліком вказаного законопроекту, на нашу думку, є відсутність положень про внесення відповідних змін до КУзПБ.

На нашу думку, інвесторам забудовника слід надати право вибору: або вимагати від неплатоспроможного забудовника передачі об'єктів незавершеного будівництва або відмовитися від договору, укладеного із забудовником і стати конкурсним кредитором у справі про банкрутство забудовника з грошовими вимогами у розмірі фактично сплачених коштів у рахунок виконання договору. Також при банкрутстві забудовника необхідно передбачити особливих учасників – інвесторів-збудовників (називати їх інвесторами вважаємо недоцільним з огляду на те, що КУзПБ уже оперує таким терміном, але дещо в іншому значенні). Під інвесторами-збудовниками у справі про банкрутство пропонуємо розуміти фізичних та юридичних осіб, які на підставі інвестиційного договору мають немайнові чи грошові вимоги до забудовника, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство.

У багатьох європейських країнах, де «заморожування» будівництва, на відміну від України, зустрічаються вкрай рідко, права інвесторів є захищеними від банкрутства забудовника шляхом надання інвестору банківських або страхових гарантій. Так, у Республіці Польща забудовник зобов'язаний надати інвестору банківські або страхові гарантії, відповідно до яких банк або страхова компанія поверне інвестору кошти, сплачені забудовнику у випадку: оголошення забудовника банкрутом; скасування

інвестором контракту. В Італії забудовник повинен отримати поручительські гарантії на забезпечення виконання ним своїх зобов'язань (в тому числі, у випадку банкрутства). За умовами договору у Франції забудовник зобов'язаний надати фінансові гарантії завершення будівництва на випадок банкрутства, ліквідації бізнесу або неспроможності виконати умови договору [75].

Таким чином, враховуючи відсутність в чинному українському законодавстві достатніх гарантій прав та інтересів осіб, які виступають в якості інвесторів будівництва, варто підтримати позицію науковців, які пропонують внести зміни до законодавства України про банкрутство в частині закріплення особливостей банкрутства забудовника.

3.2. Особливості правового статусу боржників – фізичних осіб у справі про банкрутство

Інститут банкрутства є необхідним інструментом сучасної ринкової економіки, який повинен не тільки стимулювати підприємства до ефективного використання активів і захисту інтересів кредиторів, а також виконує функцію фінансового оздоровлення боржника [21, с. 13]. В умовах важкої економічної ситуації в Україні, що має місце сьогодні, десятки тисяч людей потрапили у важке фінансове становище і не в змозі виплачувати свої кредити банкам. Після застосування до таких боржників інститутів виконавчого провадження «проблемні» позичальники залишаються з мінімумом майна. На відміну ж від виконавчого провадження, механізм банкрутства фізичних осіб має ряд переваг, пов'язаних з наданням пільг громадянину, можливістю врегулювання його боргів [182, с. 213]. Як вірно зазначає О.М. Бірюков, споживче банкрутство є не тільки і не стільки правовим механізмом розв'язання проблем заборгованості, а й засобом підтримки економіки, який виконує важливі завдання у соціальній сфері [6,

с. 64].

Досліджуючи досвід правового регулювання банкрутства у різних країнах, можна побачити, що у світі відсутня єдина, оптимальна модель процедури банкрутства, яка б підходила для всіх країн [16, с. 54]. У багатьох зарубіжних країнах фізична особа може визнаватися банкрутом незалежно від статусу суб'єкта підприємницької діяльності. Так, у Канаді процедура банкрутства фізичних осіб влаштована таким чином, що держава на ній заробляє. Переважну більшість банкрутств у позасудовому порядку оформлює Служба суперіндентанта з банкрутства (ССБ) [193]. У Німеччині, Великобританії, Польщі та Франції дія законодавства про банкрутство також поширюється як на фізичних осіб – підприємців, так і на тих, що не здійснюють підприємницьку діяльність.

Як зазначає А. Бутирський, згідно із дослідженням Світового банку за 2017 рік Україна посідає 149 місце у світі за критерієм «Вирішення неплатоспроможності», що є досить показовим і відображає реальний стан законодавства про неспроможність. Наведені обставини зумовили необхідність розробки концепції удосконалення законодавства про неспроможність, яка дала б змогу зробити інститут банкрутства реально діючим інструментом із повернення боргів кредиторам [25, с. 87]. Однак банкрутство фізичних осіб фактично «відірвано» від інших механізмів банкрутства і становить окрему, не інтегровану у КУзПБ, систему правових норм.

З цього приводу професор Б.М. Поляков справедливо відзначає, що легкість відкриття справи, непривабливість процедури врегулювання боргів, не виправдано занижена правова відповідальність за банкрутство, простота в позбавленні від боргових зобов'язань призведуть до масового неповернення громадянами кредитів і, як наслідок, спровокують стрибок інфляції [119]. О.А. Зуєва вказує на досить гуманний характер як самої процедури банкрутства фізичної особи в Україні, так і її наслідків, порівняно з європейськими країнами. Це пов'язано знову ж таки із триваючими

процесами в державі, які й стали передумовами закріплення можливості банкрутства фізичної особи у вітчизняному законодавстві [201, с. 82].

Поряд з цим, не зважаючи на привабливість інституту неплатоспроможності фізичних осіб, доводиться констатувати невелику кількість таких справ по Україні. Причиною цього, на думку В. Артимова та А. Морозюка, є складність входження у процедуру для громадян. Складність ця полягає в необхідності залучення кваліфікованих спеціалістів для підготовки заяви та додатків до неї. Стримувальним чинником є також сума обов'язкового авансування винагороди арбітражного керуючого за три місяці виконання повноважень, яка підлягає сплаті на депозитний рахунок суду до подання заяви (з 01.01.2021 складає 34050 грн.) [3, с. 18].

Дійсно, для того, щоб відкрити провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, боржнику слід зібрати та оформити немалий пакет документів (на практиці це мінімум 30 додатків до заяви). При чому, не зважаючи на досить детальну регламентацію у КУзПБ вимог до такої заяви, суди досить часто залишають заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність без руху через брак певних документів.

Так, відповідно до ст. 116 КУзПБ, «У заяві про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність зазначаються:

- 1) найменування господарського суду, до якого подається заява;
- 2) ім'я боржника, його місце проживання, реєстраційний номер облікової картки платника податків та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті), номер засобу зв'язку боржника, його адреса електронної пошти (за наявності);
- 3) виклад обставин, що стали підставою для звернення до суду;
- 4) перелік документів, що додаються до заяви.

До заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність

додаються:

1) довіреність чи інший документ, що засвідчує повноваження представника, якщо заяву підписано представником;

2) документи, що підтверджують наявність (відсутність) у боржника статусу фізичної особи – підприємця;

3) конкретизований список кредиторів і боржників із зазначенням загальної суми грошових вимог кредиторів (боржників), а також щодо кожного кредитора (боржника) - його імені або найменування, його місцезнаходження або місця проживання, ідентифікаційного коду юридичної особи або реєстраційного номера облікової картки платника податків та номера паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті), суми грошових вимог (загальної суми заборгованості, заборгованості за основним зобов'язанням та суми неустойки (штрафу, пені) окремо), підстав виникнення зобов'язань, а також строку їх виконання згідно із законом або договором;

4) опис майна боржника, що належить йому на праві власності, із зазначенням місцезнаходження або місця зберігання майна;

5) копії документів, що підтверджують право власності боржника на майно;

6) перелік майна, що перебуває у заставі (іпотеці) або є обтяженим в інший спосіб, його місцезнаходження, вартість, а також інформація про кожного кредитора, на користь якого вчинено обтяження майна боржника, - ім'я або найменування, місцезнаходження або місце проживання, ідентифікаційний код юридичної особи або реєстраційний номер облікової картки платника податків та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті), сума

грошових вимог, підстава виникнення зобов'язань, а також строк їх виконання згідно із законом або договором;

7) копії документів про вчинені боржником (протягом року до дня подання заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність) правочини щодо належного йому нерухомого майна, цінних паперів, часток у статутному капіталі, транспортних засобів та угоди на суму не менше 30 розмірів мінімальної заробітної плати;

8) відомості про всі наявні рахунки боржника (у тому числі депозитні рахунки), відкриті в банках та інших фінансово-кредитних установах в Україні та за кордоном, їх реквізити, із зазначенням сум грошових коштів на таких рахунках;

9) копія трудової книжки (за наявності);

10) відомості про роботодавця (роботодавців) боржника;

11) декларація про майновий стан боржника за формою, затвердженою державним органом з питань банкрутства;

12) докази авансування боржником на депозитний рахунок суду винагороди керуючому реструктуризацією за три місяці виконання повноважень;

13) інформація про наявність (відсутність) непогашеної судимості за економічні злочини;

14) інші документи, що підтверджують наявність підстав, визначених статтею 115 цього Кодексу.

Разом із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржник зобов'язаний подати пропозиції щодо реструктуризації боргів (проект плану реструктуризації боргів)» [90].

Всупереч тому, що ст. 116 КУзПБ нібито максимально детально регламентує перелік документів, що додаються до заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, на практиці дуже багато таких заяв залишаються господарськими судами без руху із зазначенням недоліків та необхідності подання ще додаткових документів.

Наприклад, Господарський суд Тернопільської області ухвалою від 08 травня 2020 року у справі № 921/282/20 залишив без руху заяву про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, у точу числі, у зв'язку з невідповідністю її вимогам, що пред'являються ГПК України до змісту позовних заяв. Так, даною ухвалою встановлено спосіб усунення недоліків заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність шляхом подання до суду:

- відомостей про дату припинення погашення кредитів, розмір двох останніх планових платежів згідно з кредитними договорами та розмір фактичних платежів боржника.

- документів, що підтверджують наявність (відсутність) у боржника статусу фізичної особи – підприємця;

- конкретизованого списку кредиторів та боржників заявника, в якому повинно бути зазначено:

- підстави виникнення зобов'язань з посилання на відповідні Договори;

- щодо кредитора гр. Н. – реєстраційний номер облікової картки платника податків та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті) (вказано лише серія і номер паспорта без доказів відповідної відмітки в паспорті);

- зазначення доказів, які не можуть бути подані разом із позовною заявою (за наявності); зазначення щодо наявності у позивача або іншої особи оригіналів письмових або електронних доказів, копії яких додано до заяви;

- попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат які позивач поніс і які очікує понести в зв'язку із розглядом справи;

- підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав [179].

На нашу думку, ГПК України дійсно є актом загальної дії по

відношенню до спеціального акту – КУзПБ. Але вимоги щодо позовної заяви не можуть повністю поширюватися на вимоги до заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, оскільки такі вимоги визначені спеціальним законодавством про банкрутство. Тим паче, судові витрати у справі про неплатоспроможність фізична особа в принципі не може заявляти, тому і немає сенсу визначати їх попередній розрахунок.

Що стосується підстав для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, то вони визначені у ч. 2 ст. 115 КУзПБ і цей перелік не є вичерпним. Враховуючи це, процедури банкрутства є досить доступними для фізичних осіб з точки зору законодавчих фільтрів для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи.

Не зважаючи на те, що для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність достатньо існування хоча би однієї з підстав, передбачених ч. 2 ст. 115 КУзПБ, деякі господарські суди вимагають від боржника подання доказів існування одночасно всіх чотирьох підстав, визначених у КУзПБ.

Так, наприклад, Ухвалою Господарського суду Рівненської області від 07 червня 2021 року у справі № 918/432/21 заяву особи про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність залишено без руху і вказано на необхідність у 5-денний строк з дня отримання ухвали про залишення заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність без руху, через відділ канцелярії та документального забезпечення Господарського суду Рівненської області подати суду:

- документи, що підтверджують наявність (відсутність) у боржника статусу фізичної особи – підприємця;

- відомості про всі наявні рахунки боржника (у тому числі депозитні рахунки), відкриті в банках та інших фінансово-кредитних установах в Україні та за кордоном, їх реквізити за стандартом IBAN, із зазначенням сум грошових коштів на таких рахунках;

- докази, які підтверджують, що боржник припинив погашення

кредитів чи здійснення інших планових платежів у розмірі більше 50 відсотків місячних платежів за кожним з кредитних та інших зобов'язань упродовж двох місяців;

– актуальні докази про існування інших обставин, які підтверджують, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі (загроза неплатоспроможності);

– докази про проживання боржника та членів його сім'ї у будинку, який знаходиться за вказаною у заяві боржником адресою;

– докази про відсутність іншого нерухомого майна (квартири, житлового будинку) у боржника та членів його сім'ї [177].

Верховний Суд у постанові від 17 червня 2021 року у справі № 926/2987-б/20 звернув увагу, що перелік підстав, визначених ч. 2 ст. 115 КУзПБ для порушення провадження у справі про банкрутство фізичної особи, не є вичерпним, оскільки п. 4 ч. 2 ст. 115 КУзПБ передбачено можливість «існування інших обставин, які підтверджують, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі (загроза неплатоспроможності)». Подібних висновків дійшов Верховний Суд у постанові від 10 вересня 2020 року у справі № 902/227/20. При цьому, колегія суддів зауважила, що право боржника звернутися із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність не стоїть у залежності від наявності у сукупності всіх чотирьох підстав, передбачених ч. 2 ст. 115 КУзПБ [136].

З урахуванням зазначеної постанови Верховного Суду, у майбутньому очікується, що суди уже не будуть залишати без руху заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність з підстав, що заявником не доведено існування одночасно всіх чотирьох підстав, визначених ч. 2 ст. 115 КУзПБ.

Проблеми, що виникають під час застосування процедур банкрутства до фізичних осіб, не є унікальними тільки для України. Так, наприклад, у Республіці Польща споживчі банкрутства були запроваджені ще Законом

від 05 грудня 2008 року, який набрав чинності 31 березня 2009 року. Зокрема, польський законодавець запровадив інститут банкрутства фізичних осіб 05 грудня 2008 року шляхом внесення змін до Закону «Про банкрутство» від 28 лютого 2003 року. Основною метою запровадження цього інституту було обмеження соціального відчуження та створення фізичним особам, котрі не здійснюють підприємницьку діяльність, можливості для подальшого життя без обтяжень [27, с. 28]. Як і у випадку банкрутства підприємців, нововведені положення про споживчі банкрутства вимагали фінансування провадження за рахунок активів боржника. Це призвело до парадоксальної ситуації, коли більшість боржників були занадто бідними, щоб дозволити собі власне банкрутство, і створило спонукальний стимул приховувати деякі активи від кредиторів, щоб мати можливість фінансувати провадження [200, с. 25].

Відповідно до КУзПБ щодо боржника – фізичної особи застосовуються такі судові процедури: реструктуризація боргів боржника та погашення боргів боржника. При цьому процедура погашення боргів боржника вводиться у справі про неплатоспроможність разом з визнанням боржника банкрутом. В.В. Дутка зазначає, що процедура реструктуризації боргів поєднує в собі елементи процедур розпорядження майном та санації, які застосовуються до юридичних осіб. Тобто тут в одній процедурі одночасно і здійснюється аналіз фінансового стану боржника, і робляться спроби відновити платоспроможність фізичної особи [66, с. 53].

У свою чергу, щодо боржника – юридичної особи застосовуються такі судові процедури, як розпорядження майном боржника, санація боржника та ліквідація банкрута. Також до боржника – юридичної особи може бути застосована досудова санація.

Отже, порівняльний аналіз правового статусу боржника – фізичної особи або фізичної особи – підприємця та юридичної особи у процедурі банкрутства засвідчив певну подібність, не дивлячись на різні назви судових процедур. Однак існують і суттєві відмінності у застосуванні тих чи інших інститутів банкрутства.

Наприклад, з метою наповнення ліквідаційної маси щодо боржників – юридичних осіб може застосовуватись солідарна та субсидіарна відповідальність осіб, які контролюють боржника, що є неможливим по відношенню до фізичної особи – боржника. Адже у процедурі банкрутства учасники банкрута відіграють навіть не другорядну роль, і це цілком логічно, оскільки вони своїми діями чи бездіяльністю довели підприємство до банкрутства і не виконують своїх зобов'язань перед кредиторами [22, с. 80]. Також провадження у справі про неплатоспроможність боржника – фізичної особи або фізичної особи – підприємця може бути відкрито лише за заявою боржника. Остання особливість щодо того, що справа про банкрутство фізичної особи – підприємця може бути відкрита лише за його заявою викликає певні непорозуміння, оскільки фактично унеможлиблюється подання такої заяви кредитором. Правовий статус фізичної особи та фізичної особи – підприємця має принципові відмінності, оскільки ключовим у даному випадку є здійснення підприємницької діяльності, під якою розуміють самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку (ст. 42 ГК України). Отже, за логікою законодавця, здійснюючи підприємницьку діяльність, фізична особа – підприємець не може бути визнана банкрутом, що безсумнівно порушує права кредиторів такої особи.

На думку В.М. Коссака, підхід, що ініціатором процедури банкрутства може бути лише боржник, не зовсім обґрунтований. Кредиторам в перелічених випадках (випадках, коли допускається відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи – А.Г.) слід також надати право на відкриття провадження у справі про неплатоспроможність [96, с. 70]. І.А. Бутирська також наголошує, що порівняно з юридичними особами фізичні особи – підприємці мають низку невиправданих преференцій у частині ініціювання справи про банкрутство, що не є справедливим з точки

зору рівності усіх суб'єктів господарювання і зумовлює нерівне становище кредиторів юридичних осіб і кредиторів фізичних осіб – підприємців [13, с. 94]. На думку Л.М. Загоруй, для ефективного застосування інституту банкрутства фізичної особи – не підприємця доцільно розширити перелік осіб, які мають право подати заяву про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, тобто як боржників, так і кредиторів [74, с. 208]. На думку О.І. Боднарчука та Т.О. Плигач, нині діяльність фізичних осіб-підприємців займає значний обсяг відносин у сфері господарювання. Така популярність викликана спрощеною системою оподаткування. Через фізичних осіб – підприємців оптимізуються грошові платежі значних за обсягами компаній. Виключення фізичних осіб зі списку осіб, проти яких кредитори можуть ініціювати справу про банкрутство, в деяких випадках можуть спричинити невиконання значних обсягів зобов'язань, які юридичні особи «приховують» через діяльність пов'язаних ФОП [10, с. 230].

Підтримуємо позицію згаданих науковців, і вважаємо, що правовий статус фізичних осіб – підприємців більше тяжіє до правового статусу юридичних осіб, аніж до фізичних осіб без статусу підприємця, тому ініціювати справу про неплатоспроможність фізичної особи – підприємця слід дозволити не лише самому боржнику, але і його кредиторам.

КУзПБ у ст. 137 визначив наступні особливості розгляду справ про неплатоспроможність фізичних осіб – підприємців. У разі відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи – підприємця до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань вноситься відповідний запис. Про закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи – підприємця до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань вноситься відповідний запис.

Наведені в КУзПБ особливості навряд чи можна назвати такими, вони є суто технічними і принципово не змінюють правове регулювання банкрутства фізичної особи.

З урахуванням наведеного, пропонуємо банкрутство фізичної особи – підприємця здійснювати за правилами, які застосовуються щодо боржників – юридичних осіб.

Підставою для визнання фізичної особи банкрутом є її нездатність задовольнити вимоги кредиторів за грошовими зобов'язаннями та/або виконати обов'язок із сплати обов'язкових платежів [16, с. 141]. Банкрутство фізичної особи було представлено розробниками КУзПБ як велике благо для таких осіб, які, за словами авторів цього кодексу, нарешті зможуть звільнитись від своїх боргів і почати життя з «чистого аркушу». Спробуємо розібратись, яка ж фактична ситуація з банкрутством фізичних осіб в Україні.

Згідно ст. 131 КУзПБ: «Майно боржника, що підлягає реалізації у процедурі погашення боргів боржника, складає ліквідаційну масу. До складу ліквідаційної маси включається все майно боржника, що перебуває у його власності, а також те, що буде отримано боржником у власність після визнання його банкрутом і до завершення процедури погашення боргів боржника, крім майна, визначеного частинами шостою і сьомою цієї статті та ст. 132 цього Кодексу. До складу ліквідаційної маси може бути включено майно, що є часткою боржника у спільній власності. У такому разі відбувається виділення частки боржника із спільного майна за правилами, передбаченими цивільним законодавством. До складу ліквідаційної маси не включається житло, яке є єдиним місцем проживання сім'ї боржника (квартира загальною площею не більше 60 квадратних метрів або житловою площею не більше 13,65 квадратного метра на кожного члена сім'ї боржника чи житловий будинок загальною площею не більше 120 квадратних метрів) та не є предметом забезпечення, а також інше майно боржника, на яке згідно із законодавством не може бути звернено стягнення. До складу ліквідаційної маси не включаються кошти, що перебувають на рахунках боржника у пенсійних фондах та фондах соціального страхування» [90].

Господарський суд має право за вмотивованим клопотанням боржника та інших учасників провадження у справі про неплатоспроможність

виключити із складу ліквідаційної маси майно боржника, на яке згідно із законодавством може бути звернено стягнення, але воно є необхідним для задоволення нагальних потреб боржника або членів його сім'ї. Господарський суд має право виключити із складу ліквідаційної маси майнові об'єкти вартістю не більше 10 розмірів мінімальної заробітної плати, які є неліквідними чи дохід від реалізації яких істотно не вплине на задоволення вимог кредиторів (ч.ч. 1-2 ст. 132 КУзПБ).

До негативних моментів банкрутства фізичної особи слід віднести те, що протягом п'яти років після визнання фізичної особи банкрутом така особа зобов'язана перед укладенням договорів позики, кредитних договорів, договорів поруки чи договорів застави письмово повідомляти про факт своєї неплатоспроможності інші сторони таких договорів. Крім того, фізична особа не може вважатися такою, яка має бездоганну ділову репутацію, протягом трьох років після визнання її банкрутом.

Також фізична особа – боржник повинна сплатити винагороду арбітражному керуючому. Розмір основної грошової винагороди арбітражного керуючого за виконання ним повноважень керуючого реструктуризацією становить п'ять розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб за кожен місяць виконання арбітражним керуючим повноважень. Розмір основної грошової винагороди арбітражного керуючого за виконання ним повноважень керуючого реалізацією становить три розміри прожиткового мінімуму для працездатних осіб за кожний місяць виконання арбітражним керуючим повноважень (ст. 30 КУзПБ). У середньому процедура банкрутства триває не менше одного року. Крім того, боржник повинен буде сплатити грошові кошти за надання правової допомоги адвокату, оскільки складання заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи та юридичний супровід такої справи потребує спеціальних знань фахівців у галузі банкрутства.

Так, наприклад, Господарський суд Дніпропетровської області повернув заяву про відкриття провадження у справі про

неплатоспроможність фізичної особи на підставі того, що боржником до заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність не додано доказів авансування боржником на депозитний рахунок суду винагороди керуючому реструктуризацією за три місяці виконання повноважень, у зв'язку з чим господарський суд Дніпропетровської області прийшов до висновку, що подана заява не відповідає змісту вимог, визначених статтею 116 КУзПБ [174].

Поряд з цим, судовою практикою уже напрацьовано вихід з даної ситуації – практикується укладення договору між боржником та арбітражним керуючим про відстрочення оплати роботи арбітражного керуючого. Проте і з такими договорами на практиці бувають проблеми.

Так, Господарський суд Рівненської області, вирішуючи питання про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, вказав наступне. Поданий заявником договір від 27 квітня 2021 року містить положення про розстрочення оплати грошової винагороди арбітражного керуючого на 12 місяців. Як видно з довідки про доходи заявника, останній за період з 01 січня 2018 року по 30 квітня 2021 року отримав пенсію в розмірі 440 556,20 грн. Як слідує з наданих заявником доказів у січні 2020 року заявником відчужено транспортний засіб вартістю продажу 30 000,00 грн.

Згідно з довідкою від 28 квітня 2021 року № 37/351, нарахована заробітна плата заявника за період з жовтня 2020 року по березень 2021 року становить 37 106,63 грн. Згідно з довідкою Головного управління ПФУ в Рівненській області від 26 квітня 2021 року № 259/03, нарахована заявнику за період з 01 січня 2021 року по 30 квітня 2021 року пенсія становить 62 246,72 грн. (15 561,68 грн. /місяць). Відповідно до довідки Військової частини № А4240 від 25 березня 2020 року та від 25 березня заробітна плата заявника за період з січня 2019 року по грудень 2019 року становить 63 338,11 грн., з січня 2020 року по лютий 2020 року 12 178,52 грн. Крім того, згідно з умовами договору купівлі - продажу від 07 квітня 2021 року заявник придбав

у власність нерухоме майно – квартиру загальною вартістю 19 000,00 грн. Заявник вказує, що останнім було затрачено значні кошти на лікування (з 2017 року по 2019).

Крім того, заявник вказує, що витрачає значні кошти на комунальні послуги, однак заявником не надано рахунків, згідно з якими є можливим встановлення середніх витрат на комунальні послуги заявника в місяць (рахунків за комунальні послуги).

Згідно з пунктом 30 постанови Верховний Суд від 24 вересня 2020 року у справі 910/2629/20 касаційний суд зазначив: «Верховний Суд погоджується із висновком апеляційного господарського суду про те, що обов'язок боржника авансувати вищенаведену винагороду арбітражного керуючого до звернення з відповідною заявою до суду встановлений Кодексом України з процедур банкрутства і подання доказів авансування є обов'язковою умовою, встановленою ст. 116 зазначеного Кодексу. При цьому, ані даний Кодекс, ані інші діючі норми законодавства, не передбачають права боржника бути звільненим від авансування винагороди арбітражному керуючому при поданні такої заяви, як не передбачають і умов, за яких суд може відстрочити, розстрочити чи звільнити заявника від здійснення авансування винагороди арбітражному керуючому». Аналогічні правові висновки висвітлені у постанові Верховного Суду від 23 листопада 2020 року у справі №922/1734/20.

Разом з тим, суд звертає увагу заявника на те, що відповідно до ст. 129 Конституції України, здійснюючи свої конституційні обов'язки, господарські суди повинні дотримуватися принципів здійснення правосуддя, зокрема, принципу рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом.

Враховуючи даний принцип господарський суд позбавлений права надавати перевагу будь-якій стороні, в тому числі, й у питанні звільнення, відстрочення чи розстрочення сплати винагороди керуючому реструктуризацією. Крім того, звертаючись до правового висновку Верховного Суду що викладений у постанові від 19 листопада 2020 року у

справі №910/726/20, Верховний Суд зазначає, що місцевий суд може розглянути подані документи, як альтернативу мирного врегулювання правовідносин з оплати винагороди арбітражному керуючому, та прийняти відповідне рішення про можливість задоволення заяви боржника, дослідивши всю сукупність наданих ним доказів на обґрунтування неплатоспроможності фізичної особи.

Дослідивши всю сукупність наданих заявником доказів на обґрунтування неплатоспроможності фізичної особи, суд не знаходить підстав для прийняття договору про оплату праці, винагороду та відшкодування витрат арбітражного керуючого від 27 квітня 2021 року як належного та допустимого доказу авансування боржником на депозитний рахунок суду винагороди керуючому реструктуризацією за три місяці виконання повноважень, долучення до заяви якого передбачено імперативними приписами п. 12 ч. 3 ст. 116 КУЗПБ [178].

Таким чином, співставлення «плюсів» та «мінусів» процедури банкрутства фізичної особи беззаперечно свідчить про неприйнятність такої правової конструкції для боржника через очевидну невідповідність запропонованих КУЗПБ умов.

Ряд особливостей стосується застосування процедур банкрутства до фізичних осіб, що мають борги за кредитами в іноземній валюті.

Квітень 2021 року ознаменувався прийняттям низки законодавчих актів, покликаних захистити права українців, які мають борги за кредитами в іноземній валюті. Так, 21 квітня 2021 року на офіційному веб-сайті Президента України повідомлено про те, що Президент України Володимир Зеленський підписав Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо споживчих кредитів, наданих в іноземній валюті» № 1381-ІХ, який парламент ухвалив 13 квітня 2021 року. Документ покликаний захистити позичальників, які отримали споживчі кредити в іноземній валюті, але не змогли своєчасно здійснювати платежі за цими кредитами, серед іншого, через збройну агресію проти України. Також Глава держави підписав

Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реструктуризації зобов'язань за кредитами в іноземній валюті та адаптації процедур неплатоспроможності фізичних осіб» № 1382-ІХ, який Верховна Рада підтримала 13 квітня. Цей закон спрощує процедури банкрутства для валютних позичальників. Крім того, Президент підписав Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо реструктуризації зобов'язань за кредитами в іноземній валюті та адаптації процедур неплатоспроможності фізичних осіб» № 1383-ІХ, який парламент ухвалив також 13 квітня. Документ усуває податкове навантаження на громадян, що виникало б у зв'язку з проведенням реструктуризації валютних кредитів [39].

Так, п. 5 Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ встановив, що протягом п'яти років з дня введення в дію цього Кодексу заборгованість фізичної особи, що виникла до дня введення в дію цього Кодексу, за кредитом в іноземній валюті, який забезпечений іпотекою квартири або житлового будинку, що є єдиним місцем проживання сім'ї боржника, реструктуризується за процедурою неплатоспроможності фізичної особи згідно з планом реструктуризації або з мировою угодою з урахуванням особливостей, встановлених цим пунктом. У разі якщо єдиним кредитором у процедурі неплатоспроможності фізичної особи є забезпечений кредитор, а боржник володіє на праві власності одним об'єктом нерухомості (квартирою, житловим будинком), що є єдиним місцем проживання сім'ї боржника і перебуває в іпотеці забезпеченого кредитора, такий боржник має право подати заяву про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність відповідно до ст. 116 цього Кодексу, але без визначення особи арбітражного керуючого та без надання доказів авансування винагороди керуючому реструктуризацією, передбачених п. 12 ч. 3 ст. 116 цього Кодексу, до якої додається проект плану реструктуризації, що відповідає умовам реструктуризації, визначеним цим пунктом. План реструктуризації, що відповідає вимогам цього пункту, вважається підтриманим забезпеченим кредитором у частині вимог такого забезпеченого кредитора за

зобов'язаннями, що виникли з кредиту в іноземній валюті, який забезпечений іпотекою квартири або житлового будинку, що є єдиним місцем проживання сім'ї боржника [90].

До плюсів пільгової процедури реструктуризації валютних кредитів науковці та практики відносять:

1. Безкоштовність.
2. Швидкість у затвердженні плану реструктуризації.
3. Наявність альтернативи щодо визначення відсотка оплати за кредитом для зменшення на цей відсоток суми боргу.
4. Наявність мінімальної суми місячного погашення у разі неможливості виконання умов пільгової реструктуризації [183].

Поряд з цим, не зважаючи на те, що у 2021 році правила визнання неплатоспроможними так званих валютних позичальників були змінені з метою покращення становища боржників, на практиці застосування положень п. 5 Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ викликає більше запитань, аніж відповідей.

Зокрема, викликає багато запитань положення пункту 5 про те, що визнані господарським судом вимоги забезпеченого кредитора погашаються боржником у розмірі ринкової вартості квартири або житлового будинку, що забезпечує вимоги такого кредитора, яка визначається оцінювачем, визначеним кредитором. З даної законодавчої норми виходить, що здійснити оцінку забезпеченого майна може тільки той оцінювач, який визначений кредитором (як правило, кредиторами виступають банки). Тобто не зважаючи на те, що для схвалення господарським судом плану реструктуризації згода кредитора не має принципового значення, то для проведення оцінки житла, що перебуває в іпотеці, обов'язковим є волевиявлення кредитора щодо кандидатури оцінювача. От і складається ситуація, коли хоча справа про неплатоспроможність так званого валютного позичальника відкривається за заявою та волею самого боржника, але за відсутності принципової згоди кредитора (банку) на застосування до такого

боржника процедур банкрутства, справу про неплатоспроможність фактично не відкрити.

З урахуванням наведеного, можна побачити, що із передбачених КУЗПБ пільг для фізичних осіб та фізичних осіб – підприємців є лише можливість залишити у себе житло, яке є єдиним місцем проживання сім'ї боржника (квартира загальною площею не більше 60 квадратних метрів або житловою площею не більше 13,65 квадратного метра на кожного члена сім'ї боржника чи житловий будинок загальною площею не більше 120 квадратних метрів) та не є предметом забезпечення. Якщо ж житло є предметом забезпечення, то ні про яке прощення мови йти не може, а можлива лише реструктуризація боргу та ще й з нарахуванням процентів.

Абзац 21 п. 5 Прикінцевих та перехідних положень КУЗПБ визначає: «У разі якщо боржник не має фінансових можливостей погашати вимоги забезпеченого кредитора на умовах, передбачених цим пунктом, господарський суд за клопотанням боржника відмовляє у затвердженні плану реструктуризації, встановлює мінімальну суму щомісячного виконання плану реструктуризації, яка не може бути меншою за половину мінімальної заробітної плати, встановленої Кабінетом Міністрів України на день ухвалення такого рішення, до моменту повного погашення реструктуризованого зобов'язання або переходить до наступної процедури та закриває провадження у справі про неплатоспроможність» [90]. Аналізуючи дану норму, не зовсім зрозумілою видається конструкція «переходить до наступної процедури та закриває провадження у справі про неплатоспроможність». Дана фраза викликає одразу декілька запитань.

Так, по-перше, невідомо, яка процедура має бути наступною? Логічно, що напевно погашення боргів, але така процедура вже регулюється іншими положеннями КУЗПБ (книгою четвертою) і якщо у такого позичальника взагалі немає жодного майна, то у чому тоді сенс погашення боргів? У формальному оголошенні його банкрутом?

По-друге, законодавець використовує тут сполучник «та», тобто

господарський суд одночасно вводить наступну процедуру і закриває провадження у справі. Але підстави і наслідки закриття провадження у справі є зовсім іншими, аніж підстави і наслідки введення процедури погашення боргів боржника.

Тому як буде працювати згадана норма права – покаже лише час.

Підсумовуючи наведене, приходимо до наступних висновків. Порівняльний аналіз правового статусу боржника – фізичної особи або фізичної особи – підприємця та юридичної особи у процедурі банкрутства засвідчив певну подібність, не дивлячись на різні назви судових процедур. Однак існують і суттєві відмінності у застосуванні тих чи інших інститутів банкрутства. Запропоновано банкрутство фізичної особи – підприємця здійснювати за правилами, які застосовуються щодо боржників – юридичних осіб. Співставлення «плюсів» та «мінусів» процедури банкрутства фізичної особи беззаперечно свідчить про неприйнятність такої правової конструкції для боржника через очевидну невігідність запропонованих КУзПБ умов [198, с. 102].

Висновки до розділу 3

За результатами проведеного у третьому розділі дослідження можна сформулювати наступні висновки.

Встановлено, що особливий порядок черговості задоволення вимог кредиторів у справах про банкрутство страховиків зумовлений специфікою діяльності страхових організацій.

Запропоновано окремі категорії боржників за критерієм джерела правового регулювання слід поділити на наступні види:

- окремі боржники, процедура банкрутства яких регулюється КУзПБ (страховики, фермерські господарства);

- окремі боржники, процедура банкрутства яких регулюється КУзПБ, але щодо яких процедура банкрутства не порушується до певного часу (Державне акціонерне товариство «Чорноморнафтогаз», господарські товариства в оборонно-промисловому комплексі, визначені частиною першою статті 1 Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності»);

- окремі боржники, на яких не розповсюджуються положення КУзПБ (банки);

- окремі боржники, процедура банкрутства яких регулюється нормами КУзПБ з урахуванням положень інших законів (емітент іпотечних облігацій, інститут спільного інвестування).

За критерієм спеціалізації арбітражного керуючого окремі категорії боржників пропонується поділити на наступні види:

- арбітражний керуючий повинен скласти іспит за програмою підготовки арбітражних керуючих у справах про банкрутство страхових організацій (страховики);

- арбітражний керуючий повинен мати сертифікат, що виданий незалежним органом (професійний учасник ринків капіталу та організованих товарних ринків);

- арбітражний керуючий діє на загальних підставах.

Аргументовано необхідність надати інвесторам забудовника право вибору: або вимагати від неплатоспроможного забудовника передачі об'єктів незавершеного будівництва або відмовитися від договору, укладеного із забудовником і стати конкурсним кредитором у справі про банкрутство забудовника з грошовими вимогами у розмірі фактично сплачених коштів у рахунок виконання договору. Також при банкрутстві забудовника запропоновано передбачити особливих учасників – інвесторів-збудовників (називати їх інвесторами вважаємо недоцільним з огляду на те, що КУзПБ уже оперує таким терміном, але дещо в іншому значенні). Під інвесторами-

забудовниками у справі про банкрутство пропонуємо розуміти фізичних та юридичних осіб, які на підставі інвестиційного договору мають немайнові чи грошові вимоги до забудовника, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство.

Порівняльний аналіз правового статусу боржника – фізичної особи або фізичної особи – підприємця та юридичної особи у процедурі банкрутства засвідчив певну подібність, не дивлячись на різні назви судових процедур. Однак наголошено на існуванні і суттєвих відмінностей у застосуванні тих чи інших інститутів банкрутства. Запропоновано банкрутство фізичної особи – підприємця здійснювати за правилами, які застосовуються щодо боржників – юридичних осіб. Співставлення «плюсів» та «мінусів» процедури банкрутства фізичної особи беззаперечно свідчить про неприйнятність такої правової конструкції для боржника через очевидну невідповідність запропонованих КУЗПБ умов.

За результатами дослідження, отриманими у цьому розділі, зроблено наступні публікації:

1. Hushylyk A. Legal regulation of bankruptcy of individuals in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. No. 2. Vol. 1. P. 99–103.

2. Гушилик А. Б. Перспективи запровадження банкрутства фізичних осіб. *Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю кафедри господарського права Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця, 11-12 жовтня 2019 р.). Наук. ред.. А. Г. Бобкова, А. М. Захарченко. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 77–78.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило отримати нові науково обґрунтовані результати, які розв'язують наукове завдання, що полягає у розробці теоретичних положень та практичних рекомендацій з удосконалення правового статусу боржника у справі про банкрутство.

Сформульовано наступні основні теоретичні та практичні висновки:

1. Запропоновано визначати боржника у справі про банкрутство з позицій матеріального і процесуального права як суб'єкта права, який не в змозі виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами, щодо якого у господарському суді перебуває справа про банкрутство або застосовуються заходи досудової санації. Виділено такі ознаки боржника у справі про банкрутство, як: грошовий характер заборгованості; безспірний характер заборгованості; нездатність боржника виконати свої зобов'язання перед кредиторами; звернення до господарського суду з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) або про здійснення щодо боржника досудової санації.

2. Запропоновано виділити такі етапи трансформації правових відносин за участю неплатоспроможного боржника: 1) боржник та його кредитори перебувають виключно у матеріальних правовідносинах, ще не усвідомили факт неплатоспроможності боржника, а має місце тільки затримка у виплаті грошових коштів з боку боржника; 2) через несплату грошових коштів кредитори звернулися до суду в порядку позовного чи наказного провадження з вимогою про стягнення з боржника належних їм грошових коштів – матеріальні правовідносини перейшли у процесуальну площину; 3) стадія виконання судового рішення – також процесуальні відносини між боржником та кредиторами, але вже за участю також органів примусового виконання судових рішень; 4) відкриття провадження у справі про банкрутство – матеріально-процесуальні відносини, які регулюються нормами і господарського, і господарського процесуального права.

3. Аргументовано, що умовою трансформації матеріально-правового статусу боржника у процесуально-правовий статус останнього у справі про банкрутство є неплатоспроможність.

Обгрунтовано, що процесуально-правовий статус неплатоспроможного боржника є похідним від матеріально-правових правовідносин і поєднує у собі декілька елементів: 1) обов'язкова участь боржника (юридичні особи (за певними виключеннями) та громадяни); 2) наявність матеріального правовідношення; 3) волевиявлення особи (кредитора або боржника) для відкриття провадження у справі про банкрутство; 4) дотримання заявником процесуальних норм щодо оформлення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство та надання необхідних доказів.

4. Обгрунтовано, що навіть за відсутності справи про банкрутство суб'єкт господарювання повинен дотримуватись норм КУзПБ. Крім того, здійснюючи господарську діяльність, суб'єкт господарювання має усвідомлювати, що до нього у майбутньому можуть бути застосовані норми КУзПБ, який містить особливі механізми, спрямовані на задоволення вимог кредиторів. Відтак, господарська діяльність має здійснюватись з дотриманням діючих правових норм.

5. Аргументовано, що процедура розпорядження майном складається з чотирьох стадій: підготовче засідання; попереднє засідання; збори кредиторів; підсумкове засідання. При цьому підготовче засідання дає старт процедурі розпорядження майном, попереднє засідання є своєрідним «екватором» процедури розпорядження майном, збори кредиторів є кульмінацією процедури, а у підсумковому засіданні припиняється процедура розпорядження майном.

Наголошено, що для правового статусу боржника на стадії розпорядження майном характерним є дуалізм управління боржником, оскільки, з одного боку, керівництво боржником здійснює його безпосередній керівник, але, з іншого боку, таке керівництво здійснюється під пильним наглядом з боку арбітражного керуючого.

6. Обґрунтовано, що між досудовою санацією та судовою санацією існують певні відмінності, які полягають в тому, що досудова санація не є класичною процедурою у розумінні КУЗПБ (вона відсутня у переліку судових процедур), проте за своєю суттю її можна розглядати як особливу судову процедуру, яка вводиться до відкриття провадження у справі про банкрутство. Крім того, досудова санація вводиться за ініціативою боржника, тоді як судова санація вводиться за ініціативою кредиторів.

Аргументовано необхідність дозволити господарському суду, який розглядає справу про банкрутство, скасовувати всі арешти, накладені на майно боржника, у тому числі і накладені у межах кримінального провадження.

7. Визначено банкрута як боржника, неспроможність якого відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному Кодексом України з процедур банкрутства, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури або процедури погашення боргів боржника, встановлена господарським судом.

8. Запропоновано окремі категорії боржників – юридичних осіб за критерієм джерела правого регулювання поділяти на наступні види: окремі боржники, процедура банкрутства яких регулюється КУЗПБ (страховики, фермерські господарства); окремі боржники, процедура банкрутства яких регулюється КУЗПБ, але щодо яких процедура банкрутства не порушується до певного часу (Державне акціонерне товариство «Чорноморнафтогаз», господарські товариства в оборонно-промисловому комплексі, визначені частиною першою статті 1 Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності»); окремі боржники, на яких не розповсюджуються положення КУЗПБ (банки); окремі боржники, процедура банкрутства яких регулюється нормами КУЗПБ з урахуванням положень інших законів (емітент іпотечних облігацій, інститут спільного інвестування).

За критерієм спеціалізації арбітражного керуючого окремі категорії боржників запропоновано поділяти на наступні види: арбітражний керуючий повинен скласти іспит за програмою підготовки арбітражних керуючих у справах про банкрутство страхових організацій (страховики); арбітражний керуючий повинен мати сертифікат, що виданий незалежним органом (професійний учасник ринків капіталу та організованих товарних ринків); арбітражний керуючий діє на загальних підставах.

9. Порівняльний аналіз правового статусу боржника – фізичної особи або фізичної особи – підприємця та юридичної особи у процедурі банкрутства засвідчив певну подібність, не дивлячись на різні назви судових процедур. Однак наголошено на існуванні і суттєвих відмінностей у застосуванні тих чи інших інститутів банкрутства. Запропоновано банкрутство фізичної особи – підприємця здійснювати за правилами, які застосовуються щодо боржників – юридичних осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамова Т., Корень Т. Подача заявления кредитора о банкротстве должника как способ защиты нарушенного права. *Судебный вестник плюс: экономическое правосудие*. 2017. № 6. С. 21–24.
2. Алексеев С., Боярчуков С. Банкротство физлиц: игра без правил? URL: <https://finance.liga.net/bank/article/bankrotstvo-fizlits-igra-bez-pravil> (дата звернення: 15.07.2021).
3. Артимович В., Морозюк А. Відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи. *Збірка наукових статей та судової практики Верховного Суду щодо застосування Кодексу України з процедур банкрутства* / за загальною редакцією д.ю.н., судді Верховного Суду С. В. Жукова. Київ : Алерта, 2021. С. 13–19.
4. Беляневич О. А. Визнання недійсними правочинів (договорів) боржника у справах про банкрутство. *Ius Privatum (legal doctrine and practice / правова доктрина і практика)*. 2017. № 1. С. 5–18. URL: <https://bit.ly/3jhTpOY> (Дата звернення: 04.07.2021).
5. Беляневич О. А. Про особливості застосування норм про позовну давність у справах про банкрутство. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 5–9.
6. Бірюков О. М. Банкрутство громадян: за і проти. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 11. С. 60–65.
7. Бірюков О. М. Транскордонні банкрутства і міжнародне приватне право : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2010. 471 с.
8. Бобкова А. Г., Татькова З. Ф. Правове регулювання відносин у процедурі банкрутства : Навчальний посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 152 с.

9. Богатир В. К. Ліквідаційна процедура як окрема судова процедура у справах про банкрутство : дис. ... доктора філософії : 081 «Право» / Донецький юридичний інститут МВС України. Маріуполь, 2020. 234 с.

10. Боднарчук О. І., Плигач Т. О. Інститут банкрутства фізичних осіб у правовій системі України. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2020. Вип. 2. С. 225–232.

11. Борейко О. М. Категорії «неспроможність» і «банкрутство» в праві та теорії. *Правничий вісник Університету «Крок»*. 2012. Вип. 13. С. 68–72.

12. Боснюк Ю. Правозастосування ст. 42 Кодексу України з процедур банкрутства щодо визнання недійсними правочинів боржника. *Збірка наукових статей та судової практики Верховного Суду щодо застосування Кодексу України з процедур банкрутства / за загальною редакцією д.ю.н., судді Верховного Суду С. В. Жукова*. Київ : Алерта, 2021. С. 38–44.

13. Бутирська І. А. Банкрутство фізичних осіб: проблеми теорії та практики. *Економіка та право*. 2021. № 1 (60). С. 89–95.

14. Бутирська І. А. Повноваження ліквідатора щодо виявлення майнових активів банкрута у конкурсному процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 24. Т. 2. С. 120–123.

15. Бутирська І. А. Правове становище боржника у справі про банкрутство. *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць*. Вип. 682: Правознавство. 2013. С. 65–69.

16. Бутирська І. А. Учасники провадження у справі про банкрутство: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ, 2017. 204 с.

17. Бутирська І. Відповідальність осіб, що контролюють боржника, у справі про банкрутство. *Право України*. 2018. № 6. С. 98–110.

18. Бутирська І. Проведення у справах про банкрутство як особливий вид провадження у господарському судочинстві. *Право України*. 2021. № 4. С. 23–32.

19. Бутирський А. А. Заходи щодо відновлення платоспроможності

боржника як шлях подолання банкрутства : Монографія. Чернівці : Книги – XXI, 2008. 180 с.

20. Бутирський А. А. Правова природа засобів відновлення платоспроможності боржника. *Вісник господарського судочинства*. 2006. № 3. С. 190–196.

21. Бутирський А. А. Правове регулювання заходів щодо відновлення платоспроможності боржника : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Київський ун-т права НАН України. К., 2007. 200 с.

22. Бутирський А. А. Проблемні питання реалізації майна банкрута у ліквідаційній процедурі. *Економіка та право*. 2019. № 2. С. 78–83.

23. Бутирський А. А. Роль суду у господарському судочинстві. *Судова апеляція*. 2019. № 1. С. 89–97.

24. Бутирський А. Класифікація строків у процедурі банкрутства. *Право України*. 2021. № 4. С. 33–42.

25. Бутирський А. Концепція удосконалення законодавства про неспроможність. *Право України*. 2018. № 6. С. 86–97.

26. Бутирський А. Проект Господарського процесуального кодексу України: крок уперед чи два назад. *Право України*. 2017. № 9. С. 56–62.

27. Бучинська А. Й. Банкрутство фізичних осіб за законодавством України та Польщі. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 2. С. 28–32.

28. Васьковський О. В. Форми судового процесу за новим Господарським процесуальним кодексом України в справах про банкрутство. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні : Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 18-19 жовтня 2018 р.) [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), А.С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]*. Чернівці, 2018. С. 105–108.

29. Веремко, В. Як продати майно, щоб задовольнити і боржника, і кредитора. *Закон і бізнес*. 2017. URL: <https://zib.com.ua/ua/131294->

yak_prodati_mayno_schob_zadovolniti_i_borzhnika_i_kreditora_.html (дата звернення: 12.07.2021).

30. Вечірко І. О. Правове регулювання процесуальних відносин у справах про банкрутство в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Київ, 2011. 24 с.

31. Вечірко І. О. Про деякі проблеми реалізації функцій суду в ліквідаційній процедурі. *Санація та банкрутство*. 2016. № 3–4. С. 188–193.

32. Вечірко І. О. Проблеми систематизації правових норм в процесі реформування законодавства України про банкрутство. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 18-19 жовтня 2018 р.) [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), А.С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці, 2018. С. 63–66.

33. Вечірко І. О. Провадження у справах про банкрутство як самостійна форма процесуальної діяльності господарського суду. *Санація та банкрутство*. 2014. № 3–4. С. 229–234.

34. Вечірко І. Особливості правового регулювання провадження у справах про банкрутство як окремої форми господарського судочинства. *Збірка наукових статей та судової практики Верховного Суду щодо застосування Кодексу України з процедур банкрутства* / за загальною редакцією д.ю.н., судді Верховного Суду С. В. Жукова. Київ : Алерта, 2021. С. 45–54.

35. Вечірко І. Умови відкриття провадження у справі про банкрутство згідно з нормами Кодексу України з процедур банкрутства. *Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства. Збірка наукових статей* / За загальною редакцією д.ю.н., судді Верховного Суду С. В. Жукова. Київ : Алерта, 2019. С. 15–25.

36. Вінник О. М. Господарське право : Курс лекцій. К. : Атіка, 2005. 624 с.

37. Гарагонич О. В. Проблеми ліквідації акціонерного товариства внаслідок банкрутства. *Актуальні проблеми господарського права і господарського процесу*: Матеріали круглого столу (м. Київ, 9 листопада 2018 р.). К. : Видавництво Ліра-К, 2018. С. 207–210.

38. Гичун М. Д. Деякі аспекти банкрутства державних підприємств. *Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю кафедри господарського права Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця, 11-12 жовтня 2019 р.). Наук. ред.. А. Г. Бобкова, А. М. Захарченко. Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 71–73.

39. Глава держави підписав низку законів щодо захисту українців, які мають борги за кредитами в іноземній валюті. *Президент України: офіційне інтернет-представництво*. 21 квітня 2021 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-pidpisav-nizku-zakoniv-shodo-zahistu-ukrayinc-68097> (дата звернення: 12.07.2021).

40. Гольмстен А. Х. Исторический очеркъ русскаго конкурснаго процесса. С.-Петербургъ : Типографія В. С. Балашева, Екатерин. кан., № 78, 1888. 292 с.

41. Гончаренко О., Черненко О., Ковалишин О. Правова природа трирічного строку, передбаченого статтею 42 Кодексу України з процедур банкрутства. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. С. 73–79.

42. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.

43. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06 листопада 1991 року. № 1798-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.

44. Грабован Л. Деякі проблеми розгляду справ про банкрутство державних підприємств. *Право України*. 2021. № 4. С. 43–56.

45. Грабован Л. І. Проблемні питання погашення вимог кредиторів у ліквідаційній процедурі у справах про банкрутство. *Санація та банкрутство*. 2016. № 1–2. С. 292–295.

46. Грабован Л. Правові аспекти відкриття провадження у справах про банкрутство юридичної особи за заявою боржника. *Збірка наукових статей та судової практики Верховного Суду щодо застосування Кодексу України з процедур банкрутства* / за загальною редакцією д.ю.н., судді Верховного Суду С. В. Жукова. Київ : Алерта, 2021. С. 65–74.

47. Грек Б., Грек Г. Декриміналізація законодавства у сфері банкрутства та її наслідки. *Юридична Україна*. 2013. № 2. С. 94–100.

48. Грудницька С. М., Міньковський С. В. Питання удосконалення розпорядження майном боржника у процедурі банкрутства. *Економіка та право. Серія: Право*. 2015. № 2. С. 17–24.

49. Гушилик А. Б. Актуальні питання наповнення ліквідаційної маси у процедурі банкрутства. *Ricerche scientifiche e metodi della loro realizzazione: esperienza mondiale e realta domestiche* : Raccolta di articoli scientifici «ΛΟΓΟΣ» con gli atti della I Conferenza scientifica e pratica internazionale (T.1), Bologna, May14, 2021. Bologna-Vinnytsia : Associazione Italiana di Storia Urbana& Piattaforma scientifica europea, 2021. P. 58–59.

50. Гушилик А. Б. Відповідальність засновників та керівника боржника у справі про банкрутство. *Суспільство XXI у дискурсі соціально-політичних наук, правознавства та суспільних комунікацій* : матеріали міжнародної спеціалізованої наукової конференції (м. Хмельницький, 19 лютого 2021 р.). Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця : Європейська наукова платформа, 2021. С. 36–38.

51. Гушилик А. Б. Генеза правового статусу боржника у справі про банкрутство в незалежній Україні. *Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень* : матеріали міжнародної наукової конференції (м. Луцьк, 10 квітня 2020 р.). Україна : МЦНД, 2020. С. 97–99.

52. Гушилик А. Б. Деякі аспекти правового становища боржника на стадії розпорядження майном у справі про банкрутство в Україні. *Le tendenze e modelli di sviluppo della ricerche scientifici: Raccolta di articoli scientifici «ΛΟΓΟΣ» con gli atti della Conferenza scientifica e pratica internazionale* (Roma, Italia, 13 marzo 2020). Piattaforma scientifica europea, 2020. T. 3. P. 56–58.

53. Гушилик А. Б. Деякі особливості процесуального становища банкрута у ліквідаційній процедурі. *Судова апеляція*. 2019. № 4. С. 88–95.

54. Гушилик А. Б. Методологічні засади дослідження правового статусу боржника у справі про банкрутство. *Трансформація суспільних наук: соціально-економічний, лінгвістичний, політичний та IT-виміри* : Матеріали міжнародної наукової конференції (м. Дніпро, 11 вересня 2020 р.). Т. 1. Україна: МЦНД, 2020. С. 79–82.

55. Гушилик А. Б. Перспективи запровадження банкрутства фізичних осіб. *Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю кафедри господарського права Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця, 11-12 жовтня 2019 р.). Наук. ред. А. Г. Бобкова, А. М. Захарченко. Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 77–78.

56. Гушилик А. Б. Підвідомчість справ за участю боржника, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство. *Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень*: матеріали міжнародної наукової конференції (м. Херсон, 20 березня 2020 р.) Україна : МЦНД, 2020. С. 151–153

57. Гушилик А. Б. Правова природа відносин, що виникають за участю неплатоспроможного боржника. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 18-19 жовтня 2018 р.) [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), А.С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.], Чернівці, 2018. С. 313–314.

58. Гушилик А. Б. Правова природа статусу боржника у справі про банкрутство. *Право і суспільство*. 2019. № 1. Ч. 2. С. 49–53.

59. Гушилик А. Б. Судові процедури, що застосовуються до неплатоспроможного боржника. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: Матеріали Міжнародної наукової конференції (Чернівці, 26-27 жовтня 2017 р.). Чернівці: Технодрук, 2017. С. 282–284.

60. Гушилик А. Матеріально-правовий і процесуально-правовий статус неплатоспроможного боржника. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 8. С. 61–65.

61. Гушилик А. Підготовче провадження за новою редакцією Господарського процесуального кодексу України. *Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету* (17-19 квітня 2018 року). Юридичний факультет. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2018. С. 23–24.

62. Гушилик А. Правове становище боржника у справі про банкрутство на стадії санації. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 76–80.

63. Деревянко Б. Щодо формування та діяльності спеціалізованого інвестиційного суду України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 323–327.

64. Джуль В. В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні. Монографія. Видання друге, виправлене і доповнене. К.: Юридическая практика, 2006. 384 с.

65. Довідна О. Із чого починається банкрутство. Відкриття провадження у справі: підстави та суб'єкти оскарження. *Закон і бізнес*. № 25 (1531) 19.06–25.06.2021. URL: https://zib.com.ua/ua/148096-vidkrittya_provadzheniya_u_spravi_pro_bankrutstvo_pidstavi_t.html (дата звернення: 15.08.2021).

66. Дутка В. В. Відновлювальні процедури, що застосовуються до неплатоспроможного боржника. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні*: Матеріали міжнародної науково-практичної

конференції, м. Запоріжжя, 26–27 лютого 2021 року. Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2021. С. 52–54.

67. Дутка В. В. Санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство. *Економіка та право*. 2021. № 1. С. 96–101.

68. Жила Б. Спир про право як альтернатива безспірності вимог кредитора, за заявою якого відкривається провадження у справі про банкрутство. *Збірка наукових статей та судової практики Верховного Суду щодо застосування Кодексу України з процедур банкрутства / за загальною редакцією д.ю.н., судді Верховного Суду С. В. Жукова*. Київ : Алерта, 2021. С. 97–102.

69. Жуков С. В. Ліквідаційна процедура банкрутства юридичних осіб відповідно до кодексу України з процедур банкрутства : наук.-практ. посіб. Київ : Алерта, 2021. 292 с.

70. Жуков С. В. Особливості банкрутства окремих категорій підприємств-боржників. *Форум права*. 2009. № 2. С. 154–160. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09gsvkpb.pdf> (дата звернення: 15.07.2021).

71. Жуков С. В. Особливості відкриття проваджень у справах про банкрутство щодо юридичних осіб. *Збірка наукових статей та судової практики Верховного Суду щодо застосування Кодексу України з процедур банкрутства / за загальною редакцією д.ю.н., судді Верховного Суду С. В. Жукова*. Київ : Алерта, 2021. С. 103–116.

72. Жуков С. В. Проблемні питання визнання недійсними правочинів боржника у справі про банкрутство. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми процедур банкрутства в Україні та міжнародний досвід врегулювання неплатоспроможності»*, 18 жовтня 2019 року / [відп. ред.: А. В'язовченко, Р. Ю. Ханник-Посполітак] ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», Ф-т правн. наук, Нац. проф. спілка арбітражних керуючих України [та ін.]. Київ : [б. в.], 2019. С. 51–65.

73. Забродін О. М. Правове регулювання банкрутства державних підприємств в Україні. *Актуальні проблеми політики*. 2017. Вип. 60. С. 289–306.

74. Загоруй Л. М. Банкрутство фізичної особи – не підприємця. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. Вип. 1. С. 204–212.

75. Захист прав інвесторів житлового будівництва в країнах ЄС : Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит Комітету Верховної Ради України. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29221.pdf> (дата звернення: 16.07.2021).

76. Зуєва О. А. Мирова угода в процедурі банкрутства. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право*. 2016. № 1. С. 139–145.

77. Иванова И. Финансовое оздоровление и санация через призму судебной практики. *Судебный вестник плюс: экономическое правосудие*. 2017. № 2. С. 44–51.

78. Іванов В. Строки ліквідаційної процедури та сплата основної грошової винагороди ліквідатора. *Збірка наукових статей та судової практики Верховного Суду щодо застосування Кодексу України з процедур банкрутства / за загальною редакцією д.ю.н., судді Верховного Суду С. В. Жукова*. Київ : Алерта, 2021. С. 117–120.

79. Кабенюк Ю. В. Предмет правового регулювання інституту арбітражного управління як складника права неспроможності (банкрутства). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2018. Вип. 50. Т. 1. С. 130–133.

80. Кабенюк Ю. В. Реалізація окремих завдань арбітражного управління в ліквідаційній процедурі у справі про банкрутство. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 18-19 жовтня 2018 р.)* [редкол.: О. В. Щербанюк

(голова), А.С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці, 2018. С. 120–123.

81. Кабенюк Ю. Загальна характеристика відносин арбітражного управління у процедурі банкрутства. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 87–95.

82. Кабенюк Ю. Участь арбітражного керуючого у справі про банкрутство (неплатоспроможність). *Право України*. 2021. № 4. С. 71–83.

83. Кабенюк Ю. В. Безспірність як критерій для відкриття провадження у справі про банкрутство. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.); [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), Л. Г. Бзова (відпов. секр.) та ін.]. Київ: Видавництво ВАІТЕ, 2020. С. 233–235.

84. Кабенюк Ю. В. Правове регулювання арбітражного управління в процедурі банкрутства в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ, 2018. 242 с.

85. Карелина С. А. Правовые проблемы предупреждения несостоятельности (банкротства). *Предпринимательское право. Приложение Бизнес и право в России и за рубежом*. 2011. № 3. С. 4–9.

86. Квасніцька О. О. До питання особливого статусу кредиторів у справах про банкрутство забудовників в умовах оновленого законодавства. *Актуальні проблеми процедур банкрутства в Україні та міжнародний досвід врегулювання неплатоспроможності* : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 18 жовтня 2019 року / [відп. ред.: А. В'язовченко, Р. Ю. Ханік-Посполітак] ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», Ф-т правн. наук, Нац. проф. спілка арбітражних керуючих України [та ін.]. Київ : [б. в.], 2019. С. 65–70.

87. Квасніцька О. О. Теоретичні проблеми правового регулювання банкрутства забудовника та питання захисту прав кредиторів. *Вісник господарського судочинства*. 2013. № 3. С. 172–178.

88. Коваленко Т. О. Банкрутство фермерських господарств: закон оновлено – дефекти залишилися. *Розвиток організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі* : матеріали «круглого столу», м. Харків, 13 червня 2014 р. : зб. тез наук. доп. / за ред. А. П. Гетьмана, М. В. Шульги ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Х. : Оберіг, 2014. С. 86–88.

89. Коваленко Т. О. Дефекти правового регулювання банкрутства суб'єктів аграрного підприємництва. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2015. Т. 15. С. 168–175.

90. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.

91. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон від 7 грудня 1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.

92. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 4 листопада 1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 32 / 2006. № 32. Ст. 270.

93. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

94. Копоть В. Слідами Аркади. Що робити інвестору, якщо забудовник – банкрут. *НВ бізнес*. 14 вересня 2020 року. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-povernuti-groshi-yakshcho-zabudovnik-bankrot-bank-arkada-novini-ukrajini-50111763.html> (дата звернення: 12.07.2021).

95. Кораев К. Б. Правовое положение неплатежеспособного должника : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03 / Санкт-Петербургский государственный экономический университет. Санкт-Петербург, 2014. 299 с.

96. Коссак В. М. Особливості банкрутства фізичних осіб. *Актуальні проблеми процедур банкрутства в Україні та міжнародний досвід врегулювання неплатоспроможності* : Матеріали Міжнародної науково-

практичної конференції, 18 жовтня 2019 року / [відп. ред.: А. В'язовченко, Р. Ю. Ханик-Посполітак] ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», Ф-т правн. наук, Нац. проф. спілка арбітражних керуючих України [та ін.]. Київ : [б. в.], 2019. С. 70–73.

97. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

98. Латинін О. А. Правове регулювання захисту прав кредиторів у справі про неспроможність (банкрутство) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.04 / Нац. ун-т «Юридична акад. України ім. Я. Мудрого». Харків, 2012. 20 с.

99. Левшина Я. О. Відповідальність у процедурі банкрутства : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.04 / Донецький юридичний інститут МВС України. Кривий Ріг, 2020. 202 с.

100. Левшина Я. О. Солідарна відповідальність у процедурі банкрутства. *Судова апеляція*. 2019. № 4. С. 80–87.

101. Лисенко А. Визнання недійсними правочинів боржника відповідно до вимог Кодексу України з процедур банкрутства. Основні аспекти та проблематика. *Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства. Збірка наукових статей / За загальною редакцією д.ю.н., судді Верховного Суду С. В. Жукова. К. : Алерта, 2019. С. 94–100.*

102. Лисенко А. Досудова санація. Переваги та недоліки. *Збірка наукових статей та судової практики Верховного Суду щодо застосування Кодексу України з процедур банкрутства / за загальною редакцією д.ю.н., судді Верховного Суду С. В. Жукова. Київ : Алерта, 2021. С. 121–128.*

103. Маликов А. Ф. Правовое регулирование реабилитационных процедур несостоятельности (банкротства): дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Федеральное государственное образовательное бюджетное учреждение высшего образования «Финансовый университет при Правительстве Российской Федерации». Москва, 2017. 220 с.

104. Марченко Є. Конкурсні вимоги у справі про банкрутство. Новели

та прогалини. *Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства. Збірка наукових статей / За загальною редакцією д.ю.н., судді Верховного Суду С. В. Жукова. К. : Алерта, 2019. С. 46–54.*

105. Масловський С. В. Повноваження суду першої інстанції в провадженні у справі про банкрутство. *Підприємництво, господарство і право.* 2019. № 12. С. 108–112.

106. Махиніч Н. В. Проблемні аспекти інституту субсидіарної відповідальності у справах про банкрутство в контексті практичних механізмів його реалізації. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 1. С. 118–120.

107. Махиніч Н. В. Теоретико-правовий феномен інституту банкрутства у вітчизняному законодавстві (аспектуальна складова проблематики кредиторського ініціювання). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2018. Вип. 52. Т. 1. С. 161–165.

108. Мегеря А. Досудова санація, або Рятівна соломинка для боржника. *Юридична газета online.* 14 січня 2021. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/dosudova-sanaciya-abo-ryativna-solominka-dlya-borzhnika.html> (дата звернення: 12.07.2021).

109. Мелех Л. В., Круць К. І. Санація боржника як судова процедура у справі про банкрутство. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2015. № 827. С. 110–114.

110. Міньковський С. В. Розпорядження майном боржника у процедурі банкрутства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ, 2015. 227 с.

111. Міньковський С. В. Стадія провадження та її етапи як особливості виконання судової процедури розпорядження майном. *Форум права.* 2013. № 1. С. 703–709. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_1_119 (дата звернення: 12.07.2021).

112. Нецька Л. С. Порядок та наслідки визнання банкрутом суб'єкта підприємницької діяльності. Конспект лекцій : [для студ. вищ. навч. закл.]. К. : НАУ, 2005. 48 с.

113. Ніколенко Л. М., Іванюта Н. В. Роль господарських інтересів у правовій регламентації господарських відносин і вирішенні господарських конфліктів. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридичної академія»*: зб. наук. пр./ редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), М. В. Афанасьєва (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.] ; відп. за вип. М. В. Афанасьєва, МОН України, НУ ОЮА. Одеса : Юрид. л-ра, 2014. Т. 15. С. 90–98.

114. Ольшанська О. Фраудаторні правочини за Кодексом України з процедур банкрутства. *Збірка наукових статей та судової практики Верховного Суду щодо застосування Кодексу України з процедур банкрутства* / за загальною редакцією д.ю.н., судді Верховного Суду С. В. Жукова. Київ : Алерта, 2021. С. 144–155.

115. Панченко В. В. Банкрутство сільськогосподарських підприємств: організаційно-правові питання. *Сучасні погляди на актуальні питання правових наук* : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 22-23 листопада 2019 року. Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2019. Ч. 2. С. 114–116.

116. Погребняк В. Боржник за Кодексом України з процедур банкрутства. *Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства. Збірка наукових статей* / За загальною редакцією д.ю.н., судді Верховного Суду С. В. Жукова. К. : Алерта, 2019. С. 26–33.

117. Подцерковний О. П. Підстави банкрутства як показник балансу інтересів держави та суспільства, дії принципу верховенства права. *Санація та банкрутство*. 2014. № 3–4. С. 235–239.

118. Положення про порядок проведення санації до порушення провадження у справі про банкрутство: затв. Постановою пленуму Вищого господарського суду України від 17 грудня 2013 р. № 15. *Вісник*

господарського судочинства. 2014. № 1. Ст. 31.

119. Поляков Б. Алі-Баба і 40 розбійників, або Як фізичній особі можна розбагатіти за допомогою КзПБ. *Закон і бізнес*. № 35 (1437) 31.08—06.09.2019. URL: https://zib.com.ua/ua/139120-yak_fizichniy_osobi_mozhna_rozbagatiti_za_dopomogoyu_kodeksu.html (дата звернення: 30.03.2021).

120. Поляков Б. М. Закон України «О восстановлении платежеспособности должника или признании его банкротом»: Научно-практический комментарий : В 2-х т. Т. 1. Киев : Логос, 2014. 407 с.

121. Поляков Б. М. Науково-практичний коментар Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом від 14 травня 1992 р. № 2343-ХІІ в редакції Закону України від 22 грудня 2011 р. № 4212-VI. *Санація та банкрутство*. 2016. № 3–4. С. 71–88.

122. Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Ін Юре, 2011. 560 с.

123. Поляков Б. М. Правові проблеми регулювання неспроможності (банкрутства) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04 / НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. Донецьк, 2003. 38 с.

124. Поляков Б. Судебные процедуры банкротства в Украине. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 9. С. 22–25.

125. Поляков Б. Кто є боржником за Кодексом з процедур банкрутства: думка судді. *ЛігаЗакон*. 11 червня 2019 року. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/186873_khto--borzhnikom-za-kodeksom-z-protsedur-bankrutstva-dumka-sudd (дата звернення: 19.07.2021).

126. Поляков Б., Радзивілюк В. Доктрина конкурсного процесу. *Право України*. 2021. № 4. С. 13–22.

127. Поляков Р. Б. Інститут банкрутства (неплатоспроможності) в юридичній доктрині України : монографія. Запоріж. нац. ун-т. Київ : Юрид. вид-во «Право України», 2021. 312 с.

128. Поляков Р. Б. Порівняльно-правові аспекти регулювання процедури банкрутства в Німеччині та Україні: монографія. Чернівці: Технодрук, 2021. 288 с.

129. Поляков Р. Підстави відкриття провадження у справі про банкрутство (неспроможність) в Україні та в Німеччині. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 87–94.

130. Порядок погодження умов і порядку проведення санації державних підприємств до відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство за рахунок небюджетних джерел фінансування: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 30 січня 2013 р. № 38. *Офіційний вісник України*. 2013. №8. Ст. 276.

131. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29 січня 2019 року у справі № 916/4644/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79684989> (дата звернення: 12.07.2021).

132. Постанова Верховного Суду від 06 квітня 2018 р. у справі № 925/1874/13. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73249439> (дата звернення: 15.07.2021).

133. Постанова Верховного Суду від 24 квітня 2018 р. у справі № 910/10369/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73871756> (дата звернення: 15.07.2021).

134. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 28 січня 2021 року у справі № 910/4510/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94591564> (дата звернення: 12.07.2021).

135. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 09 липня 2020 року у справі № 910/26972/14. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90349380> (дата звернення: 12.07.2021).

136. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 17 червня 2021 року у справі № 926/2987-б/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97854700> (дата звернення: 12.07.2021).

137. Постанова Південно-західного апеляційного господарського суду від 21 липня 2021 року у справі № 915/535/17(915/810/20). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98582397> (дата звернення: 01.08.2021).

138. Постанова Північного апеляційного господарського суду від 22 січня 2020 року у справі № 49/448-б. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87243848> (дата звернення: 12.07.2021).

139. Пригуза П. Д., Пригуза А. П. Науково-практичний коментар Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» у редакції з 18 січня 2013 року (доктринальне тлумачення норм права неплатоспроможності та статей 1-21). Херсон : Видавництво «ТДС», 2013. 304 с.

140. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5–6. Ст. 30.

141. Про виконавче провадження : Закон України від 02 червня 2016 р. № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 30. Ст. 542.

142. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14.05.1992 р. № 2343-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 31. Ст. 440.

143. Про відновлення платоспроможності державних вугледобувних підприємств : Закон України № 2021-VII від 13 квітня 2017 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 22. Ст. 258.

144. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реструктуризації зобов'язань за кредитами в іноземній валюті та адаптації

процедур неплатоспроможності фізичних осіб : Закон України № 1382-IX від 13 квітня 2021 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 27. Ст. 225.

145. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців за заявницьким принципом : Закон України від 13 травня 2014 р. № 1258-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 28. Ст. 936.

146. Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу : Закон України № 2711-IV від 23 червня 2005 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 33. Ст. 430.

147. Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності : Закон України № 1630-IX від 13 липня 2021 року. *Голос України*. 2021. № 189.

148. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України № 3480-IV від 23 лютого 2006 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 31. Ст. 268.

149. Про трубопровідний транспорт : Закон України № 192/96-ВР від 15 травня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 29. Ст. 139.

150. Проект Закону про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому № 5091 від 17 лютого 2021 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71126 (дата звернення: 12.07.2021).

151. Радзивілюк В. Належність мирової угоди до процедур банкрутства. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. № 6. С. 94–104.

152. Радзивілюк В. Щодо особливостей провадження у справі про банкрутство окремих категорій боржників. *Право України*. 2018. № 7. С. 130–142.

153. Радзивілюк В., Поляков Р. Проблеми застосування господарсько-

процесуальних норм у процедурі банкрутства (неплатоспроможності). *Право України*. 2020. № 7. С. 147–158.

154. Резніков В. Про консолідацію майна боржника у конкурсному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 81–86.

155. Рішення Конституційного Суду України від 09 лютого 1999 року № 1-рп/1999 у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів). *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-99#Text> (дата звернення: 12.02.2021).

156. Рубцова Н. В. Процедуры банкротства юридических лиц: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Российский государственный гуманитарный университет. Екатеринбург, 2003. 23 с.

157. Рябцева Я. Г. Правовий статус арбітражного керуючого. К.: Логос, 2007. 140 с.

158. Синегубов О. В. Теоретичні та практичні аспекти забезпечення захисту правомірних очікувань під час здійснення процедур банкрутства. *Нове українське право*. 2021. Вип. 3. С. 90–102.

159. Слободчикова Н. В. Поняття судових процедур у справах про банкрутство. *Вісник господарського судочинства*. 2015. № 4. С. 121–125.

160. Смолів К. «Підозрілий період» в механізмі юридичного складу недійсності за статтею 42 Кодексу України з процедур банкрутства. *Збірка наукових статей та судової практики Верховного Суду щодо застосування Кодексу України з процедур банкрутства / за загальною редакцією д.ю.н., судді Верховного Суду С. В. Жукова*. Київ: Алерта, 2021. С. 200–214.

161. Смолів К. В. Загальна характеристика неплатоспроможності як юридичного складу, що обумовлює виникнення відносин неспроможності.

Санація та банкрутство. 2014. № 2. С. 119–124.

162. Смольский А. Особенности санации сельскохозяйственных организаций. *Судебный вестник плюс: экономическое правосудие*. 2017. № 10. С. 46–52.

163. Справа Афанасьев проти України (заява № 38722/02) : Рішення Європейського суду з прав людини від 5 квітня 2005 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_239 (дата звернення: 15.07.2021).

164. Степанова Т. В. Щодо відповідності Кодексу України з процедур банкрутства вимогам до кодифікації та стану економіки України. *Правова держава*. 2018. № 32. С. 111–118.

165. Суріна О. С. Правове регулювання банкрутства в Україні. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 1010–1013.

166. Талан Л. Г. Про деякі питання санації до порушення справи про банкрутство. *Санація та банкрутство*. 2016. №1–2. С. 296–300.

167. Твердохліб Ю. В. Розпорядження майном боржника за новою редакцією Закону про банкрутство. *Санація та банкрутство*. 2015. № 1. С. 123–127.

168. Титова О. В., Калаченкова К. О. Правове регулювання банкрутства в Україні: шляхи подальшого розвитку. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 167–169. URL: http://www.pap.in.ua/4_2015/51.pdf (дата звернення: 15.07.2021).

169. Титова О. В., Калаченкова К. О. Щодо продажу майна в провадженні у справі про банкрутство. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 9. С. 76–82.

170. Топ-7 забудовників Києва, які залишили найбільше недобудов. *Банкрутство & Ліквідація в Україні*. 28 вересня 2020 року. URL: <https://bankruptcy-ua.com/news/15190> (дата звернення: 12.07.2021).

171. Трайнинь А. Несостоятельность и банкротство: Доклад читанный въ С.-Петербургскомъ Юридическомъ Обществѣ. С.-Петербургъ : Изданіе Юридического Книжнаго Склада «Право», 1913. 61 с.

172. Тюріна Ю. Є. Щодо поняття продажу майна боржника у процедурі банкрутства. *Правові горизонти*. 2021. Вип. 26 (39). С. 52–58.

173. Тюріна Ю. Становлення й розвиток законодавства щодо продажу майна банкрута. *Юридичний вісник*. 2020. № 2. С. 281–288.

174. Ухвала Господарського суду Дніпропетровської області від 30 січня 2020 року у справі № 904/492/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87244282> (дата звернення: 14.04.2021).

175. Ухвала Господарського суду Запорізької області від 21 січня 2021 року у справі № 908/3411/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94416030> (дата звернення: 16.05.2021).

176. Ухвала Господарського суду Запорізької області від 26 травня 2021 року у справі № 908/1139/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97241508> (дата звернення: 12.07.2021).

177. Ухвала Господарського суду Рівненської області від 07 червня 2021 року у справі № 918/432/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97450752> (дата звернення: 12.07.2021).

178. Ухвала Господарського суду Рівненської області від 26 липня 2021 року у справі № 918/590/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98560272> (дата звернення: 29.07.2021).

179. Ухвала Господарського суду Тернопільської області від 08 травня 2020 року у справі № 921/282/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89132120> (дата звернення: 12.07.2021).

180. Ухвала Господарського суду Херсонської області від 05 травня 2021 року у справі № 923/701/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень*.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96787681> (дата звернення: 12.06.2021).

181. Ухвала Господарського суду Чернівецької області від 10 червня 2021 року у справі № 926/1051-б/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97627905> (дата звернення: 19.07.2021).

182. Файзрахманова Л. М. О совершенствовании законодательства о несостоятельности (банкротстве) гражданина. *Актуальные проблемы экономики и права*. 2013. № 2. С. 212–218.

183. Фонова О. Новітня історія відновлення платоспроможності фізичних осіб – валютних позичальників. *Банкрутство & ліквідація в Україні*. 02 червня 2021 року. URL: <https://bankruptcy-ua.com/articles/16880> (дата звернення: 16.06.2021).

184. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.

185. Чорна Ю. В. Світові системи банкрутства: господарсько-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ, 2018. 292 с.

186. Чубар Т. М. Деякі питання правосуб'єктності органів управління боржника, відносно якого порушено провадження у справі про банкрутство. *Санация та банкрутство*. 2014. № 3–4. С. 219–223.

187. Чубар Т. М. Окремі питання застосування мораторію на задоволення вимог кредиторів за новим кодексом України з процедур банкрутства. *Збірка наукових статей та судової практики Верховного Суду щодо застосування Кодексу України з процедур банкрутства / за загальною редакцією д.ю.н., судді Верховного Суду С. В. Жукова*. Київ : Алерта, 2021. С. 215–226.

188. Чубар Т. М. Особливості практичного застосування заліку зустрічних однорідних вимог у процедурі санації. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали II Міжнар. наук.-*

практ. конф. (Чернівці, 18-19 жовтня 2018 р.) [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), А.С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці, 2018. С. 197–200.

189. Чубар Т. М. Правове регулювання заліку взаємних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ, 2018. 241 с.

190. Чубар, Т. М. Особливості практичного застосування зарахування зустрічних однорідних вимог у ліквідаційній процедур. *Теорія і практика правознавства*. 2017. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2017_1_13 (дата звернення: 16.07.2021).

191. Шершеневич Г. Ф. Конкурсное право. Второе издание. Казань : Типографія Императорскаго Университета, 1898. 502 с.

192. Шершеневич Г. Ф. Учение о несостоятельности. Казань : Типографія Университета, 1890. 447 с.

193. Шибанова-Раенко Е. А., Фарахшин Р. Современный институт несостоятельности физического лица. URL: <http://www.rae.ru/forum2011/98/418> (дата звернення: 30.03.2021).

194. Юлія Боснюк: Кодекс не передбачає будь-якого строку ліквідаційної процедури. *Банкрутство & ліквідація в Україні*. 13 листопада 2020 року. URL: <https://bankruptcy-ua.com/articles/15530> (дата звернення: 12.07.2021).

195. Case of Chahal v. The United Kingdom (Application no. 22414/93). Judgment of The European Court of Human Rights. Strasbourg, 15 November 1996. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-58004> (access date: 15.10.2019).

196. Case of Zand v. Austria (Application no. 7360/76). Judgment of The European Court of Human Rights. Strasbourg, 12 October 1978. URL: <https://www.legislationline.org/documents/id/17184> (access date: 15.10.2018).

197. Derevyanko B., Pashkov V., Turkot O., Zahrishева N., Bisiuk O. Addressing the issue of corporate raiding in Ukraine. *Problems and Perspectives in*

Management. 2020. № 18 (1). P. 171–180.

198. Hushylyk A. Legal regulation of bankruptcy of individuals in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. No. 2. Vol. 1. P. 99–103.

199. Kwilinski A., Slavitskaya I., Dugar T., Khodakivska L., Derevyanko B. Main Effects of Mergers and Acquisitions in International Enterprise Activities. *International Journal of Entrepreneurship*. 2020. Vol. 24. Special Issue. P. 9467–9471.

200. Porzycki M. Bankruptcy of natural persons: the Polish experience. *Актуальні проблеми процедур банкрутства в Україні та міжнародний досвід врегулювання неплатоспроможності*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 18 жовтня 2019 року / [відп. ред.: А. В'язовченко, Р. Ю. Ханік-Посполітак]; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», Ф-т правн. наук, Нац. проф. спілка арбітражних керуючих України [та ін.]. Київ : [б. в.], 2019. С. 24–35.

201. Zuieva O. Prerequisites for legislative fixing of the bankruptcy procedure of an individual: Ukrainian and European experience. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 6 (Vol. 3). P. 78–83.

ДОДАТКИ

**Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про
апробацію результатів дисертації**

**Статті у наукових фахових виданнях та наукових періодичних
виданнях інших держав:**

1. Гушилик А. Матеріально-правовий і процесуально-правовий статус неплатоспроможного боржника. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 8. С. 61–65.
2. Гушилик А. Б. Правова природа статусу боржника у справі про банкрутство. *Право і суспільство*. 2019. № 1. Ч. 2. С. 49–53.
3. Гушилик А. Б. Деякі особливості процесуального становища банкрута у ліквідаційній процедурі. *Судова апеляція*. 2019. № 4. С. 88–95.
4. Гушилик А. Правове становище боржника у справі про банкрутство на стадії санації. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 76–80.
5. Hushylyk A. Legal regulation of bankruptcy of individuals in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. No. 2. Vol. 1. P. 99–103.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів:

6. Гушилик А. Б. Судові процедури, що застосовуються до неплатоспроможного боржника. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали Міжнародної наукової конференції (Чернівці, 26-27 жовтня 2017 р.)*. Чернівці: Технодрук, 2017. С. 282–284.
7. Гушилик А. Підготовче провадження за новою редакцією Господарського процесуального кодексу України. *Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (17–19 квітня 2018 року)*. Юридичний факультет. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2018. С. 23–24.
8. Гушилик А. Б. Правова природа відносин, що виникають за участю неплатоспроможного боржника. *Сучасні виклики та актуальні проблеми*

судової реформи в Україні: Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 18-19 жовтня 2018 р.) [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), А. С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці, 2018. С. 313–314.

9. Гушилик А. Б. Перспективи запровадження банкрутства фізичних осіб. *Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю кафедри господарського права Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця, 11-12 жовтня 2019 р.). Наук. ред. А. Г. Бобкова, А. М. Захарченко. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 77–78.

10. Гушилик А. Б. Деякі аспекти правового становища боржника на стадії розпорядження майном у справі про банкрутство в Україні. *Le tendenze e modelli di sviluppo della ricerche scientifici: Raccolta di articoli scientifici «ΛΟΓΟΣ» con gli atti della Conferenza scientifica e pratica internazionale (Roma, Italia, 13 marzo 2020). Piattaforma scientifica europea, 2020. T. 3. P. 56–58.*

11. Гушилик А. Б. Підвідомчість справ за участю боржника, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство. *Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень*: матеріали міжнародної наукової конференції (м. Херсон, 20 березня 2020 р.) Україна: МЦНД, 2020. С. 151–153

12. Гушилик А. Б. Генеза правового статусу боржника у справі про банкрутство в незалежній Україні. *Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень*: матеріали міжнародної наукової конференції (м. Луцьк, 10 квітня 2020 р.). Україна: МЦНД, 2020. С. 97–99.

13. Гушилик А. Б. Методологічні засади дослідження правового статусу боржника у справі про банкрутство. *Трансформація суспільних наук: соціально-економічний, лінгвістичний, політичний та IT-виміри*: Матеріали міжнародної наукової конференції (м. Дніпро, 11 вересня 2020 р.). Т. 1. Україна: МЦНД, 2020. С. 79–82.

14. Гушилик А. Б. Відповідальність засновників та керівника боржника у справі про банкрутство. *Суспільство XXI у дискурсі соціально-політичних наук, правознавства та суспільних комунікацій*: матеріали міжнародної спеціалізованої наукової конференції (м. Хмельницький, 19 лютого 2021 р.). Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2021. С. 36–38.

15. Гушилик А. Б. Актуальні питання наповнення ліквідаційної маси у процедурі банкрутства. *Ricerche scientifiche e metodi della loro realizzazione: esperienza mondiale e realta domestiche*: Raccolta di articoli scientifici «ΛΟΓΟΣ» con gli atti della I Conferenza scientifica e pratica internazionale (T.1), Bologna, May14, 2021. Bologna-Vinnytsia: Associazione Italiana di Storia Urbana& Piattaforma scientifica europea, 2021. P. 58–59.

58000 Україна
м.Чернівці
вул.Сторожинецька
буд.: 33-Б

тел. моб.: +38 (050) 818 04 29
тел. моб.: +38 (098) 217 35 95
e-mail: LF@lc-fortune.com.ua
web: lc-fortune.com.ua

від «05» липня 2021 р. № 5

Д О В І Д К А

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Гушилика Антона Борисовича

на тему

«Правовий статус боржника у справі про банкрутство»

Адвокати Адвокатського об'єднання «Юридична компанія «Фортуна» ретельно ознайомилися з результатами роботи Гушилика Антона Борисовича над дисертацією на тему «Правовий статус боржника у справі про банкрутство» та зацікавилися положеннями дисертаційного дослідження щодо:

– аргументації того, що матеріально-правовий статус неплатоспроможного боржника є обов'язковою передумовою виникнення процесуально-правового статусу боржника у справі про банкрутство;

– обґрунтування того, що поділ факторів виникнення неплатоспроможності на зовнішні та внутрішні має важливе значення у справі про банкрутство, а саме у випадку наявності вини засновників у доведенні до банкрутства можливе притягнення таких осіб до відповідальності;

– пропозиції дозволити господарському суду, який розглядає справу про банкрутство, скасовувати всі арешти, накладені на майно боржника, у тому числі і накладені у межах кримінального провадження;

– пропозиції банкрутство фізичної особи – підприємця здійснювати за правилами, які застосовуються щодо боржників – юридичних осіб.

Заслуговує на увагу проведений дисертантом аналіз практики застосування процедур банкрутства до фізичних осіб, а також дослідження особливостей банкрутства боржників, що мають зобов'язання за кредитами в іноземній валюті, що є напрочуд актуальним на сьогоднішній день.

Цією довідкою Адвокатське об'єднання «Юридична компанія «Фортуна» підтверджує, що результати дослідження, отримані Гушиликом Антоном Борисовичем під час роботи над дисертаційним дослідженням на тему «Правовий статус боржника у справі про банкрутство», носять осмислений характер та мають практичну цінність. Основні положення та висновки, отримані Гушиликом Антоном Борисовичем під час роботи над дисертаційним дослідженням «Правовий статус боржника у справі про банкрутство», були використані у діяльності об'єднання під час представництва адвокатами об'єднання інтересів клієнтів у справах про банкрутство.

Керуючий Партнер
адвокат

П.В. Боднар